REVISTA TEOLOGICĂ

SERIE NOUĂ, Anul VI, (78), Nr. 1—2, IANUARIE—IUNIE, 1996

EDITURA MITROPOLIEI ARDEALULUI
— SIBIU —

REVISTA TEOLOGICA

ORGAN PENTRU ŞTIINŢĂ ŞI VIAŢĂ BISERICEASCĂ
ÎNTEMEIAT ÎN 1907

CUPRINS

Pag.

REVISTA TEOLOGICĂ

— REVISTA OFICIALĂ A MITROPOLIEI ARDEALULUI —

1–2

SERIE NOUĂ, Anul VI (78), Nr. 1—2, IAN.—IUNIE, 1996

Tiparul TIPOGRAFIEI EPARHIALE SIBIU

REVISTA TEOLOGICĂ

ORGAN PENTRU ŞTIINŢA ŞI VIAŢA BISERICEASCĂ
ÎNTEMEIAT ÎN 1907

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA

ARHIEPISCOPIA SIBIULUI, STR. MITROPOLIEI NR. 24
C.v. 45.10.4.09.2, B.C.R. Sibiu

O ANIVERSARE DE SUFLET ROMÂNESC: 150 DE ANI DE LA VENIREA LUI ANDREI ŞAGUNA LA SIBIU

Despre Andrei Şaguna s-a scris mereu, începând cu Nicolae Popea, continuând cu Ioan Lupaş şi terminând, în zilele noastre, cu istoricul american Keith Hitchins de la Universitatea statului Illinois. Şi totuşi, activitatea lui Şaguna în fruntea Bisericii ortodoxe româneşti din Transilvania a fost atât de complexă, încât se pot aborda mereu teme legate de viaţa şi personalitatea sa.

În 1904 Nicolae Iorga făcea o constatare impresionantă pentru noi: „Puţine nume sunt aşa de populare în Ardealul românesc ca al lui Andrei Şaguna. Chipul lui, cu ochii strălucitori şi larga barbă răsfirată e în mintea tuturora şi-n conştiinţa generală a intrat faptul definitiv că acest maiestuos bătrân a fost, de pe scaunul său de arhiereu, un cârmuitor de oameni şi un îndreptător al vremurilor, cărora nu li s-a supus ca exemplarele obişnuite ale omenirii, ci le-a întors de pe povârnişul lor spre culmea lui". În 1923, în cuvântarea rostită la mormântul lui Şaguna de la Răşinari, cel mai distins fiu al acestei străvechi aşezări româneşti, Octavian Goga, afirma că „figura lui s-a introdus definitiv în conştiinţa populară din toate cătunele Ardealului, întinzându-şi reţeaua strălucitoare asupra întregului pământ românesc".

Aşa a fost pentru mai bine de şapte decenii, când într-adevăr numele lui Şaguna era cunoscut în toate cătunele Transilvaniei româneşti. A urmat, însă, o perioadă de cinci decenii, când aşa-zisa istoriografie „marxistă" de la noi s-a străduit să-l denigreze, să-l prezinte ca „trădător" al aspiraţiilor româneşti, ori, în cel mai fericit caz, să-i treacă numele sub tăcere. A sosit timpul ca să-l readucem în memoria noastră a tuturor şi mai ales a celor tineri.

Cine a fost Andrei Şaguna? Prin strămoşii săi, era „darul cel mai preţios adus neamului întreg de către românii de la Pind", din Grecia centrală, cum afirma cunoscutul om de cultură Ion Simionescu, fost preşedinte al Academiei Române. Strămoşii săi, alături de alte mii de aromâni, îşi părăsiseră locurile natale, din cauza opresiunii otomane, stabilindu-se în Mişcolţ, în nord-estul Ungariei. Acolo s-a născut la 25 decembrie 1808, în familia negustorului Naum Şaguna şi a soţiei sale Anastasia. Crescut de mama sa, al cărui nume l-a primit la botez, Anastasiu, a învăţat în şcoala primară „greco-valahă", adică aromână, şi la gimnaziul inferior din Mişcolţ, la gimnaziul superior din Buda, la Universitatea din Pesta, unde a făcut studii de Filosofie şi Drept, continuând la Semi-

narul ortodox sârb din Vârşeţ. Cu o asemenea pregătire, cunoscând mai multe limbi, s-a călugărit la 25 de ani, în mânăstirea sârbească Hopovo, primind numele lui Andrei, „cel întâi chemat" de Domnul la apostolie. A activat un număr de ani în cadrul Bisericii ortodoxe sârbeşti, ca secretar şi consilier eparhial la Carloviţ, ca egumen la mânăstirile Hopovo şi Covil, şi ca profesor de teologie. În 1846 a fost numit vicar general al Episcopiei ortodoxe române vacante a Transilvaniei, cu sediul la Sibiu, sufragană Mitropoliei sârbe din Carloviţ încă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea (ambele făcând parte din imperiul habsburgic). A fost propus apoi episcop al Transilvaniei, în decembrie 1847, de protopopii eparhiei, întruniţi la Turda, acceptat de autorităţile de stat, hirotonit arhiereu în catedrala din Carloviţ — de către mitropolitul Iosif Raiacici şi doi episcopi sufragani — în Duminica Tomii din anul 1848. De acum înainte, îşi va lega numele pentru totdeauna de Biserica Transilvaniei, pe care o va sluji cu un devotament rar întâlnit până la moarte (16/28 iunie 1873).

Din multiplele aspecte ale activităţii sale se pot urmări mai cu seamă trei: **bisericesc, cultural şi naţional-politic.** Ca slujitor şi îndrumător al Bisericii, a fost preocupat, în primul rând, de refacerea vechii Mitropolii ortodoxe a Transilvaniei, desfiinţată de Habsburgi în 1701, în locul căreia s-a creat mai târziu o simplă Episcopie, dar subordonată Bisericii sârbeşti. A militat cu perseverenţă pentru restaurarea vechii Mitropolii, pentru repunerea Bisericii ortodoxe româneşti în drepturile ei legitime, înlăturate abuziv de o stăpânire străină. Lupta n-a fost uşoară, căci a durat mai bine de 15 ani, având de înfruntat opoziţia tuturor: a Curţii imperiale, a Bisericii sârbeşti, a celei unite din Transilvania. Dar Şaguna nu era omul care să cedeze în faţa obstacolelor. Prin memorii, prin trei sinoade „eparhiale", întrunite la Sibiu, prin demersuri personale, le-a învins pe toate, încât, în decembrie 1864, vechea Mitropolie a fost reînfiinţată având două eparhii sufragane, la Arad şi la Caransebeş. O dată restabilită, s-a străduit să-i dea şi o lege de organizare. Aceasta a fost elaborată de el însuşi, supusă dezbaterilor unui Congres naţional-bisericesc, format din reprezentanţi ai clerului şi credincioşilor ortodocşi din toată Mitropolia, fiind acceptată sub denumirea de „Statutul organic al Bisericii Ortodoxe Româneşti din Transilvania". Principiile acestuia — autonomia faţă de stat şi sinodalitatea, adică conlucrarea dintre clerici şi mireni la viaţa Bisericii — vor sta apoi la baza Statutului de organizare al Bisericii din România întregită (1925) şi chiar a celui din perioada postbelică (1949). Organizarea pe care a dat-o Bisericii sale a fost apreciată de numeroase Biserici ortodoxe surori, încât Şaguna este considerat până azi drept cel mai de seamă legiuitor bisericesc din toate timpurile.

Datorită eforturilor sale, cultura teologică şi şcolile româneşti îndrumate de Biserică au cunoscut un progres remarcabil. În „tipografia diecezană" înfiinţată de el în 1850, au apărut noi ediţii ale tuturor cărţilor de slujbă — majoritatea revăzute de el, câteva manuale pentru învăţământul teologic, manuale didactice pentru şcolile „poporale" româ-

neşti, lucrate de profesorii Institutului teologic-pedagogic sau de unii preoţi, o nouă ediţie a **Bibliei,** — revăzută tot de el (1856—1858), împodobită cu ilustraţii, ceea ce constituia un „unicat" la noi şi cu o instructivă introducere privitoare la unitatea limbii româneşti şi rolul acesteia în menţinerea conştiinţei naţionale. El însuşi a scris câteva manuale pentru învăţământul teologic, ca: **Elementele Dreptului canonic** (1854), **Compendiu de Drept canonic** (1868, tradus şi în nemţeşte şi ruseşte), **Istoria Bisericii Ortodoxe răsăritene universale** (2 vol., 1860; vol. II tradus şi în nemţeşte), **Manual de studiu pastoral** (1872). Tot el iniţiază **Telegraful Român,** „gazetă politică, industrială, comercială şi literară", cu apariţie neîntreruptă până azi, care a avut un rol deosebit în viaţa românilor transilvăneni, militând pentru drepturile lor naţional-politice, pentru apărarea şcolilor ameninţate cu maghiarizare, dar mai ales pentru realizarea unităţii româneşti, pe plan cultural, apoi politic.

A avut un rol deosebit în culturalizarea maselor româneşti din Transilvania. Institutul teologic-pedagogic din Sibiu, reorganizat de el încă din 1850, ca şcoală superioară, a format mii de preoţi parohi şi învăţători săteşti pentru cele aproximativ 800 de şcoli „poporale" câte erau numai în eparhia sa, toate îndrumate de Biserică. Prin Statutul organic care se ocupa şi de ele, şcolile respective au rezistat peste cinci decenii în faţa politicii de maghiarizare dezlănţuite asupra lor de miniştrii maghiari de tristă pomenire Trefort Ágoston şi mai ales Apponyi Albert. Tot datorită lui se deschide Gimnaziul (liceul) ortodox din Braşov, care-i poartă numele până azi (1850) şi cel din Brad — judeţul Hunedoara (1868); intenţiile lui de a înfiinţa câte şase gimnazii „superioare", „inferioare" şi „şcoli reale" (tehnice), au întâmpinat împotrivirea autorităţilor habsburgice de atunci.

Nu poate fi trecută cu vederea grija lui pentru formarea unei elite intelectuale româneşti, prin bursele de studii acordate unor tineri din fondurile create de el însuşi sau la sugestia sa, cum a fost, de pildă, celebra „fundaţie" a prietenului său, avocatul aromân Emanuil Gojdu, care a acordat burse până în 1918 la peste 5000 de elevi, studenţi şi meseriaşi. Cu sprijinul său, şi în urma stăruinţelor lui, în 1861, s-a constituit, la Sibiu, **Asociaţia transilvană pentru literatura şi cultura poporului român din Transilvania (Astra),** fiind primul ei preşedinte. Bursierii lui Şaguna şi ai lui Gojdu, ca şi intelectualii implicaţi în toate acţiunile Astrei, au contribuit din plin la pregătirea zilei celei mari a unirii din 1918.

Conjunctura politică din Transilvania a cerut adeseori ca ierarhii de aici să se implice şi în problemele politice ale vremii. Aşa a fost cazul şi cu Andrei Şaguna. La numai câteva zile după hirotonia sa ca episcop, a prezidat — împreună cu episcopul unit de la Blaj — lucrările marii adunări naţionale româneşti de pe Câmpia Libertăţii de la Blaj din 3/15 mai 1848. Acolo a fost ales în fruntea unei impunătoare delegaţii de cărturari români care să se deplaseze la Viena, spre a prezenta Curţii imperiale revendicările naţiunii române. În 1849 primea o nouă misiune din partea românilor pe lângă noul împărat Francisc Iosif I. A fost astfel „diplomatul" revoluţiei româneşti din 1848, alături de „teoreticianul"

sau „ideologul" ei Simion Bărnuţiu şi „comandantul de oşti" Avram Iancu. După înăbuşirea revoluţiei, activitatea lui „politică" încetează pentru un timp, ca să fie reluată ulterior, în calitate de copreşedinte a două Conferinţe naţional-politice ale românilor (1861 şi 1863), ca membru în Dieta Transilvaniei şi în Senatul imperial din Viena. În toate situaţiile a susţinut cu strălucire revendicările româneşti, iar după îndeplinirea fiecărei misiuni, ţinea să-şi informeze credincioşii — prin pastorale — de tot ceea ce a făcut în interesul neamului său.

Profilul moral al lui Şaguna reiese şi din testamentul său, prin care a decis ca slujba înmormântării să i se facă doar de duhovnicul său, „cu cântări line, fără pompă, fără muzică şi fără predică"; toate bunurile sale le-a lăsat Arhiepiscopiei Sibiului „spre scopuri bisericeşti, şcolare şi filantropice". Conform voinţei sale, a fost înmormântat lângă biserica mare din comuna Răşinari, de lângă Sibiu.

Vremurile noi pe care le străbatem cer imperios ca numele lui Şaguna să fie reaşezat în galeria marilor personalităţi politice şi culturale ale Transilvaniei de altădată, aşa cum a fost până în anii celui de-al doilea război mondial. Sfântul Andrei „cel întâi chemat" la apostolie de Mântuitorul a fost primul care „a chemat" la Hristos pe strămoşii noştri geto-daci. Andrei Şaguna a fost primul ierarh care „a chemat" pe românii ardeleni la o viaţă nouă, de libertate şi demnitate naţională. Avem datoria morală să-i cinstim împreună, în ziua de 30 noiembrie a fiecărui an, iar preoţii parohi să le facă cunoscute — prin predici — faptele lor cinstitoare, prin care au contribuit, unul la încreştinarea strămoşilor noştri, altul la emanciparea politico-naţională şi culturală a românilor ardeleni.

Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu
Facultatea de Teologie
„Andrei Şaguna" Sibiu

PREOCUPĂRI UMANISTE LA MITROPOLITUL ANDREI ŞAGUNA

Cunoscutul scriitor şi cugetător englez Thomas Carlyle constata că, istoria popoarelor o fac personalităţile lor ilustre. În contextul acestei afirmaţii, Arhiepiscopul şi Mitropolitul Andrei Şaguna **a fost şi este** „omul istoriei"[1] iar viaţa şi opera sa, un „fragment de istorie".[2] Imaginea lui de patriarh biblic, îmbrăcată de aureolă de sfinţenie, este încadrată la loc de cinste în fresca maiestuoaselor figuri de ierarhi care străjuiesc şi luminează peste veacuri trecutul Bisericii româneşti.

Pentru istoria Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania cea de a doua jumătate a veacului al XIX-lea, începând cu răsunătorul 1848, este dominată de figura vicarului, episcopului şi apoi mitropolitului Andrei. Acest bărbat providenţial nu a fost doar un simplu luptător pentru emanciparea bisericească, culturală şi politică a românilor transivăneni, ci a fost mitropolitul cucernic care întrunea în personalitatea sa nu numai demnitatea arhierească ci şi puterea de Voievod înţelept „dătător de legi şi datini".[3]

Ostenelile sale nu s-au mărginit numai la domeniul strict bisericesc. Ceea ce a vizat el mai presus de orice a fost slujirea poporului, cât a priceput, cât l-au ajutat puterile şi cât i-au permis împrejurările. De fapt, scopul lui — mărturisit încă de la început —, era ca „pe românii ardeleni din adâncul lor somn să-i deştepte şi cu voia către tot ce e adevărat, bun şi plăcut să-i tragă".[4]

Astfel, în virtutea acestui deziderat, din 1846 şi până la 28 iunie 1873, când o boală necruţătoare l-a coborât în cripta de la Răşinari, marele arhiereu a fost mereu în vâltoarea vieţii naţionale a românilor transilvăneni, cu mâna pe cârmă. Sortit să acţioneze într-un climat politic cu desăvârşire ostil, el a reuşit să înfrângă toate uneltirile, să zdrobească toate acţiunile adversarilor şi să ridice biserica sa din situaţia jalnică în care se găsea, la o strălucire pe care nu o cunoscuse până atunci.[5]

---

1 Nicolae Popea, **Arhiepiscopul şi mitropolitul Andreiu baron de Şaguna,** Discurs rostit la 13/26 martie 1900 în şedinţă solemnă, în „Academia Română — Discursuri de recepţiune", t. XXI, Bucureşti, 1900, p. 4.

2 Gh. Tulbure, **Mitropolitul Andrei Şaguna. Opera literară. Scrisori pastorale. Circulări şcolare. Diverse.** Sibiu, 1938, p. III.

3 Cf. Prof. N. Colan, **Un „dătător de legi şi datini",** în „Telegraful Român", an LXXI (1923), nr. 51—53, p. 2.

4 **Ibidem.**

5 Vezi amănunte utile în acest sens la: Nicolae Popea, **Arhiepiscopul şi mitropolitul Andrei Şaguna,** Sibiu, 1987, 387 p.; **Mitropolitul Andrei baron de Şaguna. Scriere comemorativă la serbarea centenară a naşterii lui,** Sibiu, 1909, 544 p.; Ioan Lupaş, **Mitropolitul Andrei Şaguna,** Sibiu, 1924, 174 p.; Idem, **Viaţa şi faptele lui Andrei Şaguna, Mitropolitul Ardealului,** Bucureşti, 1926, 105 p.; Keith Hitchins, **Orthodoxy and nationality: Andreiu Şaguna and the Romanians of Transylvania 1846,** Cambridge-London, 1977, X + 334 p.; Idem, **Conştiinţă naţională şi acţiune politică la românii din Transilvania 1700—1868,** Cluj-Napoca, 1986, 249 p.; M. Păcurariu, **100 de ani de la reînfiinţarea Mitropoliei Ardealului,** în „M.A.", an IX, (1964), nr. 11—12, p. 814—840.

Când a venit în Ardeal, Şaguna a găsit aici o viaţă bisericească ferecată în „obezile celor 19 puncte care au paralizat toate bunele intenţii ale înaintaşului său Vasile Moga".[6] Poporul credincios, împilat şi dispreţuit după cunoscutul nărav al stăpânitorilor şi exploatatorilor săi vremelnici, adulmeca adierea vântului de libertate care se stârnise în ţările apusene. Spiritul revoluţionar forţa zăvoarele împărăţiei pajurei cu două capete şi furtuna anilor 1848—1849 era pe punctul de a se dezlănţui ca o pedepsire răzbunătoare a tuturor fărădelegilor unui sistem politic pornit pe povârnişul descompunerii.

În legătură cu mitropolitul Andrei Şaguna putem afirma fără teama de a greşi că, ceea ce a caracterizat multipla sa activitate a fost un profund umanism şi o dragoste neţărmurită faţă de poporul credincios, care nu erau egalate decât de râvna de a-l ajutora să se ridice cât mai curând la o viaţă demnă, mai omenoasă şi mai apropiată de eminentele sale însuşiri native.

Providenţa a rânduit ca el să fie ales, hirotonit şi instalat episcop în anul 1848, înainte de începutul revoluţiei din Transilvania, în iureşul căreia s-a implicat apoi cu tot entuziasmul de care a putut să dea dovadă. Astfel, îl vedem pe Câmpia Libertăţii de la Blaj, prezidând împreună cu episcopul Ioan Lemeny marea adunare a celor 40 000 de români, fiind unul dintre aceia care, înţelegând principiile formulate de Simion Bărnuţiu, George Bariţiu, Avram Iancu şi alţi luptători, a sprijinit doleanţele poporului român pentru drepturi, pentru libertate, pentru independenţă, pentru limbă românească, pentru şcoli româneşti şi pentru o Mitropolie Ortodoxă Română, aşa cum a fost de la începuturi. Şaguna a acceptat să facă mai multe drumuri la Viena — primejduindu-şi de multe ori sănătatea şi chiar viaţa —, prezentând împăratului mai multe memorii în care arăta situaţia grea şi apăsătoare în care se zbăteau românii ortodocşi din Transilvania.

După îndelungi demersuri şi nenumărate misiuni la Viena,[7] la 24 decembrie 1864, printr-un autograf imperial s-a încuviinţat reînfiinţarea vechii Mitropolii Ortodoxe a Transilvaniei şi numirea lui Andrei Şaguna ca arhiepiscop şi mitropolit. După realizarea acestui nobil ideal al vieţii sale, Şaguna a purces la elaborarea **Statutului Organic al Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania,** după care s-a condus biserica de aici şi care avea ca idei de bază autonomia şi sinodalitatea. Prin autonomia faţă de stat, biserica era apărată împotriva oricărui amestec sau aserviri din partea împăratului, a guvernului sau a altor cârmuitori politici. Prin sinodalitate, sau colaborarea între clerici (1/3) şi mireni (2/3) la conducerea treburilor bisericeşti, Biserica era apărată împotriva oricărui absolutism ierarhic. Din această lege, care a stat apoi la baza noului Statut al întregii Biserici Ortodoxe Române din 1925 şi chiar la baza celui

---

6 Pr. Dr. Grigorie Marcu, **Sfânta Scriptură „în pom românesc". 100 de ani de la apariţia Bibliei lui Şaguna,** în „M.A.", an. II, (1958), nr. 11—12, p. 795.

7 S-a păstrat vie şi a ajuns aproape legendară imaginea vlădicului luptător, **a omului politic cu faţa întoarsă spre Viena** (Cf. Gh. Tulbure, **op. cit.,** p. IV).

actual, se desprinde limpede spiritul de organizator bisericesc şi social-politic al lui Andrei Şaguna.[8]

Revenind la tema comunicării noastre, trebuie să subliniem faptul că mitropolitul Andrei Şaguna a desfăşurat o intensă activitate culturală, ducând o muncă neobosită pentru ridicarea poporului român prin cultură, mai ales prin şcolile elementare confesionale, care erau sub conducerea nemijlocită a Bisericii. La venirea sa în Transilvania, şi în acest domeniu situaţia era jalnică: lipseau dascălii bine pregătiţi, manualele şi edificiile şcolare. Şaguna, datorită spiritului său plin de iniţiativă, a izbutit să înlăture toate aceste neajunsuri. Menţionăm că el a găsit răgazul să scrie şi câteva studii pedagogice în care s-a ocupat de unele principii de didactică generală, precum şi de câteva „instrucţiuni" privind datoriile inspectorilor şi directorilor şcolari.

O atenţie deosebită a acordat-o manualelor didactice pentru uzul şcolilor poporale. Se cunosc peste 25 de manuale scrise la îndemnul lui Şaguna de câţiva preoţi cărturari din preajma sa. Astfel, Sava Popovici Barcianu din Răşinari a scris un Abecedar românesc, Istoria biblică, Gramatica limbii române, Gramatica germană, etc. Profesorul Zaharia Boiu a scris o Carte de citire, Elemente de istorie a naturii şi fizică, Elemente de geografie, apoi profesorul Ioan Popescu a scris Aritmetica şi cunoscutul Compendiu de pedagogie (1868), iar lista de nume şi lucrări ar putea continua.[9]

În ce priveşte numărul şcolilor confesionale sub Şaguna, e de ajuns să menţionăm că la sfârşitul arhipăstoririi sale, erau în eparhie 800 de şcoli poporale, dintre care, mai mult de jumătate au fost înfiinţate de el. În acest context, şcolile poporale româneşti au fost un factor puternic de conservare a limbii împotriva oricăror încercări de înstrăinare şi deznaţionalizare.

În egală măsură, Şaguna şi-a îndreptat atenţia şi spre şcolile medii. Din măreţul său proiect de a înfiinţa 6 gimnazii superioare, 6 inferioare şi 6 şcoli reale-comerciale, s-a văzut nevoit să se mulţumească numai cu înfiinţarea gimnaziului superior din Braşov în 1850, a gimnaziului inferior din Brad în 1868 şi a şcolii reale comerciale de la Braşov în 1869.

Aceeaşi preocupare statornică a manifestat-o şi faţă de cursurile de teologie şi pedagogie de la Sibiu, în vederea ridicării nivelului cultural al preoţilor[10] şi învăţătorilor ortodocşi. Chiar în anul numirii sale ca vicar, a ridicat cursurile de teologie de la 6 luni, cât durau sub înaintaşul său Vasile Moga, la 1 an, hotărând să nu fie primiţi decât absolvenţii de gimnaziu şi introducând, totodată, materii noi de studiu. În 1852, cursurile de teologie au fost ridicate la 2 ani de studii, iar în 1861 la 3 ani, rămânând aşa până în 1921. În felul acesta, vechea şcoală de „bogoslovie" a devenit o instituţie cu caracter superior, universitar. Simultan,

8 Amănunte la: Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, **Istoria Bisericii Ortodoxe Române**, vol. 3, Bucureşti, 1981, p. 95—97.
9 Vezi: **Ibidem**, p. 98.
10 Vezi pe larg: Pr. Dr. Grigorie Marcu, **Preoţimea lui Şaguna**, în „Revista Teologică", an XXXIII, Sibiu, 1943, p. 341—347.

Şaguna s-a îngrijit de găsirea unei clădiri corespunzătoare pentru Institut. Din banii colectaţi în acest sens, peste 26 000 florini, a cumpărat actuala reşedinţă mitropolitană, apoi o altă casă, pe locul actualei clădiri a Institutului şi cu timpul alte patru case, în apropiere, de data aceasta pe banii săi, care au servit drept internat. Şaguna s-a îngrijit, de asemenea, de formarea unor cadre didactice corespunzătoare pentru Institutul Teologic-Pedagogic din Sibiu. Astfel, aproape an de an trimitea pe cel mai bun absolvent de teologie la studii în Apus, pentru a-şi desăvârşi pregătirea didactică. Dintre cei care au beneficiat de aceste burse oferite de Andrei Şaguna amintim pe: profesor Grigorie Pantazi (cel mai apropiat ucenic şi colaborator al său), Nicolae Popea, ajuns episcop al Caransebeşului şi apoi membru al Academiei Române, Ioan Popescu, Zaharia Boiu, Nicolae Cristea, fost mult timp redactor al Telegrafului Român şi condamnat în 1894 în procesul Memorandului.

Pentru uzul studenţilor secţiunii teologice şi pentru preoţi, Şaguna a scris câteva manuale didactice, din care menţionăm: Elementele dreptului canonic (1854), Compendiu de drept canonic (1868), Enchiridion de canoane cu comentarii (1871). Tot el a scris Istoria Bisericii Ortodoxe Răsăritene Universale de la întemeiere până în zilele noastre (2 vol. 1860). A retipărit apoi câteva manuale teologice pe care le-a revăzut el însuşi, cum a fost Teologia Dogmatică, prelucrată după Ioan Raici (1854), Manual de Teologie Morală (1855), Mărturisirea Ortodoxă a lui Petru Movilă (1855), Teologia Pastorală (1857), şi Biblia Ilustrată (1856—1858), prima ediţie a Bibliei de acest gen la noi, şi multe altele.

Mai menţionăm faptul că Şaguna s-a preocupat nu numai de starea intelectuală a preoţimii, ci şi de starea ei materială, recunoscând mereu că situaţia materială a preoţilor era necorespunzătoare, împiedicându-i în buna desfăşurare a activităţilor pastoral-misionare.[11] Pentru îmbunătăţirea acestei stări a preoţimii ortodoxe, episcopul Andrei a militat atât în scris — prin memoriile adresate —, cât şi verbal. Dar cu toate aceste demersuri, situaţia clerului nu s-a îmbunătăţit, rămânând o problemă care va confrunta în continuare Biserica Ortodoxă din Transilvania şi conducătorul ei.

O faptă de mare însemnătate a lui Andrei Şaguna pe plan cultural, a fost înfiinţarea Telegrafului Român, care, începând cu primul său număr din ianuarie 1853, apare fără întrerupere până azi. Prin fondarea Telegrafului Român — „gazetă politică, industrială, comercială şi literară“ —, Şaguna a înţeles să pună la dispoziţia Bisericii Ortodoxe şi a poporului nu numai un nou factor de culturalizare ci în primul rând un organ de luptă pentru apărarea intereselor poporului român şi ale Bisericii, în paginile căruia au apărut multe articole de cuprins bisericesc, şcolar, politic şi cultural, scrise de însuşi fondatorul său.[12]

Tot Andrei Şaguna a iniţiat apariţia altor publicaţii periodice la Sibiu, dintre care unele apar până astăzi. Astfel, Calendarul Arhiepisco-

---

11 Detalii la: Gh. Tulbure, **op. cit.**, p. 245—246 şi Arhiva Bibliotecii Mitropoliei Sibiu, Fondul Şaguna, nr. 3132/13.
12 Gh. Tulbure, **op. cit.**, p. 30—31.

piei Sibiului, care apare fără întrerupere din anul 1852 — azi sub numele de Îndrumătorul bisericesc —, Actele Sinodului Arhidiecezei greco-răsăritene din Ardeal (intitulat mai târziu Procesele Verbale ale Adunării Eparhiale) şi Protocolul Congresului Naţional Bisericesc, amândouă începând din anul 1870.

Este vrednic de reţinut faptul că toate lucrările sale, precum şi Telegraful Român, au văzut lumina în tipografia fondată de el la Sibiu în 1850, din banii săi, cunoscută sub numele de „tipografia diecezană" (mai târziu arhidiecezană), care de atunci funcţionează fără întrerupere.[13] Marea faptă săvârşită de Şaguna prin înfiinţarea acestei tipografii poate fi apreciată la adevărata ei valoare abia acum, când avem în faţa ochilor mulţimea volumelor, cu care teascurile ei au sporit mai bine de un veac şi patru decenii literatura teologică şi profană românească.

Nu putem trece cu vederea contribuţia mitropolitului Andrei Şaguna la constituirea Asociaţiei transilvane pentru literatura şi cultura poporului român („Astra"), prima şedinţă ţinându-se la Sibiu la data de 4 nov. 1861. În calitatea sa de preşedinte al Astrei, a condus trei adunări generale: la Sibiu (1861), Braşov (1862), şi Alba Iulia (1866). Din fondurile asociaţiunii s-au distribuit numeroase burse şi ajutoare studenţilor, elevilor şi meseriaşilor săraci.

Mai consemnăm, de asemenea, faptul că o serie de circulare emise de Andrei Şaguna în timpul păstoririi sale, ilustrează şi ele preocupările umaniste ale acestuia.[14] Astfel, pătruns de dragoste faţă de obştea pe care o păstorea, inspirându-se şi din spiritul înnoitor al timpului, care cerea impetuos trezirea la lumină şi progres a popoarelor, Şaguna s-a gândit să valorifice, cu ajutorul preoţimii, mărturiile de viaţă bisericească şi obştească rămase moştenire de la un trecut din cele mai vitrege. Cu 5 ani înainte de înfiinţarea „Astrei", el trimite preoţimii o circulară al cărei conţinut este cât se poate de grăitor. Circulara poartă nr. 288/1855 şi, adresându-se „prea cinstiţilor protopopi, cinstiţilor administratori protopopeşti şi cinstitei preoţimi eparhiale", mitropolitul le atrage atenţia acestora asupra obligaţiei pe care o au de a se îngriji de buna păstrare a tuturor cărţilor vechi, bisericeşti sau nebisericeşti, care se află în patrimoniul bisericilor parohiale sau pe la diverşi credincioşi. Ba mai mult, Şaguna le cere şi dispune chiar o inventariere a acestor cărţi.

În încheierea circularei, el subliniază efectele pozitive ale acestei măsuri arătând că: „Literatura bisericească îşi va cunoaşte mai bine visteriile şi comorile sale ... iar literaţii noştri care se ocupă cu cultura limbei vor şti unde şi către cine să se adreseze spre a putea consulta izvoarele cele vechi ale limbii naţionale".

Pildă în această privinţă a dat însuşi Şaguna, care a lăsat o moştenire valoroasă în cărţi, Bibliotecii mitropolitane din Sibiu, unde dato-

13 Vezi: Ioan Beju, **Activitatea tipografiei arhidiecezane**, în „Telegraful Român", nr. 29—31, 32—33 din 1950; nr. 1—2, 3—4, 11—12 din 1951; nr. 24—26 şi 39—40 din 1952.

14 Vezi: Pr. Teodor Bodogae, **Din circularele de interes obştesc ale mitropolitului Andrei Şaguna**, în „Telegraful Român", an. 121 (1973), nr. 15—16, p. 3.

rită unor măsuri ca cele cuprinse în circulara mai sus amintită, se păstrează multe cărţi şi manuscrise vechi, de mare interes ştiinţific, între care figurează şi un exemplar din puţinele existente în lume, exemplar din prima tipăritură apărută pe pământ românesc: Liturghierul din 1508.

Om de cultură superioară, iluminist de mare prestigiu, îndrumător priceput al învăţământului românesc şi al instituţiilor culturale ale românilor transilvăneni, păstor cu dragoste adâncă faţă de fiii săi, mitropolitul Andrei Şaguna poate fi considerat unul din cei mai străluciţi ierarhi pe care i-a avut Biserica Ortodoxă Română în tot trecutul ei. Şaguna — după afirmaţia lui Nicolae Bălan —, constituie „cea mai frumoasă expresie, cea mai puternică întrupare a geniului creştin al poporului nostru".[15]

Arhid. Prof. Dr. Constantin Voicu

---

15 Dr. Nicolae Bălan, **Sus să avem inimile!** în „Revista Teologică", an. III, (1909), nr. 9—10, p. 390.

PROFILUL MORAL ŞI CONŞTIINŢA ORTODOXĂ A MITROPOLITULUI ANDREI ŞAGUNA

Profilul moral al personalităţii Mitropolitului Andrei Şaguna nu este altceva decât descoperirea conţinuturilor conştiinţei sale religios-morale, constituind idei-forţe întrupate într-o operă ce depăşeşte veacurile. Profetică şi revoluţionară, dinamică şi tradiţională, această conştiinţă deschizătoare de noi şi largi orizonturi în istoria vieţii bisericeşti, sociale şi culturale, îşi are rădăcini adânci în marile biruinţe care stau la temelia formării poporului român printre catastrofele veacurilor. Ancorată deplin în tumultul istoriei moderne, ea nu a însemnat o rupere, o smulgere din zăcămintele profunde ale sufletului nostru străbun. Ci dimpotrivă, a însemnat o reluare a legăturii cu trecutul viu al neamului, o restabilire a comunicării cu esenţele tainice şi cu străfundurile existenţei noastre etnice.

Înnoind şi rezidind cu un elan nepotolit viaţa religios-morală a credincioşilor ortodocşi din Transilvania, marele Mitropolit de pe acest plai strămoşesc, deşi coborâtor din Munţii Pindului, se află necontenit cu ochii aţintiţi spre tradiţiile şi sursele neamului, consfinţite ca atare în etnogeneză. De la începutul prezenţei sale între ardeleni, cu toate ezitările inerente acestui început, îşi ia drept linie directoare a activităţii sale arhiereşti integrarea în destinul grav al unui popor năpăstuit în propria sa ţară, supus unei întreite înrobiri, naţionale, sociale şi confesionale. Între existenţa românească autentică, rodul Ortodoxiei carpato-dunărene-pontice de veacuri, şi viaţa modernă, considerată ca atare drept „naţională", falsificatorii sufletului românesc săpaseră o prăpastie. Toate valorile vieţii noastre milenare, tot ce ne leagă de paradisul nostru etnic şi liturghia cosmică, tot ce ne ţine în comuniune, ca lumină, cântec şi istorie, cu străbunii şi cu cerul era trecut pe planul al doilea, dacă nu chiar dispreţuit şi respins, în numele combaterii „superstiţiilor poporului". E adevărat, conştiinţa ierarhului de la Sibiu nu ia atitudine şi nu reacţionează întotdeauna cu promptitudine în faţa unor acţiuni de depersonalizare a neamului, cum sunt acelea de colaborare cu uniaţii, dar întotdeauna se ridică energic împotriva procesului de corupere şi alterare a vieţii lăuntrice româneşti prin îndepărtarea de sursele Ortodoxiei străbune. Prin întreaga lui operă, Şaguna readuce în prim planul vieţii bisericeşti ideea supremaţiei nealterate a eticului, în care recunoaşte esenţa unei vieţi creştine de înaltă frumuseţe. În lupta pentru păstrarea legii româneşti şi a vredniciei neamului, conştiinţa vlădicească a marelui Ierarh îşi trage seva din zbuciumatul trecut al vieţii românilor din veacurile anterioare, ca dintr-o evanghelie trăită în martiriu şi abnegaţie. Fără să fie absentă la înnoirile conferite de o istorie apropiată, această conştiinţă soarbe, mai presus de orice, puterea vie a datinei şi tradiţiei strămoşeşti, rânduieli pe care le venerează alături de celelalte izbânzi ale sufletului autohton.

Nu sunt puţini admiratorii marelui Şaguna care au încercat să-i pună în lumină profilul moral, alcătuitori de monografii şi tâlcuitori ai vremii şi vieţii marelui Ierarh. Socotim însă că nu ar fi de prisos să limpezim, prin cele ce urmează, anumite trăsături ale acestui profil, prin care

Şaguna este privit din perspectiva unei istorii creştine etnice milenare, precum se şi descoperă ca o prezenţă în actualitatea vie a vremii pe care o trăim. Lângă mausoleul Mitropolitului Şaguna, cu prilejul pomenirii acestuia la o jumătate de veac de la moartea sa, poetul Octavian Goga spunea următoarele: „Este poate cel mai evocator mormânt al românismului din Ardeal de o sută de ani încoace, fiindcă subt lespedea lui doarme omul care a realizat cele mai mari binefaceri pe seama acestui colţ de pământ".[1] Şaguna a devenit pentru multe decenii un „geniu al locului", cum se exprimă şi Lucian Blaga.[2] Într-adevăr, Ierarhul de la Sibiu a purtat în sine şi cu sine destinul unui neam întreg cât a trăit pe pământ, iar după moarte întâmpină cu aceeaşi putere pe cei ce intră în câmpul de lumină al înrâuririi personalităţii sale.

Un autentic profil moral al lui Şaguna este surprins de către Mitropolitul Nicolae Bălan: „Şaguna a fost — spune acesta — mai presus de toate preot. Nu teolog, nici om al şcoalei, nici bărbat al vieţii publice, ci înainte de toate el a fost un caracter de preot clădit în totul pe temelia Evangheliei. Din conştiinţa clară şi profundă a acestei misiuni divine a izvorât belşugul de fapte măreţe, pe care — de la locul de Păstor al Bisericii — l-a revărsat pe toate tărâmurile vieţii poporului nostru. Această conştiinţă a fost sâmburele central al personalităţii sale, şi cine nu vede acest centru de lumină în sufletul lui, acela nu poate vedea bine nici razele pe care le-a trimis în toate părţile".[3] Precizările următoare vin să contureze până în străfund una şi aceeaşi idee. În genere, cunoscătorii vieţii Mitropolitului Şaguna văd în el pe preotul şi păstorul de suflete, pe luptătorul neînfricat şi pe dătătorul de legi, îl văd mişcându-se cu aceeaşi siguranţă între faptele acestei lumi şi între preceptele canonice sau dogmatice ale lumii de dincolo. Mitropolitul Nicolae Bălan întrezăreşte ceva mai mult: „În Mitropolitul Şaguna se întâlneşte cultura teologică orientală cu cultura umană occidentală. Are „toată ştiinţa". Dar nu aceasta constituie personalitatea lui cea mai mare. El nu a fost numai un erudit învăţător. El a fost un suflet mare, deschis pentru însemnătatea divină a vieţii. Un vizionar, care vede prin ceea ce a fost şi ceea ce este, ceea ce are să vie".[4] Profilul moral ce se cuvine să-l surprindem la Şaguna va fi acela al autenticului vizionar, al cunoscătorului tainei neamului său. Căci a cunoaşte, de data aceasta, nu înseamnă nici a demonstra, nici a lega cunoştinţele între ele, ci a ajunge să vezi. Dar pentru a vedea trebuie să participi. Într-adevăr, Şaguna a participat la întreaga istorie a poporului român de pretutindeni. Istoria aceasta nu mai este o sumă a evenimentelor şi a ţinuturilor în care acestea au loc. Istoria, ca şi ţara, este o fiinţă.

---

1 Octavian Goga, **Mustul care fierbe**, Bucureşti, 1992, p. 227.
2 Lucian Blaga, **Ceasornicul de nisip**, Bucureşti 1973, p. 209.
3 Mitrop. Nicolae Bălan, în „Revista Teologică", (XIII), nr. 6—7, 1923, p. 178.
4 **Ibidem**.

ETNOGENEZA. MITROPOLITUL TRANSILVANIEI, FIUL ANASTASIEI ŞAGUNA

O naştere reproduce simbolic o etnogeneză. E cazul viitorului Mitropolit de la Sibiu care se naşte la 20 decembrie şi se botează şi miruie la 28 decembrie 1808 cu numele Anastasiu, având drept părinţi pe Naum Evreta Şaguna şi soţia sa Anastasia, aromâni ortodocşi din oraşul Mişcolţ, important centru comercial în Ungaria de nord-est. Felul în care ajunge Anastasiu, împreună cu fraţii săi mai mari, la confesiunea catolică, deşi de obârşie ortodoxă, este un lucru în genere cunoscut. Semnificativă rămâne întoarcerea la Ortodoxie a celor trei fraţi Şaguna. Dacă despre Mitropolitul s-a spus că a fost Român „din creştet până în tălpi", e un fapt ce aparţine, în primul rând, mamei sale. La început a fost... mama (Anastasia). Preocuparea Anastasiei Şaguna pentru educaţia religioasă a fiilor ei împreuna gândirea sa profund ortodoxă cu devotamentul faţă de originea ei românească. Era pe deplin convinsă de marele adevăr, verificat ca atare în întreaga istorie a neamului românesc, că abandonarea Ortodoxiei, în oricare din formele ei, constituia un prim pas în procesul de deznaţionalizare.[5] A fi român înseamnă, indiscutabil, a fi ortodox, şi viceversa. În conştiinţa etnică a romanităţii răsăritene a Mitropolitului Şaguna această certitudine a mamei sale a constituit sursa ce i-a împrumutat, în toate împrejurările, energia intransigenţei etnice, pentru care nu a cruţat nici o osteneală şi nici o jertfă. Numai astfel a reuşit să ridice neamul românesc la înălţimea ce i s-a cuvenit.[6]

Aşadar, conştiinţa identităţii dintre Ortodoxie şi neam, care pentru Anastasia Şaguna purcede, s-ar putea spune, dintr-un fapt nativ, s-a transmis în sufletul fiului ei încă din vârsta copilăriei. Nu este greu să ne închipuim ce dramă a trăit această mamă, atunci când situaţia materială precară a soţului ei, Naum Şaguna, exploatată de prozelitismul iezuitismului catolic, îl silea pe acesta să treacă cu întreaga lui familie la religia catolică. Anastasia, mama viitorului Mitropolit din Ardeal, ajunge astfel constrânsă, după o bătălie cumplită cu administraţia de stat, să-şi dea copiii în ghiarele flămânde ale episcopului catolic Fischer din Mişcolţ. A vegheat însă asupra lor şi, asemenea unei candele cu licărire domoală, a ştiut să ţină aprinsă scânteia conştiinţei de român autentic, ceea ce înseamnă de fapt ortodox, în sufletul copiilor ei.

„Se cuvine subliniat — scrie I. Lupaş — cu toată stăruinţa meritul deosebit al acestei femei, pe care neamul românesc şi sfânta noastră Biserică strămoşească va trebui să o aşeze de acum înainte în fruntea celor mai luminoase icoane de femei şi mame virtuoase din trecut. Împreună cu acestea, şi amintirea Anastasiei trebuie păstrată şi cinstită cu sfinţenie. Căci fără rolul ei de veghe neadormită, fără îngrijirea ei de înger păzitor, e întrebare dacă Biserica Română ortodoxă răsăriteană, din Transilvania ar fi putut să aibă între cârmuitorii săi un mitropolit de valoarea

5 Vezi Keith Hitchins, **Ortodoxie şi naţionalitate. Andrei Şaguna şi românii din Transilvania, 1846—1873**, trad. rom. de pr. prof. Aurel Jivi, Bucureşti 1995, p. 31.
6 „Revista Teologică" (XIII), nr. 6—7, 1923, p. 196.

lui Şaguna".[7] Dragostea de neam la Şaguna are un caracter genetic, e dobândit prin sângele şi lacrimile mamei sale. Acolo unde nu există sentimentul de neam, împărtăşit şi inspirat de mamă, nici un fel de educaţie din lume nu-l va aduce. Nu poţi dovedi decât prin fapte ataşamentul faţă de fiinţa din care te tragi. O fiinţă cum este patria şi neamul nu face parte din lumea elaborărilor ideologice, ci din a faptelor evidente. Iar fapta aceasta a primit la Şaguna numele de jertfă: jertfă pentru Ortodoxie şi neam. Ca şi pentru Mitroplitul Nicolae Bălan, definiţia neamului era pentru Andrei Şaguna în primul rând genetică şi ontologică, în sensul creştin al cuvântului, mai degrabă decât istoric-empirică şi depindea mai ales de elementele spirituale şi eclesiale, mai mult decât de cele materiale.

Pe linia apărării credinţei strămoşeşti. Atitudinea Mitropolitului Andrei Şaguna faţă de catolicism şi uniatism

Biografia Mitropolitului Şaguna ne obligă să-l vedem pe fiul Anastasiei, în concepţia căreia Ortodoxia şi neamul erau legate în mod inextricabil, urmând la Pesta un gimnaziu catolic pe care îl încheie în 1826, ca al şaptesprezecelea într-o clasă de 103 elevi, obţinând surprinzător calificative deosebite la „teologie", se înţelege romano-catolică, precum şi la „limba maghiară". Cu toate acestea, în pofida instruirii sale catolice depline şi a folosirii integrale a limbii maghiare, în sufletul acestui adolescent se intensifică devotamentul său atât pentru Ortodoxie cât şi pentru tradiţiile etnice ale familiei sale, cultivate cu grijă de către mama sa. E prima ocazie de confruntare lăuntrică a tânărului absolvent seminarist cu o concepţie religioasă care îi punea în primejdie destinul neamului său.[8] Aromânii din diferitele părţi ale peninsulei balcanice erau în unanimitate convinşi de adevărul că părăsirea credinţei ortodoxe însemna cel dintâi pas dintr-un larg şi nefast proces de deznaţionalizare. Nici nu e vorba de o simplă convingere, ci mai degrabă de un fapt de evidenţă istorică concretă. În condiţiile în care se găseau aromânii, supuşi presiunilor de asimilare din partea vecinilor, dar mai cu seamă din partea imperialismului catolic, singură Ortodoxia constituia reazimul de suprem prestigiu care le garanta valoarea credinţei şi le asigura păstrarea vechilor lor tradiţii şi limba. Această convingere se afirmă şi în hotărârea ce l-a îndemnat pe Anastasiu Şaguna, la numai nouă zile de la cea de a optsprezecea aniversare a zilei sale de naştere, când a atins majoratul, să ceară Locotenenţei Regale din Ungaria permisiunea de a se reîntoarce la Biserica Ortodoxă. Ceea ce este de observat, întreaga viaţă a viitorului Mitropolit al Ardealului este marcată de această reîntoarcere şi va descoperi modul atitudinii lui faţă de catolicism în general şi de uniatism în special.

7 Ioan Lupaş, **Viaţa unei mame credincioase: Anastasia Şaguna 1785—1836**. în **Studii, conferinţe şi comunicări istorice**, vol. III, Sibiu, 1941, p. 199—200.

8 Eugen Todoran, **Documente istorice. Acte privitoare la reîntoarcerea lui Anastasiu Şaguna în sânul bisericii strămoşeşti**, în „Transilvania", 41, nr. 6, 1910, p. 455—460; K. Hitchins, **ibidem**.

În atitudinea Mitropolitului Şaguna faţă de catolicism şi uniatism nu se reflectă o anume aversiune arătată credincioşilor unei alte confesiuni, ci conştiinţa auto-apărării neamului său. Pentru această conştiinţă etnia nu este un fapt oarecare, biologic şi juridic, ci este cu totul altceva, un mod creştin, este faptul religios de a şti, de a exista în legea românească. Pe temeiul credinţei sale ortodoxe, ca şi al apărării acestei credinţe, Şaguna se consideră conducător şi apărător al unui neam, care atârnă de o origine absolută, de o ţară în care e rânduit de Dumnezeu să trăiască şi de un destin al său. De fapt, acestea trei sunt cuprinse în ceea ce este în esenţă „lege românească", desemnând „starea de început", „plaiul originar" şi „menirea veşnică" a neamului. Această credinţă şi această lege este ortodoxă. „Naţiunea" nu este o oarecare comunitate politică, apărută în istorie în ultima vreme. „Naţiunea" la care el ţine şi pentru care se consacră este o „biserică", o unitate ce strânge pe toţi cei ce sunt de aceeaşi lege, adică de credinţă ortodoxă. Este singura formă de existenţă comunitară, cu rădăcini profunde în etnogeneză, pe care poate să o considere ca atare nu doar conştiinţa sa, ci şi conştiinţa neamului însuşi. E conştiinţa ortodoxă care s-a confruntat cu marile persecuţii ale popoarelor ce ne-au cotropit. Să ne referim doar la câteva exemple din istorie. În ce priveşte imperialismul catolic, e destul să amintim de Papa Grigorie al IX-lea, care la anul 1234 îl pune pe regele Bela al IV-lea să jure pe Evanghelie că îi va extermina pe toţi „creştinii mincinoşi" (pe românii ortodocşi) din părţile Transilvaniei cucerite de acesta la vremea sa. De asemenea, e de amintit regele ungar Sigismund care, într-un conciliu de la Luca din 1429, a propus să fie stârpit din rădăcină neamul românilor (totam Valachorum progeniem a stirpe delendam esse).[9] Se cunosc şi persecuţiile calvinilor, dar nu mai puţin ale uniţilor, inaugurând cu generalul Bukow o eră nouă de unul şi acelaşi gen. Rezistenţa conştiinţei ortodoxe, trecută prin marile examene ale catastrofelor istoriei, s-a dovedit însă inepuizabilă. Pe această linie se înscrie şi atitudinea lui Şaguna, căruia i s-a propus să accepte scaunul de episcop unit, rămas vacant prin retragerea forţată a lui Lemeni, şi ca atare să săvârşească un act asemănător cu cel al lui Atanasie Anghel de la 1700. Refuzul lui Şaguna a fost prompt şi hotărât: el „nu va trăda religia strămoşilor".[10]

Felul în care Şaguna concepea neamul românesc, în fruntea căruia el se afla ca ierarh, prezintă caractere specific ortodoxe, complet deosebite atât de cele catolice cât şi de cele iluministe. E de observat faptul că, încă înainte cu un secol şi jumătate de venirea lui în Ardeal, conştiinţa religioasă a uniţilor din Transilvania, din rândul cărora se recrutau în genere intelectualii, era expusă la tot mai multe infiltraţii ale elementelor catolice. Conducătorii care au luat în mâinile lor destinul „inteligenţei" vor căuta să împăneze conştiinţa de popor a celor „uniţi cu Roma" cu alte conţinuturi decât cele tradiţionale ale Ortodoxiei. Astfel, apelând la Diplomele leopoldine, au fost relevate toate drepturile ce le

9 Vezi **Monumenta Hungariae Historica, II, Scriptores, III, p. 221.**
10 Memoriile lui Şaguna 1846—1871, p. 53, după K. Hitchins, **Ortodoxie şi naţionalitate, p. 226.**

aveau „naţiunile politice" şi religiile recepte în Transilvania. Cel care a luptat într-adevăr eroic şi până la un deznodământ tragic pentru îndeplinirea făgăduinţelor înscrise în aceste Diplome a fost episcopul unit Inochentie Clain. În cursul acestei lupte, care se prelungeşte până la venirea lui Şaguna şi se revarsă în paşoptism, conştiinţa de neam la uniţi dobândeşte noi contraforturi, substituind temeiul constitutiv unic, cel religios moral, conferit de către credinţa strămoşească ortodoxă, cu unul juridic, preocupat în special de dobândirea de „privileghiomuri". Se înfiripă astfel lupta politică pentru drepturi. Introducând în conştiinţa de neam ideea romanităţii precreştine, precum şi aceea a continuităţii istorice în Dacia, Inochentie Clain creează pe plan ideologic, înaintea corifeilor Şcolii Ardelene, un spaţiu virtual pentru laicizarea progresivă a conştiinţei naţionale, proces ce se va desăvârşi la sfârşitul vieţii lui Şaguna. E sigur că Şaguna nu împrumută ideea romanităţii neamului nostru de la Episcopul unit, deşi se regăseşte prin ea, ci o are din propria lui familie, cultivată cu grijă de propria lui mamă, ca şi de confraţii săi ortodocşi.

Conştinţa originii, aşadar, se afirmă ca un fapt de mare importanţă în profilul moral al Mitropolitului Şaguna. Despre romanitatea poporului român s-a vorbit în Transilvania, din interese politice sau de natură ştiinţifică, încă din timpul umaniştilor.[11] Învăţaţi umanişti, saşi şi maghiari, la care se adaugă numeroşi alţi umanişti italieni şi germani, au recunoscut romanitatea limbii române. De la unii ca aceştia, dar mai ales de la alţi umanişti polonezi, ideea trece de la Miron Costin, spre a fi apoi îmbrăţişată cu zel de Dimitrie Cantemir în „Hronicul" său. Există dovezi certe că Inochentie Clain a cumpărat în anul 1730, de la Viena, o copie a „Hronicului" lui Cantemir, cum ne informează Al. Papiu Ilarian. Ideea romanităţii şi ideea continuităţii primesc, mai întâi în ideologia lui Inochentie Clain, iar în continuare a urmaşilor săi iluminişti, o funcţie nouă, care nu a fost cunoscută la scriitorii moldoveni, devenind în concepţia uniţilor din secolele următoare o armă de luptă politică de o factură specială. Referindu-ne, spre exemplificare, la un sinod al preoţilor uniţi, convocat la Sibiu în anul 1748, unde se redactează cu această ocazie un program de revendicări pe baza vechilor promisiuni leopoldine, observăm cum uniţii se leagă cu mai multă hotărâre de catolicism şi de ordinea feudală, adică tocmai de acele puncte din programul lui Clain care au produs primele spărturi în conştiinţa celor „uniţi cu Roma". Originea romană a românilor însăşi nu constituia o valoare în sine. Se vorbea despre ea în sensul în care se urmărea un scop politic. E bine cunoscut faptul că uniţii aveau de a face la Viena cu o curte a unui imperiu ce-şi considera fundamentele existând ca atare din vremea fostului imperiu roman. În felul acesta uniţii încercau să-şi pună originea romană în slujba unei medieri de ordin cetăţenesc, în vederea satisfacerii aspiraţiilor lor uniatiste nobiliare, respectiv a dobândirii drepturilor pe care le aveau aşa-zisele „stări", considerate drept „naţiunile politice" ale Transilvaniei. Cu totul alta era conştiinţa romanităţii „ortodoxe". În această con-

11 Vezi A. Ambruster, **Romanitatea Românilor**, Bucureşti, 1979.

ştiinţă, ideea de neam se solidarizează cu aceea de „lege românească", căci „neamul" şi „legea" pentru ţărănimea ortodoxă fac corp comun, cum nu fac pentru uniţi. Originea neamului era privită drept una absolută: nu purcede doar de la „Râm", ci în primul rând de la Hristos. Pe măsură ce printre uniţi pătrundea ideea romanităţii precreştine, în rândurile ţărănimii ortodoxe se menţinea şi sporea ideea continuităţii şi a romanităţii răsăritene creştine. Din motive de rezistenţă faţă de prozelitismul catolic, ţărănimea ortodoxă, care lupta pentru refacerea unităţii poporul român întru „Ortodoxie", prefera să se considere urmaşa poporului dac.[12]

Pe acest plan al conştiinţei de neam, ce se fixează în viaţa spirituală a românilor transilvăneni încă din secolul al XIII-lea, şi se îmbogăţeşte în conţinuturi noi, deodată cu desfăşurarea luptei pentru apărarea credinţei străbune, se reazimă şi activitatea Mitropolitului Şaguna. Ideea romanităţii la el nu era una politică, ci organic spirituală. Astfel, el nu a ezitat să se opună pe faţă unirii, în care vedea principalul mijloc de distrugere a Ortodoxiei, şi totodată a neamului, în Transilvania şi Banat. Într-adevăr, a fost deosebit de mâhnit de stabilirea în 1853 a unei Mitropolii unite pentru Transilvania „pe ruinele vechii Mitropolii de Alba Iulia", în timp ce propriile lui eforturi pentru o Mitropolie ortodoxă au fost total ignorate de Curte. Cu atât mai mult cu cât a constatat că noul mitropolit unit, Şuluţiu, şi-a arogat rolul de conducător naţional al românilor, rol care nu putea reveni decât unui ierarh ortodox, începând să se adreseze şi ortodocşilor, alături de proprii săi credincioşi.[13] În acelaşi sens, el considera „Gazeta de Transilvania" a fi instrumentul principal al prozelitismului unit datorită susţinerii unei false idei, aşa-păruta deznaţionalizare a românilor din Banat.[14] Mai important, poate, decât toate acestea este clarviziunea Mitropolitului Şaguna privind cauza principală a deznaţionalizării românilor din Scaunele secuieşti, fenomen religios-confesional, mai mult decât unul social-istoric, oarecum de largă notorietate, desfăşurat pe parcursul mai multor secole. Proiectul Mitropolitului Andrei Şaguna de a construi un gimnaziu românesc la Breţcu, cu scopul de a interveni în desfăşurarea acestui fenomen, opunându-i o rezistenţă românească culturală, a rămas nefinalizat, din motive uşor de înţeles.[15]

„Legea românească" este puterea care îi ţine laolaltă pe toţi credincioşii care îşi păstrează tradiţiile strămoşeşti, dar care în acelaşi timp sunt români originari din „plai". Or plaiul, în perspectiva vieţii istorice româneşti, petrecute ca atare în rânduiala unei liturghii cosmice, are o anumită sacralitate: „pe-un picior de plai, pe-o gură de rai". Astfel,

12 cf. Lucian Blaga, **Gândirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea**, Bucureşti, 1966, p. 102.

13 Nicolae Popea, **Arhiepiscopul şi Mitropolitul Andrei Baron de Şaguna**, Sibiu, 1879, p. 103—109.

14 Cf. Gheorghe Tulbure, **Mitropolitul Şaguna**, Sibiu, 1938, p. 195—201.

15 Ioan Lăcătuşu, **Identitate şi cultură la Românii din Secuime**, Cluj-Napoca, 1995, p. 140.

una şi aceeaşi lege face ca plaiul să fie şi o biserică, locaş în care are loc nunta Fiului lui Dumnezeu cu cei ce sunt cuprinşi de plai. În sensul acestei afirmaţii, aflăm de la Sfântul Ioan Gură de Aur, în predica despre „Cruce şi tâlhar", următoarele cuvinte referitoare la opera săvârşită de către Mântuitorul Iisus Hristos: „El a curăţit pământul". De legea românească atârnă şi această „curăţire". Aşadar, a te afla în plaiul românesc e tot una cu a fi de lege românească şi viceversa. E vorba despre un imperativ pe care îl păstrează în adâncul ei conştiinţa ortodoxă. Când Eminescu, conştient şi el de acest imperativ, denunţă „neagra străinătate" ce a cotropit spaţiul de existenţă românească, are ca scop apărarea plaiului împotriva transformării lui într-un simplu „loc geografic" de sălăşluire. În mintea poporului român, popor ce s-a plăsmuit printre catastrofele istoriei, cotropirea a aparţinut cândva „liftelor păgâne", iar mai în urmă „papistaşilor", cum s-ar exprima răsculaţii din vremea Sfântului Sofronie de la Cioara. Instalat în condiţia „geografică" a ţării, românul poate recunoaşte „străinului" de alt neam dreptul de a fi egal cu el, căci „a fi", de data aceasta, nu are decât semnificaţia unei stări juridice. Dimpotrivă, pentru conştiinţa religios-morală propriu-zisă, respectiv pentru conştiinţa etnică, existenţa nu mai e un fapt social, reglementat juridic, ci unul structural şi fundamental spiritual: a-fi-în-legea românească. La rândul ei, istoria atestă ţara reală, paradisul etnic românesc, pe lângă cea legală, spaţiul şi hotarele de legitimitate juridică. E indiscutabil, Şaguna a recunoscut legitimitatea juridică a imperiului habsburgic, la care s-a referit în multe din declaraţiile sale oficiale, pastorale şi predici, denunţând însă, într-o altă ordine a lucrurilor, ilegitimitatea tuturor actelor de silnicie la care era supus poporul român. Distincţia dintre juridic şi etnic, dintr-o ţară legală şi ţară reală, prezentă în gândirea şi iniţiativele lui Şaguna, purtător de cuvânt al naţiunii sale, e un fapt de neînlăturat. Deşi nu vedea o contradicţie necesară între misiunea spirituală şi cea socială a Bisericii, Şaguna a simţit nevoia de a trasa hotarele proprii ale fiecăreia şi, totodată, de a afla mijloace de coordonare a întregului. Pe lângă faptul de a fi considerat Biserica Ortodoxă din Transilvania o instituţie de dimensiuni etnice (în cadrul celei canonic universale), el a avut viziunea unei Mitropolii care să însemne mai mult decât o reunire, sub formă administrativă, a tuturor românilor ortodocşi din monarhia habsburgică, să fie adică reconstituirea „paradisului etnic românesc" însuşi. Ca dovadă stă numărul impresionant de argumente privind înfiinţarea Mitropoliei, adunate din numeroase tratate teologice savante şi din nu mai puţine hotărâri ale sinoadelor ecumenice şi locale. În orice caz, Mitropolia, visul de aur al Ierarhului de la Sibiu, întrupa în sine ideea înfiinţării unui ducat românesc autonom, aşa cum apăruse aceasta în perioada fierbinte a revoluţiei din 1848.[16]

Concepţia lui Şaguna referitoare la Mitropolie nu este totuşi făurită din argumentele formale ale dreptului cononic, ci din izvoarele evanghelice ale gândirii sale religios-morale, din convingerile sale nestrămu-

---

16 K. Hitchins, **Ortodoxie şi naţionalitate**, p. 95—99.

tate că Ortodoxia este, sau ar trebui să fie, forța călăuzitoare a vieții personale, precum și a națiunilor de pretutindeni. Nu de puține ori, între caracterul juridic și cel real-ontologic despre care vorbim, apar contradicții greu de înlăturat. Poate fi și cazul Mitroplitului Șaguna. Pe temeiul presupoziției sale că românii și dinastia pot constitui o alianță vremelnică, el a recomandat încredere în Viena ca piatră de temelie a întregii politici românești transilvănene. În același timp, însă, tot el avea suficiente îndoieli în legătură cu intențiile adevărate ale Curții. Înainte chiar de instaurarea absolutismului, Șaguna observase tendințele ascunse ale monarhiei habsburgice spre o concentrare a vieții social-politice, care lăsa prea puțin loc unei afirmații naționale locale, respectiv acelor instituții pe care el le considera necesare pentru ca românii să poată dobândi oarecare libertate, precum și o reală manifestare proprie în imperiu.[17] Cu toate acestea, în conștiința Ierarhului de la Sibiu, luptător pentru dreptate, se stabilește un echilibru între planul social-politic juridic și cel național-ontologic, cel puțin în ultima perioadă a vieții sale, datorită faptului că el nu a pus niciodată Biserica în slujba neamului, ci neamul în slujba Bisericii. În nici un caz și în nici o împrejurare nu a conceput Ortodoxia și neamul său în slujba monarhiei.

Neamul poate fi definit, după cum am văzut, prin origine, prin pământul care îl ocupă, ca și printr-o menire divină de care atârnă. Pentru neamul românesc, originea lui nu e alta decât începutul său absolut de existență, primit odată cu încreștinarea sa; plaiul sau pământul străbun este dobândit și el ca paradis etnic, prin același act de convertire la Hristos; iar menirea și-a recunoscut-o ca intervenție divină în profunzimea conștiinței sale istorice. Destinul neamului nostru s-a dovedit chiar din obârșiile sale a fi deosebit de dureros și de tragic. În curgerea vremii, suferințele nu l-au ocolit, marile încercări ale vieții nu l-au cruțat. În furtuna veacurilor, locuitorii cetății carpatice și a împrejurimii ei, care și-au primit numele de la Hristos (romanus = christianus), l-au avut necontenit pe Domnul cu ei, după cum L-au și auzit, spunându-le: „Eu sunt, nu vă temeți"! (Matei 14, 27) și astfel au rezistat tuturor răutăților. Așa se face că neamul, cel plăsmuit printre catastrofele vremii, s-a călit în teroarea istoriei. Toți cei care l-au dușmănit și l-au disprețuit, l-au apăsat și l-au nedreptățit, în vârtejul năvălirilor barbare sau în tumultul cuceririlor imperialiste, religioase sau ateiste, catolice sau reformiste, au crezut că îl poartă, fără întoarcere, pe drumul pieirii. Se vede, însă, că suferința și năpasta nu i-au fost leagăn de moarte. Căci cu cât mai mult a fost prigonit în propria lui cetate de munți și coline, acoperit în umbrele durerii și ale tăcerii, cu atât a și sporit în devotament și credincioșie, plin de dar și de adevăr. A fost meritul Mitropolitului Andrei Șaguna de a-l descoperi ca atare și de a-l vedea înscris în planul providențial al istoriei. În unul și același plan sunt însemnate numele celor care l-au călăuzit în cele mai grele momente ale existenței sale. Lângă numele nemuritoare ale Sfântului Sofronie de la Cioara, Horia și Avram Iancu, se află și numele marelui Mitropolit Andrei Șaguna.

17 Ibidem, p. 147.

naţionalizare, prin răsplata ce li se promitea, adică desfiinţarea iobăgiei. Socoteala a fost greşită căci această acţiune a grăbit redeşteptarea naţională a românilor, care în loc să se lase purtaţi de promisiuni deşarte s-au prins mai adânc în trupul părinţilor lor şi au năzuit şi mai mult către viaţă liberă şi demnă. Până în straturile cele mai de jos ale ţărănimii, neamul s-a înfiorat la gândul că-şi va pierde credinţa şi limba. Din această înfiorare a unui suflet care se simte în preajma primejdiei, ca şi din tragedia petrecută în anul 1848 la 19 iunie, s-a născut gândul luptei pentru apărare. Simţământul unei suferinţe nedrepte în trecut şi nevoia de a trăi mai puternic în viitor, i-a făcut pe aceşti ţărani de omenie să pornească la luptă, să asculte îndrumările acelora care erau în fruntea lor şi pe care îi simţeau cât de mulţi sunt din trupul şi din duhul lor. Cu prilejul adunării naţionale de pe Câmpia Libertăţii, Avram Iancu, care crezuse puternic în sine, în faţa poporului adunat şi-a hotărât pentru totdeauna drumul pe care trebuia să meargă. Sufletul său simţea neasemuit de adânc nevoile vremii pentru neamul său şi chipul prin care ele puteau fi ridicate. În munţii lui Horia şi a străbunilor săi a găsit Iancu ascultare, a găsit însufleţire şi puterea de jertfă. Acolo, în munţii Apuseni, la Abrud, la Zlatna, la Câmpeni, în locurile tradiţionalelor lupte pentru ridicarea neamului din durere şi umilinţă, acolo a găsit Iancu răspuns şi îndemn pentru a-şi putea îndeplini gândul său înflăcărat în aşteptarea unei zile de biruinţă. Legaţi de pământul pentru care luptau şi de credinţa strămoşească, Iancu şi oştenii lui au învins prin tăria credinţei şi înfruntarea morţii. Şi în această privinţă, paralela pe care o facem între Iancu şi Şaguna este semnificativă.

Avram Iancu: o făclie şi o bărbăţie izvorâte din tainele adânci ale vieţii şi ale istoriei neamului, precum şi Şaguna, un om şi o viaţă de pildă. De aceea a purtat atâtea izbânzi, de aceea a căzut aşa cum a căzut. După luptele cu maghiarii, Iancu devenise un adevărat părinte, un îndrumător al poporului care vedea în el sprijinul sigur în toate împrejurările grele. Craiul munţilor era acum simbolul dreptăţii şi al binelui în care ţăranii credeau atât de mult. În timp ce Iancu prin faptele sale vitejeşti izbutise să dea românilor un prestigiu şi o mândrie naţională, Mitropolitul Şaguna îşi reînnoia puterile pentru o cât mai deplină izbândă la Viena. Slăbirea imperiului, pe de o parte şi faptele lui Iancu pe de alta îi făceau pe români să se creadă la capătul sforţărilor prin căpătarea răsplatei ce li se cuvenea. Faptele nu s-au petrecut însă după credinţa lor, a fost doar o întoarcere la stările de dinainte. Nenumăratele petiţii vechi au fost reînnoite, dar cu toată stăruinţa şi priceperea lor, Şaguna împreună cu ceilalţi trimişi ai românilor s-au văzut neluaţi în seamă.

Contemporan cu Avram Iancu, tăiat din acelaşi trunchi al neamului nostru, Mitropolitul Andrei Şaguna, după cum ne încredinţează Keith Hitchins, e „ultimul mare prelat conducător de popoare".

Pr. Prof. Ilie Moldovan

LEGĂTURILE MITROPOLITULUI ANDREI ŞAGUNA CU ROMÂNII DE DINCOLO DE CARPAŢI

Istoria Bisericii Ortodoxe transilvănene din a doua jumătate a veacului al XIX-lea, începând cu răsunătorul an 1848, este dominată de figura vicarului, episcopului şi apoi mitropolitului Andrei Şaguna[1], numit de unul din biografii săi *„mare şi rar bărbat al naţiunii române"*[2]. Dar poate că delimitarea aceasta ca timp şi spaţiu e insuficientă, întrucât Şaguna continuă prin latura pozitivă a moştenirii sale să înrâurească mereu viaţa bisericească a ortodocşilor români de pretutindeni. El este pururea viu în conştiinţa noastră, fiind unul din ierarhii într-adevăr mari şi actuali prin realizările de care beneficiem neîntrerupt. Mitropolitul Şaguna a fost „omul istoriei". Aceasta, (istoria n.n.) — fie cea bisericească, cea naţională sau cea politică — nu se poate scrie fără de istoria lui. Mai mult, „istoria mitropolitului Şaguna este aproape istoria poporului român însuşi, într-un pătrar de secol cât a condus el afacerile şi destinele noastre naţionale".[3]

Personalitate istorică prin predestinaţie, el a fost „prometeicul cârmuitor politic al românilor ortodocşi, a cărui imagine s-a proiectat, masivă şi dominatoare, pe întreagă harta monarhiei austro-ungare".[4] Marele ierarh al românilor transilvăneni „face parte — împreună cu Simion Bărnuţiu şi Avram Iancu —, dintr-o trinitate care se confundă cu spiritul european al revoluţiei democratice de la 1848. Dacă oratorul de la Blaj a fost, prin excelenţă, doctrinarul ideilor liberale ale naţionalismului, Avram Iancu a personificat forţa poporului ridicat în apărarea propriilor drepturi sociale, Andrei Şaguna a întruchipat, prin calităţile sale exemplare, disponibilităţile unui om politic în cău-

---

1 Pe lângă arhicunoscutele monografii ale lui Nicolau Popea, Ioan Lupaş şi Gheorghe Tulbure, despre Şaguna s-a scris foarte mult. Dintre lucrările speciale amintim: Mircea Păcurariu, **100 de ani de la reînfiinţarea Mitropoliei Ardealului**, în „Mitropolia Ardealului", an. IX (1964), Nr. 11—12, p. 814—840; Keith Hitchins, **The Rumanians of Transylvania and the Constitutional Experiment in the Habsburg monarchy 1860—1865**, în „Balkan Studies", (1964), Nr. 6, p. 89—105; **Idem, Andreiu Şaguna and the Restoration of the Romanian Orthodox Metropolis in Transylvania, 1846—1867**; în „Balkan Studies", (1965), Nr. 6, 20 p. (extras); **Idem, Andrei Şaguna şi românii din Transilvania în timpul decadei absolutiste**, 1794—1859, în vol. **Studii privind istoria modernă a Transilvaniei**, Cluj, 1970, p. 13—58; Idem, **Andreiu Şaguna and Joseph Rajacic. The Romanian and Serbian Churches in the decade of absolutism**, în „Rèvue des Ètudes Sud-Est Européennes", Bucarest, an. X, (1972), nr. 3, p. 567—569, Idem, **Laic şi ecleziastic în mişcarea naţională românească din Transilvania. (1830—1869)**, în vol. **Cultură şi naţionalitate în Transilvania**, Cluj, 1972, p. 30—72; Idem, **Orthodoxy and nationality: Andrei Şaguna and the Romanians of Transylvania 1846—1873**, Cambridge — London, 1977, X + 334 p. (Această lucrare a apărut şi în româneşte, în 1995, în traducerea Pr. Prof. Dr. Aurel Jivi).

2 Nicolau Popea, **Arhiepiscopul şi Mitropolitul Andreiu Baron de Şaguna**, Sibiu, 1879, p. 5. Aceasta este prima biografie închinată marelui Mitropolit, publicată la numai şase ani după moartea sa.

3 **Ibidem.**

4 Gh. Tulbure, **Mitropolitul Şaguna — Opera Literară — Scrisori Pastorale — Circulări Şcolare — Diverse**, Seria Didactică, Nr. 9, Sibiu, 1938, p. III.

tarea unor soluţii practice potrivite dinamicii europene de la mijlocul sec. al XIX-lea. În condiţii specifice poporului ardelean el s-a afirmat ca leader al românilor prin poziţia de înalt ierarh la nivelul imperiului, în împrejurările create ale revoluţiei, ale neoabsolutismului, regimului liberal şi dualismului".[5]

Realizările lui sunt de proporţii neobişnuite, iar instituţiile ctitorite de el şi-au dovedit valabilitatea şi viabilitatea. Prin pragmatismul profesat, Şaguna a transformat ideile în instituţii. Astfel, idealul iluminist a devenit o puternică reţea şcolară, biserica prin tradiţionalul său sobor, un organism reprezentativ al clerului şi laicilor, îndeplinind funcţiile unei adunări naţionale, iar prin aşezământul Astrei, a făcut să triumfe ideea solidarităţii naţionale prin cultură, deasupra confesionalismului. Drept corolar, *STATUTUL ORGANIC* a condensat idei directoare, de sorginte democratică, idei care au împlinit funcţia de garant al autonomiei bisericii, într-o vreme în care în Transilvania, Biserica deţinea un rol proeminent în viaţa naţiunii.[6]

Andrei Şaguna a rămas „ultimul mare prelat conducător de popoare". Afirmându-se ca atare într-o perioadă istorică de răscruce, trăind cu maximă intensitate destinul tragic al neamului său, marele mitropolit al românilor ortodocşi din Transilvania, nu a slujit numai imperativele timpului în care s-a aflat, ci în primul rând idealurile veşnice ale neamului său.

Fie că s-a identificat în desfăşurarea activităţii sale pastorale cu luptătorii angajaţi în apărarea legii strămoşeşti, fie că şi-a văzut misiunea arhierească izvorând direct dintr-o intervenţie a providenţei divine, Mitropolitul Andrei Şaguna a găsit în ceea ce a făptuit pentru poporul român din cetatea de munţi a Carpaţilor, sensul suprem al existenţei sale.[7]

Viaţa şi opera lui Şaguna nu se constituie într-un simplu fragment de istorie circumscris în sine, ci mai degrabă el ne apare ca un puternic centru de gândire şi vibraţie ortodoxă şi românească, pregătit de câteva generaţii anterioare venirii arhiereului în Transilvania, reînnoit ca fapt de tradiţie, de momentul creat de Şaguna şi transmis urmaşilor ca o sfântă moştenire.

În paginile ce urmează vom încerca să prezentăm legăturile statornice pe care Şaguna le-a cultivat cu ierarhii şi cu unii cărturari din vechea Românie.[8]

---

5 Cf. Pompiliu Teodor, **Prefaţă**, la vol. Keith Hitchins, **Ortodoxie şi Naţionalitate. Andrei Şaguna şi românii din Transilvania (1846—1873)**, Traducere de Pr. Prof. dr. Aurel Jivi, Bucureşti, 1995, p. 7.

6 **Ibidem**, p. 8.

7 N. Iorga, **Oameni care au fost**, Vălenii de Munte, 1911, p. 374.

8 În legătură cu modul cum au decurs aceste relaţii în secolul anterior, a se vedea Ştefan Meteş, **Relaţiile Bisericii româneşti ortodoxe din Ardeal cu Principatele Române în veacul al XVIII-lea** Sibiu, 1928, 94 p.

I. LEGĂTURILE LUI ŞAGUNA CU ROMÂNII DIN MOLDOVA

La începutul lui aprilie 1848, majoritatea intelectualilor români transilvăneni au relatat cu un entuziasm deosebit proclamaţiile Comitetului pentru Ordine publică şi guvernul Batthyany, ca pe începutul unei noi ere în istoria Transilvaniei.[9] Redactorii celor două ziare româneşti — George Bariţiu de la „Gazeta de Transilvania" şi Timotei Cipariu de la „Organul Luminării" —, erau încrezători în faptul că organizarea politică şi economică a Transilvaniei, va fi bazată de acum pe principiile libertăţii, egalităţii şi fraternităţii şi că în consecinţă, toate naţionalităţile vor avea deplină libertate să se dezvolte într-o atmosferă de încredere şi înţelegere reciprocă.[10]

G. Bariţiu — vocea cea mai consistentă a liberalismului printre români şi admirator frecvent al sistemului constituţional englez, a mărturisit că a fost copleşit de emoţie la citirea rapoartelor despre noile libertăţi în Europa Apuseană, Viena şi Budapesta.[11] El a aplaudat cu căldură programul liberalilor maghiari, pentru că egalitatea religioasă şi civilă i s-au părut a fi premise ale progresului, iar libertatea cuvântului tot atât de naturală pentru om ca şi mâncarea şi băutura.

Intelectualii români transilvăneni erau pe deplin conştienţi de eforturile maghiarilor de a-şi realiza propriile lor ambiţii politice. Controversa pe marginea aşa-zisei legi a limbii maghiare, prezentată în dietă în 1842, care prevedea introducerea limbii maghiare în toate structurile puterii şi folosirea ei obligatorie în instituţiile culturale, în Biserica Ortodoxă şi cea unită, precum şi în şcolile lor, a produs un val emoţional de proteste din partea intelectualilor români.

---

9 Keith Hitchins, **op. cit.**, p. 65.

10 Alexandru Papiu-Ilarian, **Istoria Românilor din Dacia superioară**, Viena 1852, vol. II, p. 76—85. Cea mai uimitoare etalare de liberalism maghiar, cu efect şi asupra altor popoare din imperiu, a fost proclamarea la 15 martie 1848 a unui guvern democratic de către un grup de tineri, radicali şi idealişti, conduşi de poetul Petöfi Sandor. Ei au stabilit un Comitet al Ordinii Publice, cu depline puteri, comitet care la scurtă vreme, a fost înlocuit de un guvern mai moderat, confirmat de Curtea imperială, şi avându-l ca prim-ministru pe contele Lajos Batthyany. Guvernul Batthyany a promis să fie sensibil la „voinţa naţională" şi să protejeze drepturile constituţionale ale tuturor cetăţenilor Ungari, indiferent de naţionalitate sau religie. Atunci când Comitetul Ordinii Publice a proclamat autonomia constituţională deplină a Ungariei faţă de Austria germană, aceasta îndeplinea un mandat nescris. Guvernul Batthyany a mers şi mai departe, afirmându-şi intenţia de a reconstitui graniţele Ungariei medievale prin încorporarea Croaţiei, Transilvaniei şi a altor teritorii despre care „pretindeau" că sunt „subordonate" coroanei Sfântului Ştefan, într-un nou stat maghiar. Principalul exponent al acestei idei a fost Lajos Kossuth, ministrul de Finanţe, care şi-a câştigat mare popularitate în timpul Vormärz-ului, datorită vederilor sale politice liberale şi opoziţiei sale faţă de stăpânirea habsburgică. Încercările sale de realizare a ţelurilor naţionale maghiare s-au ciocnit de aspiraţiile de emancipare a altor popoare din cadrul Coroanei, popoare care şi ele doreau să-şi realizeze propriile năzuinţe naţionale. Acest fapt a dus la ceea ce pe drept cuvânt a fost numit „tragedia principală a lui 1848". (Cf. Keith Hitchins, **op. cit.** p. 63—64).

11 **Gazeta de Transilvania**, 15 martie 1948.

Cu acea ocazie, Simion Bărnuţiu, profesor de filosofie la Liceul din Blaj, a alcătuit o apologie pasionantă a limbii, „posesiunea cea mai preţioasă a omului".[12] Timotei Cipariu a condamnat legea datorită ameninţării ei la adresa „vieţii noastre morale şi spirituale şi — ceea ce nu e mai puţin dureros pentru noi — a naţionalităţii noastre".[13]

În mijlocul acestui cor general de laude la adresa liberalismului maghiar, doar Simion Bărnuţiu a tras semnalul de alarmă în legătură cu mersul general al evenimentelor.[14]

Într-o scrisoare redactată la 24 martie şi cunoscută printre prieteni şi colegi la Sibiu şi în alte oraşe, el îi îndemna pe aceştia să facă din PĂSTRAREA NAŢIONALITĂŢII ROMÂNE, preocuparea lor de căpătâi. El sublinia că unirea ar putea avea ca rezultat „întărirea stăpânirii maghiare în Transilvania şi prin aceasta ar duce în cele din urmă la nimicirea propriei lor naţionalităţi".[15] El stăruia ca ei să asigure egalitate legală deplină naţiunii române şi ca aceasta să-şi stabilească voinţa proprie în cadrul unui congres general reprezentativ, înainte de a lua o hotărâre în legătură cu unirea.[16] S-a stabilit după mai multe dezbateri, ca acest congres să se întrunească la Blaj, la 30 aprilie 1848.[17]

---

12 Cf. Keith Hitchis, **op. cit.**, p. 66. „Cu cât e mai cultivată limba oricărui popor, cu atât e mai cultivat poporul; limba e măsura şi mijlocirea culturii. În limbă e zugrăvită forma cugetării şi amintirii, dorinţele şi plăcerile, afectele şi patimile lui; pe dânsa e întemeiat caracterul şi naţionalitatea lui. Dacă şi-a pierdut limba oarecare popor, şi-a pierdut caracterul şi naţionalitatea sa; unul ca acela nu mai are cinste înaintea popoarelor, ci e tuturor ca un obiect de batjocură". (**Foaie pentru minte, inimă şi literatură,** 30 septembrie, 1853).

13 Gheorghe Bogdan-Duică, **Viaţa şi ideile lui Simion Bărnuţiu**, în „Studii şi Cercetări" ed. Academia Română nr. 8, Bucureşti 1924, anexa 6, p. 211; Alexandru Papiu Ilarian, **op. cit.**, vol. I, p. 245—246.

14 El a fost cel dintâi care a atras atenţia asupra consecinţelor fatale ale unei acceptări cu uşurinţă a unirii Transilvaniei cu Ungaria. (Cf. Keith Hitchins, **op. cit.**, p. 66—67).

15 **Ibidem**, p. 67.

16 Victor Cheresteşiu, **Adunarea Naţională de la Blaj**, Bucureşti, 1966, p. 211—214.

17 La începutul lui aprilie, aşteptările unei schimbări importante s-au răspândit în rândul tuturor categoriilor sociale. Şi la sate — ca şi la oraşe şi în marile comune —, cuvintele „libertate" şi „drept" s-au strecurat până în rândul ţăranilor. În multe părţi ale ţării, ţăranii refuzau să mai facă robotă şi cereau restituirea terenurilor de păşunat şi pădure, care — după cum susţineau ei —, le fuseseră luate în mod ilegal. (Alexandru Papiu-Ilarian, **op. cit.**, vol. II, p. 107—108; George Bariţiu, **Părţi alese din istoria Transilvaniei**, vol. II, Sibiu, 1890, p. 76).

Trebuie să remarcăm că Guvernatorul Teleki privea alarmat acest cuvânt al activităţii românilor, întrucât el vedea în aceasta antiteza vechii ordini a stărilor şi dominaţiei maghiare în Transilvania. Într-un efort de stăvilire a torentului, la 17 aprilie, a interzis ţinerea propusului congres românesc, pe motiv că ar fi fost organizat de către aceea ce el numea — „persoane iresponsabile", şi că prin adunarea unor mari mulţimi de ţărani, ar spori neliniştea generală, ajungându-se în mod inevitabil la violenţă. El a făcut responsabili pentru escaladarea... tensiunii în rândul maselor de români ai Transilvaniei, pe episcopii ortodocşi şi uniţi. De fapt prin această „diversiune", Teleki urmărea slăbirea mişcării naţionale, prin divizarea românilor pe criterii confesionale (Vezi pe larg la Keith Hitchins, **op. cit.**, p. 67—68).

Întrunirea a avut loc — după cum fusese plănuită —, la ea participând aproximativ 6 000 (şase mii n.n.) de persoane, în majoritatea ţărani. Simion Bărnuţiu — a cărui popularitate şi influenţă a crescut în mod constant după răspândirea manifestului său —, a fost principalul purtător de cuvânt. El a accentuat în cadrul intervenţiei sale, că a sosit în sfârşit timpul şi pentru naţiunea română să-şi dobândească vechile drepturi şi privilegii, iar iobăgia, care i-a ţinut în robie timp de veacuri, să fie desfiinţată. El i-a prevenit pe participanţi să nu se poarte ca nişte revoluţionari care încearcă să-şi atingă ţelurile prin violenţă şi prin aceasta să se arate nedemni de libertate.

Bărnuţiu şi ceilalţi lideri transilvăneni au îndemnat pe ţărani să fie răbdători şi să nu deregleze prin acte de violenţă, procesul „normal" de transformare. Ţăranii veniţi la Blaj au ţinut cont de această recomandare, întorcându-se în pace în satele lor. Bărnuţiu şi colegii săi au grăbit pregătirile în vederea unei mari adunări programate pentru 15 mai.

În ceea ce-l priveşte pe Şaguna,[18] acesta a plecat la 13 aprilie 1848 la Carloviţ pentru a fi hirotonit episcop. Din păcate, el s-a îmbolnăvit, rămânând acolo mai mult decât a plănuit, neputând onora cererea lui Teleki de a se întoarce imediat în Transilvania din cauza tensiunii crescânde. Pe data de 30 aprilie, tocmai la sfârşitul ceremoniei, s-a prezentat la Carloviţ o delegaţie de români din Transilvania, care l-a informat despre evenimentele dramatice care s-au derulat în timpul absenţei sale îndemnându-l, în numele intelectualilor, să se întoarcă acasă cât mai curând posibil.[19]

Şaguna s-a reîntors la Sibiu pe 6 mai şi în zilele care au urmat au avut loc discuţii intense cu privire la cursul viitor al mişcării naţionale. Două zile mai târziu, Bărnuţiu şi ceilalţi conducători au căzut de acord asupra punctelor esenţiale ale programului lor şi anume: respingerea unirii necondiţionate a Transilvaniei cu Ungaria şi crearea unei naţiuni române autonome, ca parte constitutivă a Transilvaniei.[20]

Au urmat apoi negocieri între Bărnuţiu şi Şaguna, a cărui aderare la Cauza lor, era considerată de către intelectuali ca indispensabilă, deoarece Şaguna, ca episcop, se găsea în poziţia tradiţională de

---

18 În prima parte a lunii aprilie (în perioada 5—12 aprilie n.n.), Şaguna a efectuat o misiune din încredinţarea guvernatorului Teleki, vizitând peste cincizeci de sate din judeţul Hunedoara, din nord-vestul Transilvaniei, din Munţii Apuseni, precum şi din comitatele Arad şi Caraş, căutând să liniştească pe ţăranii agitaţi, misiune în care... se pare că a avut doar un succes limitat! El a ascultat nemulţumirile ţăranilor, care se plângeau mai cu seamă de prestările grele de muncă la care erau supuşi din partea proprietarilor feudali şi de neputinţa lor de a corecta abuzurile. Şaguna i-a raportat lui Teleki ce a constatat, avertizându-l că ţăranii vor recurge la violenţă dacă nu se va face ceva imediat pentru a pune capăt „tratamentului aspru aplicat săracilor" de către autorităţile locale. (Cf. **Allgemeines Verwaltungarchiv, Minesterium des Innern**, Pras. Z. 140. 852: Kurze Lebensskizze des Bischofs Schaguna. Apud. Keith Hitchins, **op. cit.**, p. 69, nota 15).

19 Nicolau Popea, **op. cit.**, p. 204.

20 Silviu Dragomir, **Studii şi documente privitoare la revoluţia românilor din Transilvania în anii 1848—1849**, vol. V, Cluj, 1946, p. 166.

intermediar între poporul său și guvernul transilvănean. Șaguna a acceptat principiile lui Bărnuțiu despre naționalitatea română.

Am făcut acest preambul legat de momentul 1848, înainte de a trata relațiile lui Șaguna cu fruntașii vieții bisericești, culturale și politice din Principate, pentru a înțelege mai bine rolul și importanța sa în mișcarea națională românească din Transilvania.

Precizăm că înainte de memorabila adunare de la Blaj, din 15 mai 1848, a avut loc la Sibiu, pe 26 aprilie, o consfătuire prealabilă, la care au participat intelectuali și țărani din toate părțile Ardealului. Între participanți s-a numărat și un grup de fruntași moldoveni, care era în drum spre Blaj și pe care Șaguna a avut ocazia să-l cunoască. Din grup făceau parte Costache Negri, Lascăr Rosetti, M. Costache-Iepureanu, Alecu Russo, Z. Moldovan, Gheorghe Sion, poetul V. Alecsandri și alții, toți fiind cuprinși de un „extraordinar spirit de frățietate față de ardeleni".[21]

Unul dintre ei, într-o carte de memorii, ne relatează cum l-a cunoscut pe Șaguna. „După ce am vizitat orașul — ne spune Gheorghe Sion — crezui de cuviință a face o vizită episcopului român... care m-a primit cu multă bunăvoință". Impresia pe care o face Șaguna asupra sa e extraordinară. Iată cum îl descrie: „Pe figura acestui bărbat era însemnată o cuvioșie impunătoare, pe fruntea sa părea întipărită cugetarea și grija, ca în niște momente supreme".[22]

În seara zilei de 11 mai, acordul dintre Bărnuțiu și Șaguna în privința problemei naționale a fost sărbătorit în mod public, în cadrul unei procesiuni cu torțe și arborarea tricolorului pe străzile Sibiului, până la reședința lui Șaguna. La această manifestare românească au luat parte și grupul de fruntași moldoveni. După ce Șaguna s-a arătat pe balconul reședinței și a mulțumit participanților la manifestație „într-un limbaj convingător și elocvent,[23] urmat de urale... de bucurie, Bărnuțiu a pășit înainte și în numele colegilor săi a declarat că singur Șaguna este în stare să conducă națiunea română în lunile hotărâtoare ce vor urma".[24]

Așa cum a fost programat, Congresul național s-a deschis în dimineața zilei de 15 mai, pe o pajiște de la marginea Blajului, numită mai târziu Câmpia Libertății, unde s-au adunat aproximativ 30 000 de persoane. Un calm și o ordine remarcabile au domnit următoarele trei zile, în vreme ce marea adunare, conștientă că împlinește o misiune aproape divină, își aducea la îndeplinire sarcinile într-o solemnitate corespunzătoare.[25] Adunarea a ales pe Șaguna și pe Lemeni ca președinți, păstrând tradiția conform căreia episcopii sunt reprezentanții oficiali ai națiunii și pe Bărnuțiu și pe Barițiu ca vicepreședinți, tre-

---

21 Cf. Ștefan Meteș, **Relațiile Mitropolitului Andrei Șaguna cu Românii din Principatele Române**, Arad, 1925, p. 7.

22 **Suvenire contemporane**, București, 1915, p. 227.

23 **Ibidem**, p. 227—229.

24 **Gazeta de Transilvania**, 6 mai 1848.

25 Keith Hitchins, **op. cit.**, p. 72—75; Detalii la Victor Cheresteșiu, **op. cit.**, p. 215, și u.

când apoi la citirea şi explicarea, articol cu articol, a programului naţional.

În timpul celor câteva zile petrecute la Blaj, Şaguna a avut contacte cu o serie de personalităţi politice şi culturale din Principate. Astfel, el a întâlnit nu numai pe fruntaşii moldoveni amintiţi mai sus, — care-i fuseseră oaspeţi la masa sa ospitalieră[26] ci şi pe alţii ca: Alexandru Ioan Cuza, viitorul Domn, poetul Vasile Alecsandri, Petrache Cazimir şi pe munteanul Dimitrie Brătianu, personalităţi marcante, care au fost şi au jucat un rol hotărâtor în dezvoltarea vieţii politice şi culturale a românilor din Principate.[27] Atât fruntaşii moldoveni cât şi cei munteni, prezenţi la Blaj, au fost înconjuraţi cu multă atenţie şi dragoste de fraţii lor ardeleni.[28]

Moldovenii şi muntenii au luat parte la toate dezbaterile desfăşurate pe parcursul celor trei zile la Blaj şi de aici şi importanţa programului în 16 puncte adoptat,[29] deoarece el reprezintă sinteza tuturor intereselor generale româneşti, la elaborarea lui participând reprezentanţii cei mai de frunte ai Românilor din cele trei Principate.

Ei au fost cuprinşi de un entuziasm extraordinar. Iată ce consemnează un martor ocular: „Cu inimile noastre tinere şi înflăcărate de idealuri frumoase, împărtăşeam toate emoţiunile fraţilor ardeleni, şi cu sufletele noastre de români îmbrăţişăm aspiraţiunile şi credinţele lor identificându-ne soarta noastră cu a lor. O dulce zi şi frumoasă, tu vei fi cea mai preţioasă din suvenirile mele!"[30]

Începând cu toamna anului 1848 situaţia în Imperiu s-a înrăutăţit şi implicit şi în Transilvania, datorită escaladării tensiunii dintre unguri şi austrieci. De fapt şi negocierile dintre guvernul ungar şi reprezentanţii români au fost întrerupte de conflictul dintre Budapesta şi Viena, precum şi de vrăjmăşia crescândă dintre maghiari şi celelalte naţionalităţi.

Pentru a obţine un sprijin cât mai mare cu putinţă pentru cauza imperială, generalul comandant din Transilvania, Anton von Puchner şi-a dat acordul pentru un al doilea congres naţional la Blaj, pentru sfârşitul lui septembrie. Simion Bărnuţiu şi alţi fruntaşi transilvăneni au insistat pentru reconstituirea comitetului permanent ca autoritate executivă provizorie, încredinţat cu puterea de a crea o administraţie civilă independentă şi de a convoca o adunare constituantă, aleasă în mod popular. Odată recunoscut, noul „Comitent Naţional", putea să stabilească un ducat românesc autonom în Transilvania.[31]

---

26 Gheorghe Sion, **op. cit.**, p. 228—229.

27 Ştefan Meteş, **Relaţiile Mitropolitului Andrei Şaguna...**, p. 10.

28 „Mulţimea poporului se învârtea în valuri rătăcite împrejurul acestor transparinţe, narând diverse fabule şi istorii, intonând cântece vesele sau dureroase, episcopilor şi altor bărbaţi meritoşi, adresându-le oraţiuni şi ode improvizate. De această onoare nu scăparăm nici noi (e vorba de grupul de fruntaşi moldoveni n.n.), care, acolo reprezentăm ţările surori ale Transilvaniei". (Gheorghe Sion, **op. cit.**, p. 241).

29 Victor Cheresteşiu, **op. cit.**, p. 459—465.

30 Gheorghe Sion, **op. cit.**, p. 248.

31 Keith Hitchins, **op. cit.**, p. 88.

Formarea Comitetului Național a constituit o piatră de hotar în dezvoltarea mișcării naționale românești. Acum, intelectualii nu au considerat alianța lor cu Austria ca fiind inconsecventă cu principiile lor. În fața naționalismului maghiar amenințător, ajutorul austriac li se părea a fi singurul mijloc prin care își puteau atinge țelurile naționale, crezând că Monarhia habsburgică va fi transformată într-o monarhie constituțională liberală.

Victoriile armatelor ungare sub conducerea generalului Jozsef Bem au fost atât de rapide și copleșitoare, încât se părea că încercuirea întregii Transilvanii este doar o chestiune de timp. Puchner a considerat situația foarte critică și la 28 decembrie a informat pe feldmareșalul Alfred Windischgrätz, comandantul tuturor armatelor imperiale angajate în lupta cu Ungaria, că intenționează să ceară intervenția armatelor rusești, staționate dincolo de Carpați, în Țara Românească.[32]

În acest context politico-militar critic, Șaguna și Gottfried Müller, profesor la Academia săsească de Drept din Sibiu, au fost delegați pentru a negocia cu generalul Alexander Luders, comandantul militar rus din București. Cu ajutorul ciobanilor din mărginimea Sibiului, care l-au călăuzit peste munți spre Curtea de Argeș, Șaguna a ajuns la București la 5 ian. 1849. Ziua următoare Șaguna a avut o lungă întrevedere cu generalul Luders, care a manifestat simpatie față de dorința românilor, dar a refuzat să acționeze fără instrucțiuni precise de la Petersburg.[33]

După câteva zile de odihnă, Șaguna părăsește Bucureștiul și după ce trece prin Moldova, Bucovina și Galiția, ajunge la Olmütz, în Moravia, unde se stabilise Curtea imperială din cauza unei noi răbufniri revoluționare în Viena. Sosirea lui Șaguna la Olmütz a pus în mișcare cea de a doua fază — în cele din urmă tragică —, a revoluției românești din Transilvania de la 1848.

---

32 Feldmareșalul Windischgratz s-a gândit la o acțiune similară, după ce în septembrie, armatele rusești au ocupat Bucureștiul, împrăștiind guvernul revoluționar, dar el dorea să evite situația de a trebui să admită în mod public că Austria nu poate păstra ordinea în propria sa casă. Totuși el n-a fost împotriva unui aranjament neoficial, prin care trupele rusești să poată fi folosite în caz de nevoie. (Cf. Keneth Rock, **Schwarzenberg versus Nicholas I, Round One: The Negociation of the Habsburg — Romanov Alliance against Hungary**, în „Austrian History Yearbook", (1970—1971), nr. 6—7, p. 109—122; Paul Muller, **Feldmarschall Fürst Windischgratz. Revolution und Gegenrevolution in Osterreich**, Viena — Leipzig, 1931, p. 221—224).

33 Nicolau Popea, **Memorialul Arhiepiscopului și Mitropolitului Andreiu baron de Șaguna sau luptele naționale-politice ale Românilor**, 1846—1873, vol. I, Sibiu, 1889, p. 238—239.

Într-o crisoare pe care Nicolae Bălcescu o trimite lui Ioan Ghica, la 23 decembrie 1848, acesta constată surprins: „Până și Românii din Banat și Transilvania îi doresc pe ruși și-i așteaptă să vie ca pe niște mântuitori în Transilvania — precizează Bălcescu —; am stăruit mult pe lângă Comitetul român ca să facă propagandă în contra, și cu puține zile până a nu pleca din Brașov, poporul strigă în gura mare ca să cheme să vie Muscalii că-i prăpădesc Ungurii" (Cf. **Anul 1848 în Principatele române. Acte și documente**, vol. I, București, 1904, p. 700—701).

În drumul său spre Olmütz, Şaguna a contactat intelectualii din Bucovina şi Banat, constatând că aceştia au îmbrăţişat ideea unei unităţi şi autonomii politice româneşti. Alţi membri ai delegaţiei au făcut drumul prin Banat pentru a se întâlni în mod expres cu conducătorii români de acolo, în special, cu familia Mocioni. Rezultatul acestor discuţii l-a constituit redactarea unei rezoluţii, la Timişoara, la 16 ianuarie 1849, prin care se cerea unirea imediată a tuturor românilor din monarhia habsburgică.[34]

Andrei Şaguna s-a întors în Transilvania abia la sfârşitul lui august 1849, după ce trupele austriece împreună cu cele ruseşti au zdrobit rezistenţa armată condusă de Avram Iancu în Apuseni şi armatele maghiare de sub conducerea lui Kossuth. În timp ce traversa principatul în drum spre reşedinţa sa din Sibiu, scenele care i se înfăţişau prin localităţile străbătute erau cutremurătoare. Impresia pe care şi-a făcut-o pe drumul spre casă a fost aceea că, Biserica sa a constituit ţinta specială a furiei războiului. Multe Biserici parohiale au fost nimicite sau grav avariate,[35] cărţi, icoane, sau alte obiecte religioase au fost distruse sau prădate. Un număr de doisprezece preoţi au fost ucişi şi mulţi alţii forţaţi să fugă din parohiile lor.[36]

La Sibiu, reşedinţa sa zăcea în ruină, după ce o perioadă fusese folosită ca şi cazarmă de către trupele generalului Bem. Biblioteca lui Şaguna, care număra aproximativ trei mii de volume, actele sale personale şi aproape întreaga arhivă a Bisericii Ortodoxe au fost arse.[37]

Acest asalt asupra Bisericii, cum a caracterizat el războiul, nu numai că a perturbat viaţa religioasă normală pe întreg cuprinsul eparhiei, dar a provocat şi suspendarea tuturor activităţilor didactice, întrucât Biserica răspundea de întreţinerea şcolilor săteşti şi înzestrarea lor, inclusiv cu dascăli. Revoluţia a spulberat modestele reforme pe care le-a introdus ca vicar, fiind obligat să ia totul de la capăt. Efectele fizice ale războiului au continuat să fie simţite încă mulţi ani: de pildă, în toamna anului 1851, multe biserici mai erau închise datorită lipsei de cărţi de cult şi de preoţi.[38]

În aceste împrejurări dificile, Şaguna face un apel către fraţii din Moldova şi Bucovina pentru ajutor.

Apelul său a avut efectul scontat şi constituie nu numai un prilej de manifestare a iubirii creştine ci şi *expresia manifestării sentimentului unităţii de neam şi de limbă a românilor din Principate, cu fraţii lor din Transilvania.*

---

34 Teodor Bălan, **Eudoxiu Hurmuzachi,** Cernăuţi, 1924, p. 20—21.

35 „... în decurgerea celor doi ani sângeroşi din urmă — mărturiseşte Şaguna cu tristeţe în una din scrisorile către Arhimandritul Neonil, stareţul mânăstirii Neamţului —, ni s-au ars 40 de biserici, 315 s-au jefuit şi una s-a dărâmat până la pământ". (Cf. N. Bănescu, **Un capitol din istoria Mânăstirii Neamţu'ui. Stareţul Neonil. Corespondenţa sa cu G. Hurmuzachi şi Andreiu Şaguna.** Vălenii de Munte, 1910, p. 85).

36 Nicolau Popea, **A hiepiscopul şi Mitropolitul (...),** p. 43.

37 Keith Hitchins, **op. cit.,** p. 104.

38 **Scrisoarea lui Şaguna către Neonil, din 27 decembrie 1851,** la N. Bănescu, **op. cit.,** p. 92—93.

În Moldova, glasul lui Şaguna nu putea să rămână fără ecou în sânul generoasei familii Hurmuzachi. Astfel, Constantin Hurmuzachi organizează o serie de colecte şi cu acest prilej roagă pe Neonil — stareţul mânăstirii Neamţ —, să dea din belşugul mânăstirii sale, cărţi, veşminte, Sfânt Mir şi bani", căci „lipsa şi nevoia ce sufăr lăcaşurile dumnezeieşti din Ardeal sunt aşa de mari încât nu se pot descrie". Apoi el continuă pe un ton patetic: „Nu cruţaţi cele ce aveţi de prisos, căci Domnului daţi, în lauda şi cinstea lui daţi. Daţi auz (curs n.n.) plângerilor şi strigătelor NEFERICIŢILOR FRAŢI DIN ARDEAL... Cuvioşia Voastră veţi pune în mişcare toată râvna ce aveţi pentru NEFERICITA PATRIE, dar mai ales pentru lăcaşele dumnezeieşti".[39] Din acest moment, între Şaguna şi Neonil are loc un interesant schimb de scrisori, care ne dezvăluie o serie de aspecte ale legăturilor frăţeşti dintre românii ardeleni şi cei din Moldova şi Bucovina.

Luând cunoştinţă de la Hurmuzachi despre lipsa cărţilor bisericeşti din Ardeal, stareţul Neonil s-a grăbit şi a trimis cinci rânduri de cărţi de cult, pentru cinci biserici, însumând un număr de peste 115 bucăţi, care să fie împărţite „la ce biserici veţi socoti că-i nevoie" şi „mai trimitem şi puţin Sfânt Mir".[40] Toate aceste daruri au fost trimise lui Şaguna prin schimonahul Gheorghie, cu rugămintea de a le primi „ca Stăpânul pe cei doi bani ai văduvii şi ca pre o pârgă a ostenelilor aceştii frăţimi adunată întru numele Domnului".[41]

Şaguna îi mulţumeşte în cuvinte alese pentru darurile preţioase trimise, lăudând modul de tipărire frumos şi curat" al cărţilor trimise de la Neamţ şi îi împărtăşeşte lui Neonil intenţia de a întemeia şi el o tipografie pentru nevoile urgente şi multiple ale Bisericii sale.[42] Neonil luând cunoştinţă de planul lui Şaguna de a înfiinţa la Sibiu o tipografie episcopală, s-a oferit să-i dăruiască două teascuri de lemn „care pot sluji încă multă vreme la tipărire".[43]

Om cu distinse însuşiri sufleteşti şi de o „bunătate îngerească",[44] cum îl caracterizează Ştefan Meteş —, stareţul Neonil trimite din nou lui Şaguna un număr de 251 de „cărţi teologhiseşti, părinteşti şi bisericeşti, de tot soiul",[45] unele tipărite în tipografia mânăstirii, iar altele în altă parte.

Şaguna a fost foarte mişcat de mărinimia stareţului Neonil, pomenind de darurile primite de la Neamţ şi în cadrul lucrărilor sinodului eparhial din 12 martie 1850.[46] El îi mulţumeşte stareţului Neonil în cu-

39 Scrisoarea lui **C. Hurmuzachi către stareţul Neonil, din 8 Decembrie 1849, Ibidem**, p. 61.
40 **Scrisoarea lui Neonil către Şaguna, din 16 Decembrie 1849, Ibidem**, p. 68.
41 **Ibidem**, p. 69.
42 **Scrisoarea lui Şaguna către Neonil, din 5 Ianuarie 1850, Ibidem**, p.p. 72.
43 **Scrisoarea lui Neonil către Şaguna, din 9 Februarie 1850, Ibidem**, p. 77.
44 **Relaţiile Mitropolitului Andrei Şaguna...**, p. 18.
45 **Scrisoarea lui Neonil către Şaguna, din 9 Februarie 1850, Ibidem**, p. 75. Vezi şi tabelul cuprinzând denumirea şi numărul cărţilor trimise lui Şaguna de la p. 77—78.
46 Detalii la: I. Lupaş, **Viaţa şi faptele Mitropolitului Andreiu Şaguna, în „Mitropolitul Andreiu baron de Şaguna. Scriere comemorativă la serbarea centenară a naşterii lui"**, Sibiu, 1909, p. 110—116.

vinte foarte calde, într-o scrisoare de răspuns: „Eu pentru asemenea dar nu sunt destoinic a vă putea mulţumi după vrednicie; vom ruga însă cu toţii pe Dumnezeul înduratul, în rugăciunile noastre din toată vremea, ca încă mulţi ani să vă ţină, spre chivernisirea sfintei mânăstiri şi spre ajutorinţa omenirii creştine pătimitoare. Pre cât de neaşteptată pre atâta de îmbucurătoare mi-au fost şi-mi este arătarea Prea Cuvioşiei Voastre, în privinţa teascurilor de tipografie. Credeţi-mă, Prea Cuvioase părinte, că mult m-am mângâiat, văzând cât sunteţi de pătrunşi de duhul învăţăturii lui Hristos, care zice: „Cine are două haine, să deie una celui ce n'are". Ctitorii şi întemeietorii şi făcătorii de bine ai Sfintei mânăstiri aceia fără îndoială văd faţa lui Dumnezeu, că Prea Cuvioşia Voastră sunteţi acela care nu numai dorinţa lor o pliniţi, ci mai presus de aceasta faceţi".[47]

Cu ocazia trimiterii scrisorii de mulţumire prin intermediul schimonahului Gheorghe, Şaguna îi mai încredinţează aceluiaşi schimonah misiunea de a duce o scrisoare „împreună şi cu portretul Prefectului Iancu", boierului moldovean Gheorghieş Sturza, cumnatul boierului C. Hurmuzachi.[48]

În vederea înfiinţării tipografiei eparhiale, Şaguna ia legătură cu „vestitul fabricant" de tiparniţe, Haase din Praga, de la care află că litere cu ajutorul cărora se imprimă cărţile sale bisericeşti nu se pot face în fabrica sa, ci ele se toarnă în atelierele mânăstirii Neamţului. De aceea îl roagă cu stăruinţă pe Neonil să-i trimită „slove bisericeşti câte sunt de lipsă pentru tipărirea a patru coale", şi să-i precizeze inclusiv preţul acestora.[49] Neonil manifestă bunăvoinţă şi dorinţă sinceră, de a-l ajuta pe Şaguna şi în această acţiune, dar îi explică, precizându-i că munca de turnare de slove e anevoioasă „din pricină că matricile fiind vechi şi foarte arse de multa turnare, din 5—6 literi abia esă una sau două bună... şi stempi n'avem ca să batim alte matrice".[50] Din acest motiv e cu neputinţă să ducă la îndeplinire această cerere. În schimb, Neonil îi promite lui Şaguna că va tipări din nou CEASLOVUL şi o nouă ediţie a ANTOLOGHIONULUI în 3 vol. şi îi va trimite câte o sută de exemplare din fiecare, care să fie împărţite „pe la bisericile sărace... din acel Prinţipat, după trebuinţă".[51]

Înainte de a primi însă de la stareţul Neonil răspunsul în legătură cu solicitarea la care tocmai ne-am referit, Şaguna îi scrie acestuia, informându-l că a găsit matriţele respective la Buda şi că le va procura de acolo, aşa că să nu se mai ostenească a întreprinde ceva în această privinţă.[52]

---

47 Scrisoarea lui Şaguna către Neonil, din 1 Martie 1850, la N. Băsescu, op. cit., p. 80—81.

48 Scrisoarea lui Neonil către C. Hurmuzachi, din 20 Martie 1850, Ibidem, p. 83.

49 Scrisoarea lui Şaguna către Neonil, din 12 Iulie 1850 la Ibidem, p. 85—86.

50 Scrisoarea lui Neonil către Şaguna, din 3 August 1850, la Ibidem, p. 87—88.

51 Idem, Ibidem, p. 88.

52 Scrisoarea lui Şaguna către Neonil, din 31 Iulie 1850, la Ibidem, p. 89.

Întârziind însă tipărirea Ceaslovului și a Antologhionului din lipsă de hârtie, Neonil trimite în Transilvania, lui Șaguna, o sută de Apostole, prin intermediul lui Nifon Bălășescu.[53]

În ultima sa scrisoare, Șaguna îl roagă pe Neonil să-i schimbe cele 100 de Apostole, cu Evanghelii și Penticostare, deoarece, cu ajutorul lui Dumnezeu, a reușit să tipărească Apostole pentru toate bisericile din eparhie, în propria sa tipografie.[54]

Împrejurările au făcut ca cei doi vrednici slujitori ai Bisericii să se apropie, dar probabil ei nu s-au cunoscut personal niciodată. Când facem această afirmație, ne bazăm pe faptul că, într-una din scrisorile la care ne-am referit mai sus, Șaguna îi scria starețului Neonil că în primăvara lui 1850 va călători la Viena, pentru a lua parte la Sinodul arhieresc care urma să aibă loc acolo și despre posibilitatea de a-l vizita pe Neonil în „acel loc sfânt!" Dar lucrurile nu s-au întâmplat așa cum au dorit cei doi. Neonil îi scrie cu amărăciune lui Șaguna: „... poate pentru nevrednicia noastră, voia Atotputernicului n'au fost să fie așa".[55]

Tot la acest capitol al relațiilor lui Șaguna cu Moldova, trebuie să trecem și vizita pe care i-o face marele ierarh ardelean, episcopului Veniamin Roset al Romanului, în drumul său spre Olmütz, în ianuarie 1849.[56]

Pe lângă ajutoarele de cărți și veșminte, Șaguna a primit de la frații moldoveni și alte daruri. Astfel dintr-o scrisoare către Gh. Barițiu, Costache Hurmuzachi afirmă că pe lângă cărți și veșminte, pentru bisericile din Transilvania s-au adunat peste 1000 de florini. Tot din această scrisoare aflăm că Șaguna a cunoscut la Cernăuți pe miniștri moldoveni.[57]

Cu siguranță că Șaguna datorită influenței sale și raporturilor cu Împăratul Frantz Iosif, a contribuit foarte mult ca Domnul Grigorie Alexandru Ghica și miniștrii moldoveni să fie decorați la Cernăuți cu înalte distincții imperiale.[58] Cu această ocazie, la masa oficială, Guvernatorul Transilvaniei, principele Schwartzenberg, a afirmat că „atunci când vede pe Șaguna i se pare că vede înaintea sa un milion de români voinici și credincioși".[59]

Dintr-o altă scrisoare a lui Costache Hurmuzachi, de astă dată adresată lui Iacob Mureșianu la Brașov, aflăm că jumătate din banii colectați în Moldova urmau să fie destinați edificării Liceului românesc din Brașov, iar cealaltă jumătate să fie trimisă lui Șaguna. Mitropolitul intenționa să utilizeze o parte din bani pentru extinderea tipo-

---

53 **Scrisoarea lui Neonil către Șaguna**, la **Ibidem** p. 95—96.
54 **Scrisoarea către Neonil, din 22 Martie 1852, la Ibidem**, p. 97—99.
55 **Scrisoarea lui Neonil către Șaguna**, la **Ibidem**, p. 94.
56 Keith Hitchins, **op. cit.**, p. 93; Ștefan Meteș, **Relațiile Mitropolitului Șaguna...**, p. 21.
57 N. Bănescu, **Corespondența familiei Hurmuzaki cu Gheorghe Bariț**, Vălenii de Munte, 1911, p. 101—102.
58 **Ibidem**, p. 104.
59 **Ibidem**, p. 105.

grafiei diecezane, o altă parte pentru repararea aşezământului teologic din Sibiu, iar restul urma să intre în fondul pentru zidirea unei catedrale la Sibiu.[60]

Poetul Vasile Alecsandri l-a cunoscut pe Şaguna la Sibiu şi apoi la Blaj, în primăvara anului 1848. În amintirea acelor zile măreţe de la Blaj şi în semn de deosebit respect, în 1852, când îi apare volumul de poezii intitulat „Balade", Vasile Alecsandri „trimite un exemplar de onoare" şi lui Şaguna.[61]

Menţionăm tot aici legăturile pe care le-a avut Şaguna cu învăţatul episcop Melchisedec Ştefănescu al Romanului.[62] În 1868 a fost trimis într-o misiune diplomatică la Petersburg, la ţarul Alexandru al II-lea, împreună cu Ioan Cantacuzino. Cu ocazia acestei călătorii l-a vizitat pe Şaguna la Sibiu, dar din păcate nu l-a întâlnit, acesta fiind plecat din localitate într-o vizită canonică.[63] Deşi nu s-au cunoscut personal, cei doi ierarhi şi-au trimis mai multe scrisori şi au schimbat o serie de informaţii, prin intermediul lui Ion Petricu, protopopul Braşovului, care avea un băiat elev la Seminarul din Ismail, şi avea dese ocazii să-l viziteze pe Melchisedec.

Într-o scrisoare, din 10 August 1870, adresată protopopului Petricu, Melchisedec are cuvinte de apreciere la adresa Mitropolitului Şaguna „care prin zelul şi ştiinţa sa a redat Transilvaniei ceea ce pierduse de secole".[64] Primind broşura despre Sinodul Mitropoliei Transilvaniei, Melchisedec constată că „ordinea în ţinerea şedinţelor şi necesitatea contabilităţii, tendinţa spre bună administrare şi disciplină bisericească, pot servi de regulă pentru orice sinod bisericesc". El a fost de asemenea foarte impresionat de discursul lui Şaguna, reprodus în amintita broşură, care constituie „adevărată icoană a zelului, patriotismului, ştiinţei ... ce trebuie să inspire pe un arhipăstor. Dea Dumnezeu ca aceste mari calităţi să se reproducă şi în alte bi-

---

60 Andrei Bârseanu, **Istoria şcoalelor centrale române ortodoxe din Braşov**, Braşov, 1902, p. 103—104; Vezi şi ziarul „Carpaţii", Nr. 283 din 28 Iunie 1925. În 1858 marele boier din Ţara Românea că Dimitrie Belu, a donat 100 de galbeni pentru zidirea catedralei din Sibiu (Cf. Puşcariu, Cristea, Voileanu, **Biserica catedrală română ortodoxă din Sibiu**, Sibiu, 1908, p. 21).

61 Andrei Bârseanu, **op. cit.**, p. 110.

62 Melchisedec Ştefănescu a studiat la Seminarul de la Socola, apoi la Academia duhovnicească din Kiev, unde a obţinut titlul de „magistru în teologie şi litere". Reîntors de la studii, a funcţionat ca profesor la Socola, apoi ca rector şi profesor la Seminarul din Huşi. A fost unul din cei mai înfocaţi susţinători ai unirii Principatelor, deputat în Divanul Ad-hoc de la Iaşi şi sprijinitor al reformelor lui Alexandru Ioan Cuza. De asemenea a sprijinit cu mult entuziasm Războiul de Independenţă. Între anii 1861—1864, a fost locţiitor de episcop de Huşi, iar din 1864 până în 1879, a funcţionat ca episcop la noua Eparhie a Dunării de Jos, cu sediul la Ismail. În 1879 a fost ales episcop al Romanului, unde a păstorit până la moartea sa, survenită la 16 mai 1892. (Vezi pe larg: Constantin C. Diculescu, **Episcopul Melchisedec. Studiu asupra vieţii şi activităţii lui.** Bucureşti, 1908, 188 p.; Episcopul Eftimie Luca, **Episcopul Melchisedec Ştefănescu. Viaţa şi înfăptuirile sale.** Roman 1982, 114 p.

63 Ştefan Meteş, **Relaţiile Mitropolitului Şaguna ...**, p. 38.

64 Constantin C. Diculescu, **Din corespondenţa episcopului Melchisedec ...**, Bucureşti, 1909, p. 49.

serici locale române și să se perpetuie; ele constituie adevărata glorie națională".[65]

Melchisedec îl roagă pe protopop să înștiințeze pe Șaguna, că în jurnalul teologic din Petersburg „Hristenskoe Citenie", a fost publicată „întreaga operă a Excelinței sale despre *Dreptul canonic*",[66] tradusă din limba germană.

O caracteristică importantă a activității scriitorești a Mitropolitului Andrei Șaguna a fost aceea că, în tot ce a scris, a căutat să fie foarte bine și temeinic informat, pentru a da valoare și durabilitate studiilor și operelor sale teologice. În contextul acesta trebuie înțeleasă corespondența sa cu Filaret Scriban. Apariția în 1844 la Neamț, a unei noi ediții a *Mărturisirii de credință ortodoxă* a lui Petru Movilă, ediție la care Scriban a scris „Precuvântarea", suscită un deosebit interes din partea lui Șaguna, care îi scrie acestuia să-i trimită conținutul acelei prefețe. Prin intermediul scrisorii din *8 Martie 1860*, Filaret Scriban îi îndeplinește Mitropolitului rugămintea, care reproduce informațiile primite, în capitolul referitor la Sinodul din Iași din 1642, din cartea sa *Istoria bisericii Ortodoxe răsăritene universale*.[67]

Șaguna, în scrisoarea de răspuns din 19 martie 1860, îi mulțumește, subliniind că a primit „precuvântarea" și îl informează că de Paști, va ieși de sub tipar Istoria sa bisericească. După apariția lucrării, Șaguna îi trimite lui Filaret Scriban un exemplar, rugându-l să o recomande „și altora cari se interesează de religia ortodoxă nu numai din punct de vedere bisericesc ci și național", și să-l informeze câte exemplare ar putea distribui în Moldova, pentru a-i trimite numaidecât. Prețul celor două volume era de 3 florini austrieci, „de unde se vede — preciza Șaguna —, că eu nu speculez cu productul meu literar ca să-mi fac bani".[68] Totodată arhimandritului Neofit Scriban îi transmite urarea de însănătoșire grabnică.

II. LEGĂTURILE LUI ȘAGUNA CU ȚARA ROMÂNEASCĂ

Ne-am referit la faptul că, la sfârșitul lui decembrie 1848, când revoluția din Transilvania și Ungaria luase o turnură dramatică, Conferința de la Sibiu[69] a delegat pe Șaguna și pe Gottfried Müller, profesor la Academia săsească de Drept din Sibiu, să negocieze cu generalul Alexandru Luders, comandantul militar rus din București, în vederea unei eventuale intervenții a armatelor acestuia, în Transilvania, dacă situația o va impune.

---

65 **Ibidem.**

66 **Ibidem,** p. 50.

67 Vezi referirile la **Sinodul de la Iași din 1642,** în vol. II, Sibiu, 1860, p. 262—268.

68 I. Lupaș, **Din corespondența lui Șaguna cu Filaret Scriban,** în rev. „Biserica Ortodoxă Română", an. XL (1922), p. 788—790; Vezi și **Anuarul Institutului de Istorie națională,** vol. I, Cluj, 1922, p. 337—342.

69 Detalii la: George Barițiu, **Părți alese...**, vol. II, p. 400—405.

În acest context dramatic de împrejurări, Şaguna, în condiţii grele de iarnă, a fost călăuzit peste munţi şi a ajuns la Bucureşti la 5 ianuarie 1849. După ce şi-a îndeplinit misiunea încredinţată, cu rezultatele arătate în capitolul anterior[70], Şaguna a mai rămas câteva zile în Bucureşti. Aici el a găsit atmosfera deprimantă, în sensul că a fost tratat cu multă răceală de către membrii ierarhiei Ţării Româneşti şi cei ai noului guvern provizoriu. Aceştia au evitat să ia contact cu el, deoarece în opinia lor, Şaguna era liderul liberalilor transilvăneni şi nu doreau să se „compromită" în ochii autorităţilor ruseşti de ocupaţie.[71]

Şaguna a trecut repede peste aceste momente de amărăciune cauzate de faptul că fraţii arhierei din Ţara Românească nu i-au înţeles acţiunile sale şi la scurtă vreme a căutat să intre în legătură cu căpeteniile bisericeşti de peste munţi. „El nu era un om cu orizonturi înguste şi condus de un provincialism strâmt, ci sufletul său larg şi mintea-i cuprinzătoare ştia să îmbrăţişeze cu interes părintesc şi cauza bisericei române de peste munţi ca şi pe a celei din Bucovina".[72]

Din corespondenţele păstrate, putem constata că Şaguna a întreţinut şi cultivat cu arhiereii din Ţara Românească o serie de legături de interes cultural ştiinţific, bisericesc şi uneori filantropic, chiar şi în timpul absolutismului,[73] în ciuda dificultăţilor existente, mai ales de natură politică.

Astfel, Şaguna a corespondat cu Mitropolitul Nifon al Ungrovlahiei. Din scrisoarea pe care Şaguna o adresează la 23 *Februarie 1856* lui Nifon,[74] rezultă că mitropolitul transilvănean era nu numai un om cu o vastă şi temeinică cultură teologică, ci şi profund convins că credinţa sa ortodoxă e legea cea adevărată, nefăcând niciodată confesionalism ieftin sau prozelitism.

Conţinutul acestei epistole nu trebuie privit ca un „atac" la adresa fraţilor uniţi, ci numai ca apărare legitimă faţă de problemele pe care i le pricinuiau — fie pe faţă, fie pe ascuns —, cei de la Blaj.[75] În

---

70 Nicolau Popea, **Memorialul Arhiepiscopului şi Mitropolitului baron de Şaguna ..., Raportul lui Şaguna către Comitetul Naţional Român, din 10 Ianuarie 1849**, p. 238—239.

71 Keith Hitchins, **op. cit.**, p. 93.

72 Dr. Ioan Lupaş, **Viaţa şi faptele mitropolitului Andreiu Şaguna**, în vol. **Mitropolitul Andreiu baron de Şaguna. Scriere comemorativă ...**, p. 316.

73 Un tablou relevant al acestei perioade ne oferă Keith Hitchins, **op. cit.**, p. 104—123.

74 Publicată în rev. „Biserica Ortodoxă Română", an. XXXII, (1908—1909), nr. 9, p. 1064—1068.

75 În special Alexandru Sterca Şuluţiu — şi nu numai el —, după ce ajunge episcop, duce o intensă propagandă de unire cu Roma prin pastoralele şi circularele emise, fapt care produce o mare indignare lui Şaguna. Atitudinea ostilă a lui Şuluţiu faţă de Biserica Ortodoxă merge până acolo încât îl pârăşte pe Şaguna la Guvern, cum că acesta a deschis tipografia la Sibiu (Cf. Ştefan Meteş, **op. cit.** p. 29).

Iată ce îi scrie lui Şaguna, de la Viena, Ioan Maiorescu, care era unit „... toţi românii cei buni, uniţi şi neuniţi, cunosc că peatra scandalei vine de la Blaj şi nu de la Sibiu". (I. Puşcariu, **Mitropolia Românilor ortodocşi din Transilvania şi Ungaria**, Sibiu, 1900, p. 76, nr. 1; Vezi şi V. Bănescu — V. Mihăilescu, **Ioan Maiorescu**, Bucureşti, 1912, p. 72—73).

vara anului 1850, vicarul Alex. Sterca Şuluţiu, cu puţin timp înainte de a deveni episcop, a dus o intensă campanie de atragere a lui Şaguna la unirea cu Roma. Şaguna îi răspunde categoric şi cu dispreţ, subliniind că nu-şi schimbă credinţa strămoşească „pentru un tăer de linte" şi pentru nici un fel de rang sau demnitate, nu se face „apostat".[76]

Tot în această scrisoare, Şaguna, pe lângă lamentaţiile împotriva uniţilor, mai menţionează că îi trimite şi mai multe exemplare din cărţile imprimate în tipografia sa la Sibiu, cerându-i lui Nifon „înalta părere în privinţa cuprinsului şi a întrebuinţării lor"[77] şi arată „cât e de mare trebuinţa, ca să fim într-o înţelegere în cele ce privesc apărarea şi întărirea bisericii noastre".[78]

Şaguna a avut legături şi cu alţi arhierei din Ţara Românească, cum a fost Calinic, episcopul Râmnicului, de la care s-au păstrat patru scrisori din anii 1854, 1856, 1858 şi 1865, cu Filotei[79] şi Dionisie Romano de la Buzău. Acesta din urmă, — originar din Săliştea Sibiului —, după un lung timp de tăcere şi după „un şir de suferinţe şi lupte", îi scrie lui Şaguna, la 15 Iunie 1862, trimiţându-i pe lângă cărţile tipărite în perioada 1848—1862, pe care le caracterizează ca fiind „fructul timpului de arest şi de exil" —, şi 60 de galbeni austrieci, pentru fondul în vederea construirii catedralei din Sibiu, promiţând că îşi va da toată silinţa să mai adune bani în acest scop.[80] Şaguna îi adresează mulţumiri într-o frumoasă scrisoare din 3 august 1862, din care spicuim: „... Însă simpatia şi dragostea mea către Frăţia Ta au ajuns culmea mulţumirii mele la primirea şi procetirea mult stimatei epistole din 15 iunie a.c., carea poartă icoana unui adevărat arhiereu, care se povăţuieşte de duhul înţelepciunei, al înţelegerii şi al fricei lui Dumnezeu. Şi cu adevărat numai acestei însuşiri arhiereşti au putut efectua, ca Frăţia Ta *fără să te fi rugat,* să binevoieşti a ajuta cu 60 de galbeni, zidirea unei biserici catedrale la Sibiu, ce voiu să ridic spre *mărirea lui Dumnezeu* şi spre cinstea naţiei noastre române, mult şi prea mult cercate în părţile noastre".[81]

Viaţa bisericească destul de zbuciumată din Principate din timpul lui Cuza, l-a făcut să ia atitudini hotărâte atunci când stările de fapt o impuneau, în special faţă de anumite legi promulgate de domnitor, prin care Biserica din Principate era obstrucţionată în dezvoltarea sa şi împlinirea misiunii sale divine şi istorice. Faţă de aceste probleme de natură bisericească, Şaguna ia atitudine în *Telegraful Român.*

În baza legii din 1864, domnitorul Alexandru Ioan Cuza numeşte episcop de Argeş pe Neofit Scriban. Acesta, considerând legea anticanonică, refuză demnitatea episcopală, refuz care provoacă o viru-

---

76 George Bariţiu, **Părţi alese...**, vol. III, Sibiu, 1892, p. 559—560; I. Puşcariu, **op. cit.**, p. 74—75.

77 „Biserica Ortodoxă Română"..., p. 1064—1065.

78 **Ibidem**, p. 1067.

79 Dr. Ioan Lupaş, **op. cit.**, p. 316.

80 **Ibidem**, p. 317.

81 Cf. **Ibidem.**

lentă critică la adresa sa, din partea ziarului „Trompeta Carpaţilor".[82] Neofit Scriban, adresează la 4 iulie 1865 o lungă scrisoare lui Şaguna, înfăţişându-i starea tristă în care a ajuns biserica din Ţara Românească, rugându-l să ia atitudine şi să apere drepturile Bisericii.[83]

Şaguna ia atitudine, într-un articol de fond semnat A. (ndreiu),[84] în care condamnă guvernul Ţării Româneşti că nu respectă autonomia Bisericii şi în locul obiceiului vechi în ce priveşte alegerea episcopilor, a început a-i „octroia", a-i numi ca pe nişte funcţionari. Toate guvernele — subliniază Şaguna —, trebuie să respecte constituţiunea bisericească şi autonomia ei.[85] „Va veni timpul — afirmă profetic Şaguna — şi acela nu poate fi departe, când se va recunoaşte că părintele episcop Scriban Neofit n-a putut primi denumirea sa octroată de episcop, nici ca un bărbat învăţat bisericesc nici ca român şi cive (cetăţean n.n.) cult al României libere; va veni timpul şi acesta nu va fi departe, când în România se va nimici acea lege nouă, pentru că este soră bună a legilor muscăleşti, prin care biserica este pusă în Rusia în cătuşele unui regim absolutistic; şi dacă *această a mea profeţie* nu s-ar împlini, atunci fără îndoială şi desigur se va împlini prorocirea a mea *a doua*, că adecă România liberă se va stinge curând şi va răsări pe ruinele ei o Românie absolutistă".[86] Prin Legea organică din 1872, s-a împlinit prima din „profeţiile lui Şaguna".[87]

Nu putem să nu includem în cadrul acestui capitol „disputa" iscată între Mitropolitul Andrei Şaguna şi Ion Heliade Rădulescu, pe tema traducerii Bibliei. Ne vom limita la consemnarea acestei „dispute", fără să intrăm în detalii, deoarece, motivele care au determinat-o şi derularea ei au făcut subiectul unui studiu temeinic, publicat de Părintele Prof. Dr. Dumitru Abrudan.[88]

Atitudinea intransigentă a lui Şaguna în această problemă, nu trebuie înţeleasă ca izvorând dintr-un exclusivism clerical, „ci dintr-o profundă şi îndreptăţită conştiinţă a responsabilităţiii unui ierarh adevărat, care trebuie să vegheze la păstrarea autentică a sensului şi mesajului revelaţional, cuprins în Sfânta Scriptură". Mai precizăm că atitutudinea lui Şaguna a mobilizat pe majoritatea ierarhilor din Principate, care prin scrisori şi-au exprimat preţuirea pentru persoana sa şi identitatea de opinie în privinţa respingerii Bibliei lui Heliade Ră-

82 **Ibidem**, p .318.

83 Vezi: I. Lupaş, **O scrisoare a lui Neofit Scriban către Mitropolitul Şaguna**, în „Convorbiri Literare", an. XLII, (1908), nr. 12, p. 633—639.

84 Cf. Idem, **Contribuţiuni la isto ia culturală şi politică a epocei lui Şaguna**, în „Anuarul Seminarului Andreian", Sibiu, 1908, p. 57—58.

85 **Telegraful Român**, Nr. 53/1865.

86 **Ibidem**.

87 Cf. N. Dobrescu, **Studii de Istoria Bisericii Române Contemporane**, Bucureşti, 1905 p. 154.

88 **O dispută dintre Şaguna şi Heliade Rădulescu pe tema traducerii Bibliei**, în „Revista Teologică", an. III (75), (1993), nr. 2, p. 44—53.

dulescu.[89] Chiar și patriarhul sârb de la Carloviț — Iosif Rajaćic, a aprobat, întru totul punctul de vedere al lui Șaguna.[90]

Există câteva scrisori,[91] care ne înfățișează pe Șaguna în legătură cu bogatul, mărinimosul și luminatul principe Brâncoveanu, care ținea mult la mitropolitul transilvănean, apelând — când situația o impunea —, la sfaturile și sugestiile lui. Intermediarul sau omul de legătură dintre cei doi distinși bărbați a fost Aron Florian. Acesta a fost o perioadă redactor la „Telegraful Român", iar mai apoi director al „Așezămintelor brâncovenești".

La 26 iulie 1859, Aron Florian îi scrie lui Șaguna în legătură cu cartea „Tractat de morală practică", tipărită de principele Brâncoveanu, pe care o distribuia gratuit și din care trimite și lui Șaguna un exemplar, din „însărcinarea" acestuia. „Totodată mi-a poruncit să vă scriu, că dacă cartea merită plăcerea și aprobarea Excelenței Voastre, să-mi porunciți ca să vă trimit vreo 30—40 de exemplare spre a se împărți acolo la cine se cuvine".[92]

Deoarece tot atunci a sosit la București un negustor de la Brașov, pe nume Barbu Cepescu, care în numele românilor de acolo a adresat o plângere în legătură cu proasta administrare pe care epitropii grecești o fac fundației brâncovenești din oraș, „Principele — continuă Aron Florian —, ar dori să știe opinia Excelenței Voastre, despre ceea ce ar trebui să facă în privința aceasta".[93]

Aron Florian îl informează apoi pe Șaguna că Principele a hotărât să transforme mânăstirile sale în seminare și școli, iar schiturile de că-

---

89 Mitropolitul Nifon al Ungrovlahiei publică un „Circulariu" (o pastorală n.n.), în care, fără a-l numi pe Heliade, îi avertizează pe credincioși să fie cu luare aminte, deoarece „Am auzit — scrie mitropolitul —, că unii fii rătăciți ai societății creștine, vor să introducă înnoiri în biserica noastră, în limba și cărțile ei, schimbând numele lui Hristos în Krist sau Krest, al Preacuratei Fecioare în Madona, al Sfântului Duh în Sanctul Spirit și altele ca acestea" (Ștefan Meteș, **op. cit.**, p. 37—38).

Episcopul Filotei al Buzăului, într-o scrisoare adresată lui Șaguna și-a exprimat aleasa prețuire pentru persoana sa și deplinul acord față de poziția adoptată de acesta față de Biblia lui Heliade: „Deși Prea Sfinția Voastră totdeauna ați avut dreptul la dragostea și respectul Bisericii Ortodoxe, prin urmare și la dragostea noastră, ca stâlp și defensor al adevărului lui Hristos, în împrejurările prezente ale Bisericii noastre amenințate prin scrierile Domnului Heliade, cu deosebire ne cheamă acum la plata tributului de recunoștință, de respect și de dragoste Către Prea Sfinția Voastră pentru neadormita priveghere ce aveți de a se păstra în întregime și curățenia adevărului Bisericii Ortodoxe și liniștea fiilor ei" (**Manuscris în Arhiva Bibliotecii Mitropoliei Sibiu, Fond Șaguna**, Nr. 1265, Apud. Pr. Prof. Dr. Dumitru Abrudan, **op. cit.**, p. 50, n. 8).

De la mitropolitul Sofronie Miclescu al Moldovei s-a păstrat o scrisoare adresată lui Șaguna, în 1858, în care aprobă critica dreaptă plină de demnitate a mitropolitului transilvan contra „noviratorului" Heliade Rădulescu. (**Dr. Ioan Lupaș, Viața și faptele...**, în **op. cit.**, p. 316).

90 Vezi: Pr. Dr. Teodor Bodogae, **Mitropolitul Andrei Șaguna — însemnări inedite**, în rev. „Mitropolia Ardealului", (1970), nr. 7—8, p. 522—556.

91 Vezi: **Spicuiri și fragmente din corespondența lui Șaguna**, în vol. **Mitropolitul Andreiu baron de Șaguna. Scriere comemorativă...**, p. 467—539.

92 **Ibidem**, p. 478.

93 **Ibidem**.

lugăriţe în institute pentru creşterea fetelor, fără însă a înceta să fie părinţi în mânăstiri şi călugăriţe în schituri.[94]

În scrisoarea de răspuns, Şaguna laudă iniţiativele principelui, dar în privinţa şcolilor, îşi exprimă punctul său de vedere: „Năzuiala Măriei Sale a Prinţului este vrednică de admirare; totuşi, din sinceritatea ce o am către Măria Sa, mă încumet a reflecta: că doară mai potrivit lucru ar fi când nu mânăstirile, ci metocele lor, care se află pe la oraşe să se prefacă în seminare şi şcoale, căci cu mai mare înlesnire se poate ajunge la scopul cel măreţ... dacă acele seminare şi şcoale vor fi pe la oraşe, decât când ar fi ele pe la locuri în pustietăţi... Bine ar fi — continuă Şaguna —, dacă aţi trimite încoace 5—6 fetiţe, pe mai mulţi ani, care să înveţe la nişte madame sau la călugăriţe aici, căci apoi ele fiind după o metodă bine povăţuite, ar putea mult folosi în patria lor".[95]

Tot în această scrisoare „Andrei Şaguna roagă pe principe să cumpere moşia Draşov, de lângă Miercurea, „pe seama subzistenţei episcopiei, ca să înceteze groşiţele cu sidoxia, ce plăteşte poporul în tot anul. Moşia aceasta — precizează Şaguna —, ar costisi până la 40 000 de galbeni".[96]

Din păcate, această dorinţă a lui Şaguna nu s-a împlinit datorită „crizei financiare"[97] prin care trecea principele. Mai precizăm că Şaguna, împreună cu sinodul din 24—26 octombrie 1860, prin intermediul ministerului austriac, adresează o cerere Guvernului din România — domn fiind Alexandru Ioan Cuza —, prin care solicita reînnoirea „daniei" făcută de domnitorul Constantin Brâncoveanu Mitropoliei Transilvaniei. În cerere se specifică că, moşia Merişani din jud. Argeş n-a ajuns niciodată în proprietatea Mitropoliei, deoarece Atanasie a trecut la uniaţie.[98]

Toate demersurile întreprinse de Şaguna pentru dobândirea acestei moşii au fost sortite eşecului, inclusiv ultima tentativă pe care o face în acest sens, *Congresul Naţional Bisericesc* din Transilvania, în anul 1909, în timpul mitropolitului Ioan Meţianu.[99]

Înainte de a încheia acest capitol, trebuie să precizăm că, îndată după terminarea Revoluţiei de la 1848, Şaguna a cunoscut pe viitorul mare om politic I. C. Brătianu. Cu siguranţă că Şaguna l-a întâlnit de mai multe ori, pe parcursul celor două luni (august-octombrie 1850),

94 Ibidem, p. 478—479.

95 Scrisoarea lui Şaguna către Aron Florian, din 9 iulie 1859, în Ibidem, p. 480—481.

96 Idem, Ibidem, p. 482.

97 Vezi: Scrisoarea lui Aron Florian către Şaguna din 29 iulie 1859, în Ibidem, p. 482—484.

98 Amănunte în ziarul „Tribuna", Arad, 1909, nr. 222; În rezolvarea acestei probleme s-a implicat şi G. Bariţiu şi I. Maiorescu: „Am primit ieri scrisoarea d-tale cu cea a d-lui Maiorescu şi m-am bucurat din suflet că d-ta dimpreună cu dl. Maiorescu aşa sincer sprijiniţi treaba cererei noastre pentru ajutor din România. Noi nu avem altă dovadă decât istoria pentru moşia Mărişeni". (Scrisoarea lui Şaguna către Bariţiu, din 29 martie 1861, la George Bariţiu, Părţi alese din Istoria Transilvaniei..., vol. III, p. 570—571).

99 „Telegraful Român", an. LVII, (1909), nr. 109, p. 456.

pe care I. C. Brătianu le-a stat la Sibiu, din motive de sănătate, în casa doctorului Tribec.[100]

III LEGĂTURILE LUI ŞAGUNA CU ROMÂNII DIN BUCOVINA

Legăturile mitropolitului Andrei Şaguna cu românii bucovineni au demarat în ianuarie 1849, când, cu ocazia călătoriei sale spre Olmütz (Moravia) — unde se afla stabilită Curtea imperială din cauza mişcărilor revoluţionare care cuprinseseră şi Viena —, a trecut prin Bucovina, oprindu-se pentru un timp scurt la Cernăuţi. Şaguna a folosit această ocazie pentru a sonda terenul şi a constata în ce măsură intelectualii şi bucovinenii în general, au îmbrăţişat ideea unei unităţi şi autonomii politice româneşti. La Cernăuţi Şaguna a conferit cu fraţii Hurmuzachi, membri ai unei familii româneşti de frunte, obţinând sprijinul lor entuziast pentru includerea provinciei Bucovina într-un ducat românesc.[101]

Alte informaţii în legătură cu raporturile lui Şaguna cu românii bucovineni găsim în corespondenţele şi articolele publicate în coloanele **Telegrafului Român**, mai ales după anul 1860, odată cu accentuarea conflictului dintre el şi episcopul Eugeniu Hacman.

Iniţial, episcopul Hacman a lăsat impresia că e alături de Şaguna în vederea alipirii Bucovinei la Transilvania, atât din punct de vedere politic cât şi bisericesc.[102] Din nefericire însă, la scurtă vreme el s-a transformat într-o „unealtă a dezbinării" în mâinile autorităţilor austriece.

Deşi în 1848—1849, Hacman a prezentat Curţii din Viena un memoriu în care preconiza înfiinţarea unei Mitropolii ortodoxe autonome pentru toţi românii din imperiu, — după cum aveau şi sârbii, urmând ca toţi ierarhii ortodocşi din imperiu şi reprezentanţii mirenilor, să formeze un „sinod bisericesc" —, la Sinodul episcopilor ortodocşi din Austria, întrunit la Carloviţ în 1860, acelaşi Hacman s-a opus cu tărie încercărilor lui Şaguna şi ale fruntaşilor clerului şi credincioşilor bucovineni, care doreau o unică Mitropolie ortodoxă românească cu sediul la Sibiu, militând pentru înfiinţarea a două Mitropolii româneşti: una la Sibiu şi alta la Cernăuţi.[103]

În ciuda protestelor intelectualilor şi credincioşilor bucovineni faţă de propunerea episcopului lor, acesta, cu ajutorul guvernului, a zădărnicit planul lui Şaguna de a alipi şi Episcopia Bucovinei la Mitropolia ortodoxă a Transilvaniei, reînfiinţată în 1864.

---

100 Cf. **„Neamul Românesc Literar"**, Vălenii de Munte, 1910, vol. II, p. 761—762.

101 Keith Hitchins, **op. cit.**, p. 93; Teodor Bălan, **op. cit.**, p. 20 şi u.

102 Cf. **Bucovina sub Austria — 115 ani de nenorocire şi durere**, Iaşi, 1891, p. 14 şi u. (E vorba de o broşură a cărei autor semnează cu pseudonimul „Un bucovinean").

În 1848 s-a ţinut chiar o adunare naţională, în care s-a cerut ca episcopul să fie ales de reprezentanţii clerului şi ai credincioşilor şi să nu mai fie numit de împărat. S-a cerut de asemenea înfiinţarea unei Mitropolii pentru toţi românii ortodocşi din imperiul habsburgic. (Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, **Istoria Bisericii Române**, vol. III, Bucureşti, 1981, p. 187).

103 Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, **op. cit.**, p. 188.

Subtil analist al evenimentelor, Şaguna — chiar de la începutul discuţiilor pe această temă —, prevesteşte românilor bucovineni că dacă vor persista să meargă pe calea trasată de Hacman, „în loc să iasă din starea abnormă de până acum, tot mai afund se încurcă într-o stare şi mai abnormă, dând hrană inamicilor Ortodoxiei noastre care se bucură de abnormitatea ce vine din partea ierarhică".[104]

În special fraţii Hurmuzachi s-au făcut purtătorii de cuvânt ai mirenilor şi clericilor bucovineni, condamnând atitudinea antiromânească a lui Hacman şi „restrânsa-i pricepere",[105] precum şi „miopia lui politică".[106]

Cu sprijinul larg al autorităţilor austriece, la 23 ianuarie 1873, Hacman a reuşit să ridice propria eparhie la rang de mitropolie. Prin acceptarea din partea Curţii imperiale a înfiinţării celei de a doua mitropolii ortodoxe româneşti, în cadrul graniţelor aceluiaşi stat austriac, se urmărea de fapt dezbinarea românilor, dar şi a sârbilor, din moment ce două episcopii sârbeşti (una din Dalmaţia şi Istria, cu sediul la Zara şi alta din Cattaro şi Raguza), au fost scoase de sub jurisdicţia Mitropoliei de Carloviţ şi înglobate în cadrul Mitropoliei româneşti de Cernăuţi.

Curtea imperială l-a sprijinit pe Hacman deoarece era speriată de ideea că prin unirea tuturor românilor din monarhie sub o singură conducere bisericească „s-ar ţinti înfiinţarea unei Daco-Românii".[107]

Întreaga politică bisericească a lui Hacman a fost aspru sancţionată de către Eudoxiu Hurmuzachi, care era trup şi suflet alături de Şaguna şi de planurile acestuia. Astfel, într-un discurs parlamentar din 1868, Eudoxiu Hurmuzachi afirma: „după conceptele doctrinei ortodoxe nu constituie clerul singur biserica reprezentativă, căci şi credincioşii laici sunt un factor esenţial al ei şi axioma *Nihil de nobis sine nobis*, trebuie aplicată şi în privinţa acestor doi factori: adică a clericilor şi mirenilor, la alcătuirea legilor organice".[108] În continuare, discursul său viza atitudinea lui Hacman: „. . . Adevărat că unii demnitari bisericeşti, cuprinşi de mania absolutismului, deteră adeseori mâna cu puterea absolutistă a statului, ca în concurs cu aceasta, să-şi împace mândria şi interesul pe spatele credincioşilor şi a clerului, dar fără ştirea şi consimţământul acestora".[109]

---

104 „**Telegraful Român**", an. IX, (1861), nr. 8, artic. „**Biserica din Bucovina**", p. 1; Vezi şi artic. „**În cauza mitropoliei**", în „**Telegraful Român**", an. XII, (1864), nr. 73, p. 1.

105 Dr. Il. Puşcariu, **Acte . . .**, p. 42, la Dr. Ioan Lupaş, **Viaţa şi faptele . . .**, în **op. cit.**, p. 319, nr. 1.

106 **Bucovina sub Austria — 115 ani de nenorocire şi durere . . .**, p. 14—19.

107 Teodor Botiş, **Biografia familiei Mocioni**, Bucureşti, 1939, p. 27 şi u.

108 Aici el viza refuzul lui Hacman de a permite prezenţa elementului mirean în cadrul sinodului episcopal, deşi într-o scrisoare din 6 iulie 1849, afirmase că e de acord cu aceasta (Cf. Dr. Ioan Lupaş, **op. cit.**, p. 309—320).

109 Discursul a fost publicat şi în „**Telegraful Român**", an. XVI, (1868), nr. 49. Vezi şi scrisoarea lui G. Hurmuzachi către Şaguna, în care Hacman şi partizanii lui bucovineni sunt înfăţişaţi în cele mai întunecate culori. G. Hurmuzachi ar dori ca aceştia să aibă numai o scânteie „din bărbăţia, energia şi agerimea" lui Şaguna. (Dr. Ilarion Puşcariu, **op. cit.**, p. 182—185, la, Dr. Ioan Lupaş, **op. cit.**, p. 323, n. 2).

La moartea lui Hacman — survenită în ajunul plecării sale din Viena spre Cernăuţi, pentru a-şi lua în primire scaunul noii mitropolii, ziarul vienez „*Wanderer*", publică o corespondenţă de la Cernăuţi, în care Hacman e caracterizat în felul următor: „sclav faţă de cei superiori şi tiran faţă cu cei inferiori, era torturat de o ambiţiune nemărginită".[110] La fel, secretarul episcopesc Schönbach, când i s-a cerut un epitaf potrivit pentru Hacman, ar fi recomandat pe acesta: „Aici odihneşte îndărătnicia şi ambiţiunea neînduplecată".[111]

* * *

Din cele înfăţişate putem concluziona că Mitropolitul Andrei Şaguna a fost o personalitate cu orizont larg şi cuprinzător, ştiind să îmbrăţişeze cu interes părintesc nu numai cauza Bisericii transilvănene, a cărui păstor a fost într-o perioadă de mari transformări pe plan social şi politic, ci şi cea a Bisericii româneşti de peste munţi ca şi pe cea a celei din Bucovina. El, — aşa cum pe bună dreptate l-a numit M. Eminescu —, a fost un „om politic din creştet până în tălpi", dar cu precizarea că nu e vorba de o politică în sensul curent al cuvântului, ci de „politica" de supravieţuire şi afirmare în demnitate a naţiunii române din Transilvania şi din întregul spaţiu carpato-danubiano-pontic.

Şaguna a intuit existenţa unei relaţii speciale, profunde, între Ortodoxie şi naţiunea română şi a crezut cu tărie că Biserica a fost instrumentul principal al supravieţuirii românilor ca popor şi că, soarta uneia a fost legată de a celeilalte ca şi „sufletul de trup". Şaguna — ca şi poporul credincios pe care-l păstorea —, erau convinşi că religia ortodoxă era parte constitutivă a naţiunii române.

Mitropolitul Andrei Şaguna a accentuat originile răsăritene ale creştinismului la români şi dependenţa lor bisericească faţă de Constantinopol mai degrabă decât de Roma. El a acceptat însă *teoria originii romane* (latine) a românilor şi a asimilat profund principalele interpretări istorice şi teorii lingvistice care i-au sprijinit pe intelectualii români din Transilvania încă de la mijlocul sec. al XVIII-lea. Aşa cum subliniază prof. Hitchins, „n-a existat nici o inconsecvenţă între lăudarea de către Şaguna a Romei lui Traian şi tăgăduirea Romei eclesiastice. El socotea combinaţia între originile etnice romane şi credinţa creştină răsăriteană o îmbinare unică ce i-a înzestrat pe români cu caracterul lor naţional distinctiv: acesteia i-au datorat ei supravieţuirea lor ca naţiune, întrucât îi diferenţia de maghiarii şi germanii romano-catolici şi protestanţii din jurul lor, în timp ce moştenirea latină le-a păstrat individualitatea printre coreligionarii lor sârbi şi bulgari. Dar oricâtă importanţă ar atribui Şaguna originilor etnice şi culturale romane, el nu a lăsat nici un dubiu asupra faptului

---

110 Această corespondenţă a ziarului vienez a fost reprodusă în foileton şi de „**Telegraful român**", an. XXL, (1873), nr. 39—48, sub semnătura: „T".

111 Cf. **Ibidem;** Vezi şi Dr. Ioan Lupaş, **op. cit.**, p. 323.

că el considera religia (ortodoxă) adevăratul ferment al națiunii române".[112]

Aceste convingeri ale lui Șaguna reies clar și au caracterizat relațiile sale cu românii din întregul spațiu carpato-danubiano-pontic. Prin tot ceea ce a realizat pe tărâm național și bisericesc, Andrei Șaguna a devenit un simbol al măreției neamului nostru, — nu numai al Transilvaniei —, ci al întregii Țări.

Pr. Lect. IOAN-MIRCEA IELCIU

112 **Biserică și națiune în gândirea lui Andrei Șaguna**, Traducere de Aurel Jivi, în „Revista Teologică", an. III (75), (1993), nr. 2, p. 42.

ANDREI ŞAGUNA — ISTORIA BISERICII ORTODOXE RĂSĂRITENE UNIVERSALE

— Studiu comparativ —

De la marele mitropolit Andrei Şaguna (1808—1873) — cea mai proeminentă personalitate care a activat pe tărâm bisericesc şi naţional în Transilvania în secolul al XIX-lea, un adevărat enciclopedist al teologiei româneşti — ne-a rămas o însemnată operă ce cuprinde scrieri politice-bisericeşti, didactice-bisericeşti, canonice, istorice, omiletice şi pastorale.[1]

Între scrierile istorice[2] alcătuite de mitropolitul Andrei Şaguna, cea mai importantă este **„Istoria Bisericii Ortodoxe Răsăritene Universale, de la întemeierea ei până în zilele noastre“** (2 vol., Sibiu, 1860, IX+420+IV+316 p.).

Scopul pentru care a fost întocmită şi tipărită **„Istoria“** era de a oferi seminariştilor de la Sibiu şi Arad un manual de studiu. Totodată, „cele două volume au avut menirea de a furniza dovezi în pregătire pentru dobândirea autonomiei bisericeşti pe seama românilor ortodocşi din Transilvania, pentru că lucrarea a apărut tocmai în vremea în care mitropolitul Şaguna alcătuia memorii pentru îndeplinirea acestui nobil ideal,[3] fapt ce reiese şi din amploarea capitolului intitulat „Despre creştinarea naţiei române“ (vol. II, p. 55—268).

Referitor la metoda pe care a folosit-o în expunere, Şaguna mărturiseşte în „Precuvântare“ că materialul prezentat este orânduit pe secole, „până la al cincisprezecelea veacu“ după metoda Centuriilor de la Magdeburg, iniţiată în secolul al XVI-lea de teologul şi istoricul protestant Mathias Flacius Illyricus cu lucrarea sa (în colaborare) „Eccle-

---

1 Gheorghe Tulbure, **Activitatea literară a mitropolitului Andrei Şaguna**, Sibiu, 1909, VI + 136 p; Idem, **Mitropolitul Şaguna, opera literară. Scrisori pastorale. Circulări şcolare. Diverse**, Sibiu, 1938, X + 460 p; Veniamin Micle, **Preocupările omiletice ale mitropolitului Andrei Şaguna**, în rev. M.O., anul XXV (1973), nr. 11—12, p. 926—942; Drd. Alexandru Găină, **Activitatea culturală a mitropolitului Andrei Şaguna**, în rev. G.B., anul XXXV, 1976, nr. 1—2, p. 195—210.

2 Andrei Şaguna, **Promemorie despre dreptul istoric al autonomiei bisericeşti naţionale a românilor de religie răsăriteană**, Sibiu — Viena, 1849, 15 p; **Adaos la promemoria despre dreptul istoric al autonomiei bisericeşti şi naţionale a românilor de religie răsăriteană**, Sibiu, 1850, 23 p; **Memorial prin care se lămureşte cererea românilor de religiune răsăriteană în Austria pentru restaurarea Mitropoliei lor din punct de vedere al sfintelor canoane**, Sibiu — Viena, 1851, 23 p.

3 Keith Hitchins, **Orthodoxy and Nationality: Andreiu Şaguna and the Rumanians of Transylvania, 1846—1873**, Harvard University Press, Cambridge, Mass. 1977, p. 259, (trad. rom.: **Ortodoxie şi naţionalitate. Andrei Şaguna şi românii din Transilvania, 1846—1873.** Prefaţă Prof. univ. dr. Pompiliu Teodor, Traducere Pr. prof. dr. Aurel Jivi, Editura Univers enciclopedic, Bucureşti, 1995, p. 294—295); Arhid. Prof. Aurel Jivi, **Studii şi cercetări transilvănene privind Istoria Bisericească Universală**, în vol. **„Contribuţii transilvănene la teologia ortodoxă“**, Sibiu, 1988, p. 104.

siastica historia . . .".[4] Pentru aceasta probabil că a folosit drept model un compendiu de istorie bisericească, poate în limba sârbă, care a fost structurat pe secole.[5] În volumul al II-lea, Şaguna prezintă evoluţia istorică a Bisericii Ortodoxe la ruşi, ruteni, greci, români şi sârbi, precum şi consideraţii privitoare la Reformă în Biserica Apuseană şi asupra corifeilor ei, începând cu Wyclif, Luther, Calvin, Zwingli, Melanchton şi mergând până la anabaptişti, socinieni şi quakeri, folosind o altă metodă de expunere, adecvată normelor metodologice ale istoriografiei moderne.

După cum menţionează în „Precuvântare", mitropolitul Şaguna şi-a alcătuit „Istoria" „din izvoarele cele curate ale învăţăturii Bisericii noastre". Dacă pentru istoria Bisericii Ortodoxe şi a celei Apusene în primele cincisprezece secole ne este mai greu să identificăm izvoarele, având certitudinea că ierarhul sibian a folosit **„Bisericeasca istorie"** a lui Meletie, arhiepiscopul Atenei[6] şi împărtăşind opinia că a utilizat şi lucrările isto-

---

4 Mathias Flacius Illyricus sau Mathias Vlacich (1520—1575) este autorul şi editorul a aproximativ 300 de lucrări originale şi traduceri din domeniul teologiei dogmatice, exegetice şi istorice. Cea mai însemnată, este **„Eclesiastica historia..."** (Basel, 1559—1574), pe care a alcătuit-o împreună cu alţi colaboratori, între care Ebeling Aleman, Martin Copus, Johann Wigand şi Matthäus Judex, după metoda Centuriilor de la Magdeburg, al cărei iniţiator este. Potrivit acestei metode, în centrul istoriei bisericeşti (expusă pe secole) trebuie să se afle doctrina divină, pentru a se releva acţiunea lui Dumnezeu în Biserică. De aceea autorii au acordat un spaţiu extins istoriei doctrinare şi dezvoltării cultului liturgic, practicii sacramentale şi organizaţiei juridice a Bisericii.

Împotriva lui Flacius şi a Centuriilor de la Magdeburg — prima operă însemnată de istorie bisericească universală a teologilor protestanţi luterani, în care erau expuse şi condamnate abuzurile şi inovaţiile papalităţii — s-au ridicat teologii catolici Petru Canisius, Konrad Braun, Wilhelm Eisengerin, Caesar Baronius (care a întocmit renumitele **„Annales ecclesiastici"**, 12 vol., Roma 1588—1607) şi alţii. Vezi: F. Ch. Baur, **Die epochen der Kirchlichen Geschichtschreibung**, (cap. Die Magdeburger Centurien), Tübingen, 1852 (Darmstadt, 1962), p. 39—71; Wilhem Praeger, **Mathias Flacius Illyricus und seine Zeit**, Erlangen, 1859—1861 (Hildesheim — Nieuwkoop, 1964), 2 vol., 436 + 581 p.; A. Jundt, **Les Centuries de Magdebourg ou la renaissance de l'historiographie ecclesiastique au XVIe siecle**, Paris, 1883; P. Polman, **Flacius Illyricus, historien de l'Eglise**, în „Revue d'Histoire Ecclesiastique", tome XXVII, Louvain, 1931, p. 27—73; Joachim Massner. **Kirchliche Ueberlieferung und Autorität im Flacius Kreis. Studien zu den Magdeburger Zenturien**, Berlin — Hamburg, 1964, 110 p.; Heinz Scheibe, **Die Entstehung der Magdeburger Zenturien**, Gütersloh, 1966, 78 p.; Peter Meinhold, **Geschichte der kirchlichen Historiographie**, vol. I, Freiburg — München, 1967, p. 268—295; J.F. Gilmont, **Flacius Illyricus Matthias**, în „Dictionnaire d'Histoire et de Géographie ecclésiastiques", tome XVII, col. 311—326; K. Olsov, **Flacius Illyricus Matthias**, în „Theologische Realenzyklopädie", Band XI, Berlin — New York, 1983, p. 206—214 (fundamentală pentru bibliografia asupra lui Flacius şi a operei sale); Thomas Haye, **Der „Catalogus testium veritatis" des Matthias Flacius Illyricus — eine Einführung in die Literatur des Mittelalters**, în „Archiv für Reformationsgeschichte", vol. 83, 1992, p. 31—48; Matija Vlačić Ilirik, **O načinu razumijevanja Svetoga Pisma**, Zagreb, 1993, 168 p. (bogată bibliografie la p. 21—31).

5 Arhid. Prof. Aurel Jivi, **op. cit.**, p. 104.

6 Arhiepiscopul Meletie al Atenei a vieţuit între anii 1661—1714. **„Bisericeasca istorie"** pe care a întocmit-o, a fost revizuită şi adăugită de Gheorghe Vendote şi tipărită în anul 1783 la Viena. A fost tradusă în limba română de către mitropolitul Veniamin Costachi şi tipărită, în patru volume, la Iaşi în anii 1841—1843.

ricilor sârbi Raici şi Medacovici, care s-au găsit în biblioteca lui Şaguna,[7] nu acelaşi lucru îl putem afirma despre cele ce stau la baza capitolelor unu, doi şi trei din volumul al II-lea, datorită trimiterilor pe care autorul le face în notele bibliografice, dar şi unor documente pe care le-am descoperit şi care sunt revelatoare pentru modul în care a fost alcătuită lucrarea.

În copitolul I, pentru trecutul Bisericii Ortodoxe rutene, Şaguna a folosit, pe lângă „Bisericeasca istorie" a lui Meletie şi lucrarea **„Dabszanskisch-rutenische Frage in Galitien beleuchtet von einem Russinen"**, Beniberg, 1850.

— Pentru viaţa şi activitatea patriarhului Chiril Lucaris, Şaguna a folosit lucrarea lui Ernestus Iulius Kimmel, **Monumenta fidei Eccl. Orient.**, Ienae, 1850.

Pentru capitolul al II-lea, intitulat **„Despre creştinarea naţiei române"**, Şaguna a folosit următoarele izvoare:

— Eutropius, **Breviarum ab urbe condita**, cartea a VIII-a, vorbind despre colonizarea Daciei de către romani;

— vieţi de sfinţi şi sinaxarul din mineiul lunii septembrie, pentru Sf. Nichita Gotul;

— Teodoric Istoricul (sic!), **Istoria**, cartea II, capitolul 8, în care vorbeşte despre participarea arhiereilor „din una şi din cealaltă Dacie" la Sinodul IV ecumenic (afirmaţie nefondată, infirmată de cercetările istorice ulterioare);

— Dimitrie Cantemir, **Hronicul vechimii Româno-Moldo-Vlahilor**, pentru explicarea afirmaţiei lui „Teodoric Istoricul" referitoare la cele două Dacii;

— Sfântul Ioan Gură de Aur, **Scrisoare către Olimpiada**, în care vorbeşte şi despre Ulfila, episcopul goţilor aşezaţi în Dacia;

— **Pidalionul**, pentru sfintele canoane menţionate în text (ed. Neamţ, 1844);

— George Kedrenos, **Historium compendium**, despre încreştinarea ungurilor în rit ortodox, răsăritean. În legătură cu acest eveniment Andrei Şaguna se lansează într-o lungă disertaţie despre „coroana Sfântului Ştefan", rege al Ungariei (997—1038), aprig sprijinitor al ritului latin. În afirmaţiile sale pe această temă, Şaguna a utilizat următoarele lucrări:

— Melhior Inhofer, **Annales Ecclesiastici Regni Hungariae**, tom I, Roma, 1644;

— Budai Ezsaiás, **Közönseges Historia**, tom I—II în **„Scriptores rerum Hungariae**, Tyrnaviae, 1745;

— Gottfrid Schwarz, **Initia religionis Christianae inter Hungaros, Ecclesiae orientale adserta**, Hallae, 1740;

— Adam Kollaru, **Historiae Diplomaticae Juris Patronatus Apostolicorum Hungariae, Regum**, libr. 1, Vindobonae (Viena), 1762;

---

7 Arhid. Prof. Aurel Jivi, **op. cit.**, p. 104; Pr. Prof. Milan Şesan, **Probleme de istorie bisericească în expunerea cercetătorilor ortodocşi români**, în rev. „B.O.R.", anul LXXXIX, 1971, nr. 3—4, p. 382.

— Idem, **De originibus et ussen perpetuo potestatis legislatoriae circa Sacra Apostolicorum Regn. Hung.**, Vindobonae, 1764;
— Mantimus Sz. Ivány, **Dissertatio Chronologico-polemica de ortu, progressu ac diminutione Schismatis Graeci**, Tyrnaviea, 1703;
— Samoil Decs, **Istoria despre coroana Ungariei;**
— Idem, **Meursius Glosarum Grecobarbarum;**
— Ignatii Comitis de Battyan, **Leges Ecclesiasticae regni Hungariae**, tom I, Alba Iulia, 1785;
— Csaplovics Johann, **Slavonien und Kroatien; Slavonien und (zum Theil) Kroatien**, Pesta, 1815;
— Breznai Pal, **A Kersteny Eklezsiánok Historiája**, Kolosvart, 1836;
— Pray Georgius, **Dissertatio**, în **„Annales veteres Hungariae"**;
— Constantin Porfirogenetul, **De administrando imperii;**
— **Aprobatae Constitutioni Regni Transilvaniae**, Claudiopoli, 1696.

Pentru istoria vieţii bisericeşti a românilor în secolele XI—XIX, Andrei Şaguna a utilizat lucrările:
— **Sazavo Emanskoe Sveatoie Blagovestvovanie**, Praga, 1840, pentru limba liturgică la români, afirmând că încă din secolul al XII-lea ar fi existat Liturghia în limba română;
— Nicolae Bălăşescu, **Gramatica română**, Sibiu, 1848, pentru tipăriturile mai însemnate din Transilvania, începând cu cele din secolul al XVI-lea;
—Geanoglu Lesviodax, **Istoria bisericească**, Bucureşti, 1842, după care reproduce jurământul depus de Atanasie Anghel la hirotonia întru arhiereu, la 22 ianuarie 1698 şi mărturisirea de credinţă ortodoxă, în 22 de puncte, semnată tot atunci de Atanasie;
— **Magazin istoric pentru Dacia**, vol. III, din care mitropolitul Şaguna reproduce documente provenind de la mitropolitul Teofil al Transilvaniei, de la cardinalul Colonici, arhiepiscop de Esztergom, de la împăratul Leopold I, de la voievodul Constantin Brâncoveanu şi de la sinodul Mitropoliei Transilvaniei, în probleme legate de unirea religioasă cu Biserica Romei, a unei părţi a românilor ortodocşi transilvăneni;
— Ioanichie Vasilovici, **Brevis Notitia Fundationis Theodori Koriathovics**, Cassovide, 1799, pentru relaţiile dintre episcopia ruteană de Muncaci şi Mitropolia Ardealului;
— G. D. Teutsch, **Das Zehntrecht**, Schässburg, 1858, din care sunt reproduse documente ce oglindesc situaţia de inferioritate în care erau ţinuţi românii transilvăneni în raport cu saşii, alături de care convieţuiau;
— Raici, **Istoria sârbă**, Viena, 1794—1795 [8];

---

8 În luna octombrie a anului 1859, Şaguna s-a adresat lui Sebastian Ulici, egumen al mânăstirii Hopovo, rugându-l să-i trimită unele informaţii istorice despre patriarhii de Ipec. „Nu vă miraţi de scrisoarea mea; ea poartă icoana acelei încrederi pe care o am în următoarea problemă.
Mă ocup de mai mulţi ani de redactarea unei Istorii bisericeşti, pentru că între multe cărţi de care ducem lipsă se numără şi aceasta. Necesitatea acestei cărţi e deosebit de simţită şi în eparhia noastră şi în Institutul ei clerical. M-am antrenat la lucru şi am ajuns la istorisirea despre patriarhii sârbi. Dar îmi lipsesc câteva date şi anume: 1. Câţi patriarhi au fost? 2. Cum se numea cel din urmă? 3. Între ce ani a păstorit? 4. De ce şi cum s-a desfiinţat patriarhia de Peci?, 5. Unde s-a stră-

— Neofit Scriban, **Scurtă istorisire şi hronologie despre Mitropolia Moldovei,** Paris, 1857;

Despre mitropolitul Petru Movilă al Kievului, mitropolitul Andrei Şaguna a primit informaţii de la Filaret Scriban Stavropoleos, („arhiereu al Stavropolului").[9]

Tot pentru alcătuirea acestei „Istorii" Şaguna a cerut protopopilor, preoţilor şi altor cărturari români să-i trimită diferite date cu caracter istoric bisericesc.[10] Din paginile operei sale reiese că a primit înainte de

---

mutat ea? Pentru că Ra'ci (partea IV, cartea XI, cap. XIV, s 17, p. 215) nu mă mulţumeşte cu cele expuse acolo.

De aceea, Vă rog, Înalt Prea Cuvioase, să aveţi atâta dragoste frăţească în privinţa punctelor acum pomenite şi să-mi daţi cuvenita informaţie.

Încolo, salutându-Vă cu întreaga frăţie, rămân cu dragoste şi cu distinsă stimă.

Andrei, ep'scop.

Arhiva Bibliotecii Mitropoliei, Fondul Şaguna, nr. 2619 (cităm A.B.M.S.—Ş.).

La scurt timp, Sebastian Ulici i-a trimis lui Şaguna următorul răspuns:

Excelenţa Voastră

Preamilostive Doamne

Mult preţuita scrisoare a Înălţimii Voastre din 5 l(una) curentă am avut fericirea s-o primesc (şi) m-am m'nunat când am văzut că printre atâtea griji ale Dumneavoastră pentru popor şi Bi erica din dioceză, pe care cu grija Dom ului o co dt.ceţi glorios, aţi ajuns şi la acel gând mult lăudat, preţuind mult t mpul ireversibil, aţi reuşit ca şi Istoria bisericească de mult începută însă net rmina'ă s o sc ieţi şi clerului nostru şi poporului în general s-o predaţi şi care este încă de mult în mâ nile lui. O, cât de 'ericit aş fi dacă aş fi capabil să vă răsp d la di eritele întrebări pe care mi le-aţi adresat cu încredere. Nu numai că nu sunt în stare, dar nici lui Ra'ci nu i-a fost dat să spună mai mult despre patr arhii sârbi, încât nu ştiu care al'ul ar fi în stare să răspundă la întrebările dumneavoastră.

M-am înfricoşat foarte mult când am c'tit întrebările Preaînălţim i Voastre, nefiind capabil să răspund la nici una ca să vă mulţumesc. Nu este vorba numai de necunoaş'erea mea în această privinţă dar nici pe ceilalţi pe care -am întrebat nu puteau să-mi răspundă mulţumitor. Atunci, haide în arhivele Patriarhiei. Dar şi acolo munca a fost zadarnică. Ce (să) facem acum? Nu am fost dezolaţi, că, mulţumită lui Dumnezeu, s-a nă cut un asemenea bărbat, care are asemenea ânduri. Vom căuta ce nu se găseşte aici şi în vechea Patriarhie din Ipec. Eu cred că aceste date să se ceară acelui „cneaz" de către Administra orul Ipecului. Dar la un a unit rezultat putem ajunge, gândesc, dacă acolo se va trimite o persoană capabilă să cerceteze toate scrierile d n timpurile străvechi.

Atât la scrisoarea multpreţuită a Excelenţei Voastre, mă supun încr derii Înălţimii Voast e şi săru'ând icoana arhipăstorească, cu cea mai adâncă supuşenie pentru Preaînălţimea Voas'ră, robul de mai jos.

În mânăstir a Hopovo

29 X '859

Sebastian Ulici

(A.B.M.S.—Ş., nr. 2644).

N.n. Adresăm, pe această cale, mulţumiri d-lui prof. Borislav Crst'či pentru traducerea din limba sârbă a acestui document.

9 **Andrei Şaguna, Istoria Bisericii Or'odoxe Răsăritene Universale,** vol. II, Sibiu, 1860, p. 262—266.

10 Excelenţia Sa Păr(intele) Episcop diecesanu provoacă pre P. P. Protopopi şi administratori prot(opopeşti) pentru ca să adune date de o însemnătate istorico-bisericească şi să le aştearnă Innalt aceluiaşi avându lipsă la compunerea Istoriei biser.ceşti.

19/11 '859

Spre ştiinţă

(Arhiva Arhiepiscopiei Sibiului, Doc. nr. 953/1859).

tipărirea lucrării răspunsuri referitoare la unele episcopii — cea a Vadului, de la Ioan Lupu, parohul Secului[11] şi cea a Oradiei, de la Athanasie Boţcoş[12] — precum şi la unele mânăstiri. Despre mânăstirea de la Deda i-a oferit date parohul locului, Ioan Popescu; despre mânăstirea din apropierea satului Samoşfalău (Someşeni, jud. Cluj) i-a scris protopopul Vasile Roşescu; despre mânăstirile ce au existat în satele Berivoiu Mare, Valea Sebeşului, Şercăiţa, Şinca Nouă, Perşani, Veneţia, Comana de Sus (distruse de tunurile generalului Bucow) i-au relatat Vasile Popescu, protopop al Făgăraşului, Gheorghe Flucuş şi Nestor Popa, preoţi în Şinca Nouă. Despre mânăstirea Plosca i-a relatat Mihail Maximilian, protopopul Haţegului. Preotul Ioan Modran i-a comunicat în scris date despre mânăstirea Brâncoveanu din Sâmbăta de Sus iar protopopul tractului II Făgăraş, Vasile Maxim, i-a oferit date despre mânăstirile Porumbacu de Sus şi Scoreiu.[13] Datele despre mânăstirile moldoveneşti i-au fost trimise de către arhiereul Filaret Scriban Stavropoleos.[14]

Din documentele păstrate în arhiva Bibliotecii Mitropolitane din Sibiu reiese că Şaguna a primit informaţii şi despre alte mânăstiri. Ele, însă, i-au sosit prea târziu, ierarhul sibian fiind pus astfel în imposibilitatea de a le insera în paginile „Istoriei". Un asemenea exemplu ni-l oferă rela-

---

11 Andrei Şaguna, op. cit., vol. II, p. 120—121.

12 Reproducem scrisoarea adresată de Athanasie Boţcoş mitropolitului Şaguna precum şi conceptul scrisorii de mulţumire trimisă de ierarhul sibian.

„Ecselenţia Voastră Înalt Preasfinţite Domnule Episcop

În urmarea M(ăritei) Rânduieli a Ecselenţei Voastre d'to 8 octombrie a.c. d'to prăs 312 în privinţa bisericii noastre din părţile Orăzii Mari în privinţa Episcopiei, daturile ce am putut câştiga de aici cea mai mare norocire şi sub % Ecselenţiei Voastre a le transpune.

ncât mi se pare că prea multă diluţidaţie (?) să câştigă din aceste; totuşi sub % am aflat de bine a transpune Gravamenele ce s-au întins de aici în a. 1833 din care caracterul Religionariu a poporului de aicia apriat să pote deduce. Care Gravamenuri mă rog a mi să retrimite.

Pentru întârziere mă rog de ertare căci am fost şi sum beteag. Pe lângă sărutarea S.S. mâni

Graţiilor comendat remân
În Varad Velenţe
Al Ecselenţiei Voastre
(A.B.M.S. — Ş — 1358)

20 Noembrie 859
umilit slujitoriu
Atanasiu Boţcoş

Conceptul lui Şaguna către Boţcoş

Din datele împărtăşite de Prea Cinstia Ta în privinţa Bisericii Bihorului m-am folosit foarte mult. Deci fiindcă acum nu mai am trebuinţă de eale, pe lângă mulţămita cea mai mare ţi le retrimit.

Despre cele ce am cules din hârtiile ce ai avut bunătate a mi le împărtăşi sunt de nădejdea cea mai bună că pe Rusalii va fi în stare opul meu însuşi să te mulţămească, care opu vi-l voiu împărtăşi. Te rog însă ţine tot lucrul în secret ca să nu se vestească înainte de vreme, aceasta mai cu seamă pentru neprietenii noştri.

Dealtmintrea primeşte simţemintele mele de bunăvoinţă către Prea Cinstia ta, la care rămân

(A.B.M.S. — S — nr. 1359).

13 Andrei Şaguna, op. cit., vol. II, p. 115—120.

14 Idem, p. 238—246.

tarea trimisă de protopopul Dimitrie Iacobescu al Mehadei, la 24 octombrie 1860, privitoare la mânăstirea Mrăcunea din Clisura Dunării.[15]

Între cei cărora mitropolitul Andrei Şaguna le-a cerut informaţii pentru opera sa se numără şi cărturarul transilvănean Aron Pumnul. Lui i-a expus motivele ce l-au îndemnat să scrie „Istoria" şi i-a cerut date „despre aşa-numiţii lipoveni".[16] Rugămintea ierarhului a fost îndepli-

15 În lucrarea sa Şaguna nu aminteşte nici o mânăstire din Banat. De aceea redăm scrisoarea pe care i-a adresat-o protopopul bănăţean:

Exţellentissim'le
Înalt preasfinte şi Înalt prea vrednice Domnule Episcope
Domnule şi Arhipăstorule mie Preagraţioase!

La înalt onorandă Epistolă din 13 a l(unii) a(cesteia) prin care cereţi a vă înştiinţa: au fost-au în părţile acelea orecând monastiri sau nu? şi dacă au fost, ce tradiţie este despre acelea — unde au fost, când şi cum s-au nimicit ? nu întârziez după cerere următoarea înştiinţare despre numitul obiect preaumilit a da.

Precum singur în persoană mă am adevărat în părţile acestea şi anume în Districtul meu, au fost o monastire de mărturisirea noastră în valea aşa numită Mrăcunia de la râpa Dunării către apus, în distanţie de jumătate de oară îndepărtată. Monastirea aceasta, precum din inscripţia pecetelui într ruinele aceia aflat, care numai din biserică cea mai mare parte încă se află, au fost sărbească; că inscripţia pecetelui, carele cuprinde închipuirea Adormirii Născătoarei de Dumnezeu aşa este: **Şi peciata monastira Liubostina hrama Uspenia presvetei b(ogorodi)ţii 1735.** Timpul în care dară aceea a existat au fost secolul al 14-lea. Vreo tradiţie despre acea întră lăcuitorii de acuma a părţii aceia nu se află, iară nimicirea aceiaşi monastiri se poate încheia că s-au făcut prin invaziile turcilor preste Dunăre în Imperiul austriac la fostele resbeluri. Din lăcaşurile fraţilor monahi ce au fost acolo, nu e alt semn decât înaintea biserici se vede un dâmp (movilă n.n.) cam regulat de unde se închee că pre acea vatră au stătut lăcaşul lor, carele pre semne au fost de lemn, iară nu de material bun; că ruine din acela nu se văd, ca cele din a biserici carea au fost de peatră de râu şi din peatră găunoasă zidită.

Pecetul acestei monastiri se află la negoţitorul şi lăcuitorul din Orşova Lazar Ispir. Acela mi-au arătat şi o icoană cu închipuirea Născătoarei de Dumnezeu după stilul arabicesc zugrăvită, carea numitul negoţitoriu zice că s-ar fi aflat în ruinele bisericii.

E însă cu îndoială că s-ar fi putut acea preste un timp de 125 de ani în acea întregime în carea se află, conserva; fiind pre pânză subţire zugrăvită.

Deacă cu aceasta am contribuat ceva la deplinirea preţuitului opu de Istoria bisericească a marelor ostenele a Exţelenţiei voastre, foarte mă voi bucura, întru altele cu îndatorată înaltă Reverenţie şi adâncă umilinţă fiască Înaltei Graţii recomandat rămân.

Al Exţelenţiei Voastre
În Media în 24 octombrie 1860

cel mai umilit
Dimitrie Iacobescu
Protopresbiter

(A.B.M.S. — Ş — nr. 371).

16 Reproducem conceptul scrisorii adresate lui Aron Pumnul, nr. 353/1859:

Lipsa unei istorii bisereşti pentru tinerimea noastră în deosebi şi pentru poporul nostru în de obşte, mă sili între tote ocupările mele ce mă năpădesc de toate părţi(le), a me apuca şi de compunerea unei astfeliu de istorii. Deci fiindcă îmi lipsesc nişte date mai de aproape despre aşea numiţii Lipovani eată me adresezu către Domnia Ta, ca cătră un bărbat care Te interesezi de lucruri a lătoare în sfera scientifică, ca să aibi bunătate a-mi trimite desluşire la următoarele puncte:

1. Cum s-au iscat Lipovanii în Bucovina şi de unde îşi au începutul lor?
2. Cum se chiamă satele lor?
3. Câţi sunt cu numerul?
4. Ce arhiereu, ce preoţi şi ce călugări au?

nită. Acest fapt îl deducem din erata alcătuită la volumul al II-lea, p. IV, în care autorul scrie că „despre lipoveni facem cunoscut din o împărtăşire ce ne venise mai târziu la mână, că lipovenii se află afară de Fântâna Albă şi la Climăuţi, Socolince şi la Mihidra în Bucovina".

Pentru importanţa deosebită pe care o prezintă, capitolul al II-lea a fost tradus în limba germană de prof. Ioan Popescu şi Zaharia Boiu, şi a văzut lumina tiparului sub titlul **„Geschichte der griechisch-orientalischen Kirche in Österreich"**, Sibiu, 1862.

Pentru cel de al III-lea capitol, intitulat „Despre Biserică cu privire la naţia sârbească", Şaguna a folosit — pe lângă opera arhimandritului Raici — şi lucrările istoricilor Dan Medacovici, **Poviastniţa srbscog naroda od naistarii bremena do godine 1850,** vol. I—II, Novom Sadu, 1851 şi Gottfried Friederich Schwarz, **Initia Religionis christianae inter Hungaros, Ecclesiae orientali adserta,** Hallae, 1740.

Din prezentarea şi analizarea acestor izvoare, observăm că în elaborarea „Istoriei" şi îndeosebi a capitolului despre Biserica românească, Şaguna a dat dovadă de mult spirit critic, înscriindu-se în climatul specific cercetărilor istorice din secolul al XIX-lea. De aceea, putem afirma că şi el a pus în practică îndemnurile pe care Nicolae Bălcescu şi Mihail Kogălniceanu le-au adresat în operele lor pentru ca „în scrierea istoriei să se pornească de la instituţii şi documente, de la investigarea arhivelor de stat şi particulare, a bibliotecilor străine şi a tradiţiilor locale".[17]

După ce ne-am edificat, în general, asupra izvoarelor pe care le-a folosit Şaguna pentru redactarea **„Istoriei"**, încercăm să facem o prezentare a cuprinsului acesteia.

Primul volum al lucrării lui Şaguna se compune dintr-o **„Precuvântare"**, o **„Introducere în Istoria bisericească"** precum şi din 16 captitole în care expune **„Istoria bisericească a Legii cei vechi"** (cap. I) şi **„Istoria bisericească a Legii cei noue"** (cap. II—XVI).

În **„Introducere"** Şaguna dă o definiţie a istoriei bisericeşti, care „este învăţătura aceea, care cuprinde în sine întâmplările Bisericii creştine despre întemeierea şi lăţirea (răspândirea n.n.) ei şi despre alte ursite bune şi rele ale ei". El face o diferenţiere între „Istoria bisericească de a toată lumea" (universală n.n.), în care „descrierea întâmplărilor priveşte la

---

5. Ce prinţipii şi învăţături are secta aceasta?

Mi-ar părea foarte bine când mi le-ai putea împărtăşi **cât mai curând,** pentru că numai patru săptămâni pot să aştept după ele.

După eşirea istoriei susatinse de sub tipariu voiu **să-ţi trămit şi** D-tale **un** exemplar gratis.

Cu prilejul acesta nu pot să nu-mi esprim părerea de rău pentru răceala cea mare a bucovinenilor români cătră tot ce e naţional şi bisericesc aşea încât nu dau nice un semn de viaţă naţională şi bisericească. Eu nu cred de merg mai mult decât două esemplare de ale Jurnalului (Telegraful Român n.n.) nostru în toată ţara aceea. Cugetam că Biblia care s-au tipărit aici sub privegierea mea va să afle mai mult interes dar nici de aceea dar nici un exemplar nu s-au cerut din partea cuiva de acolo. Srie-mi de şti vreun prilegiu pentru că vreau a-ţi trimite o Biblie.

(A.B.M.S. — Ş — nr. 2645).

17 Al. Zub. **De la istoria critică la criticism,** Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1985, p. 34.

tarea trimisă de protopopul Dimitrie Iacobescu al Mehadei, la 24 octombrie 1860, privitoare la mânăstirea Mrăcunea din Clisura Dunării.[15]

Între cei cărora mitropolitul Andrei Şaguna le-a cerut informaţii pentru opera sa se numără şi cărturarul transilvănean Aron Pumnul. Lui i-a expus motivele ce l-au îndemnat să scrie „Istoria" şi i-a cerut date „despre aşa-numiţii lipoveni".[16] Rugămintea ierarhului a fost îndepli-

---

15 În lucrarea sa Şaguna nu aminteşte nici o mânăstire din Banat. De aceea redăm scrisoarea pe care i-a adresat-o protopopul bănăţean:

Exţellentissim'le
Înalt preasfinte şi Înalt prea vrednice Domnule Episcope
Domnule şi Arhipăstorule mie Preagraţioase!

La înalt onoranda Epistolă din 13 a I(unii) a(cesteia) prin care cereţi a vă înştiinţa: au fost-au în părţile acelea orecând monastiri sau nu? şi dacă au fost, ce tradiţie este despre acelea — unde au fost, când şi cum s-au nimicit ? nu întărziez după cerere următoarea înştiinţare despre numitul obiect preaumilit a da.

Precum singur în persoană mă am adevărat în părţile acestea şi anume în Districtul meu, au fost o monastire de mărturisirea noastră în valea aşa numită Mrăcunia de la râpa Dunării către apus, în distanţie de jumătate de oară îndepărtată. Monastirea aceasta, precum din inscripţia pecetelui întră ruinele aceia aflat, care numai din biserică cea mai mare parte încă se află, au fost sărbească; că inscripţia pecetelui, carele cuprinde închipuirea Adormirii Născătoarei de Dumnezeu aşa este: **Şi peciata monastira Liubostina hrama Uspenia presvetei b(ogorodi)ţii 1735.** Timpul în care dară aceea a existat au fost secolul al 14-lea. Vreo tradiţie despre acea întră lăcuitorii de acuma a părţii aceia nu se află, iară nimicirea aceiaşi monastiri se poate încheia că s-au făcut prin invaziile turcilor preste Dunăre în Imperiul austriac la fostele resbeluri. Din lăcaşurile fraţilor monahi ce au fost acolo, nu e alt semn decât înaintea biserici se vede un dâmp (movilă n.n.) cam regulat de unde se închee că pre acea vatră au stătut lăcaşul lor, carele pre semne au fost de lemn, iară nu de material bun; că ruine din acela nu se văd, ca cele din a biserici carea au fost de peatră de râu şi din peatră găunoasă zidită.

Pecetul acestei monastiri se află la negoţitorul şi lăcuitorul din Orşova Lazar Ispir. Acela mi-au arătat şi o icoană cu închipuirea Născătoarei de Dumnezeu după stilul arabicesc zugrăvită, carea numitul negoţitoriu zice că s-ar fi aflat în ruinele bisericii.

E însă cu îndoială că s-ar fi putut acea preste un timp de 125 de ani în acea întregime în carea se află, conserva; fiind pre pânză subţire zugrăvită.

Deacă cu aceasta am contribuat ceva la deplinirea preţuitului opu de Istoria bisericească a marelor ostenele a Exţelenţiei voastre, foarte mă voi bucura, întru altele cu îndatorată înaltă Reverenţie şi adâncă umilinţă fiască Înaltei Graţii recomandat rămân.

Al Exţelenţiei Voastre
În Media în 24 octombrie 1860

cel mai umilit
Dimitrie Iacobescu
Protopresbiter

(A.B.M.S. — Ş — nr. 371).

16 Reproducem conceptul scrisorii adresate lui Aron Pumnul, nr. 353/1859:

Lipsa unei istorii bisericeşti pentru tinerimea noastră în deosebi şi pentru poporul nostru în de obşte, mă sili între tote ocupările mele ce mă năpădesc de toate părţi(le), a me apuca şi de compunerea unei astfeliu de istorii. Deci fiindcă îmi lipsesc nişte date mai de aproape despre aşea numiţii Lipovani eată me adresezu către Domnia Ta, ca cătră un bărbat care Te interesezi de lucruri a lătoare în sfera scientifică, ca să aibi bunătate a-mi trimite desluşire la următoarele puncte:

1. Cum s-au iscat Lipovanii în Bucovina şi de unde îşi au începutul lor?
2. Cum se chiamă satele lor?
3. Câţi sunt cu numerul?
4. Ce arhiereu, ce preoţi şi ce călugări au?

nită. Acest fapt îl deducem din erata alcătuită la volumul al II-lea, p. IV, în care autorul scrie că „despre lipoveni facem cunoscut din o împărtăşire ce ne venise mai târziu la mână, că lipovenii se află afară de Fântâna Albă şi la Climăuţi, Socolince şi la Mihidra în Bucovina".

Pentru importanţa deosebită pe care o prezintă, capitolul al II-lea a fost tradus în limba germană de prof. Ioan Popescu şi Zaharia Boiu, şi a văzut lumina tiparului sub titlul **„Geschichte der griechisch-orientalischen Kirche in Österreich"**, Sibiu, 1862.

Pentru cel de al III-lea capitol, intitulat „Despre Biserică cu privire la naţia sârbească", Şaguna a folosit — pe lângă opera arhimandritului Raici — şi lucrările istoricilor Dan Medacovici, **Poviastniţa srbscog naroda od naistarii bremena do godine 1850**, vol. I—II, Novom Sadu, 1851 şi Gottfried Friederich Schwarz, **Initia Religionis christianae inter Hungaros, Ecclesiae orientali adserta,** Hallae, 1740.

Din prezentarea şi analizarea acestor izvoare, observăm că în elaborarea „Istoriei" şi îndeosebi a capitolului despre Biserica românească, Şaguna a dat dovadă de mult spirit critic, înscriindu-se în climatul specific cercetărilor istorice din secolul al XIX-lea. De aceea, putem afirma că şi el a pus în practică îndemnurile pe care Nicolae Bălcescu şi Mihail Kogălniceanu le-au adresat în operele lor pentru ca „în scrierea istoriei să se pornească de la instituţii şi documente, de la investigarea arhivelor de stat şi particulare, a bibliotecilor străine şi a tradiţiilor locale".[17]

După ce ne-am edificat, în general, asupra izvoarelor pe care le-a folosit Şaguna pentru redactarea **„Istoriei"**, încercăm să facem o prezentare a cuprinsului acesteia.

Primul volum al lucrării lui Şaguna se compune dintr-o **„Precuvântare"**, o **„Introducere în Istoria bisericească"** precum şi din 16 captitole în care expune **„Istoria bisericească a Legii cei vechi"** (cap. I) şi **„Istoria bisericească a Legii cei noue"** (cap. II—XVI).

În **„Introducere"** Şaguna dă o definiţie a istoriei bisericeşti, care „este învăţătura aceea, care cuprinde în sine întâmplările Bisericii creştine despre întemeierea şi lăţirea (răspândirea n.n.) ei şi despre alte ursite bune şi rele ale ei". El face o diferenţiere între „Istoria bisericească de a toată lumea" (universală n.n.), în care „descrierea întâmplărilor priveşte la

5. Ce prinţipii şi învăţături are secta aceasta?

Mi-ar părea foarte bine când mi le-ai putea împărtăşi cât mai curând, pentru că numai patru săptămâni pot să aştept după ele.

După eşirea istoriei susatinse de sub tipariu voiu să-ţi trămit şi D-tale un exemplar gratis.

Cu prilejul acesta nu pot să nu-mi esprim părerea de rău pentru răceala cea mare a bucovinenilor români cătră tot ce e naţional şi bisericesc aşea încât nu dau nice un semn de viaţă naţională şi bisericească. Eu nu cred de merg mai mult decât două esemplare de ale Jurnalului (Telegraful Român n.n.) nostru în toată ţara aceea. Cugetam că Biblia care s-au tipărit aici sub privegierea mea va să afle mai mult interes dar nici de acelea dar nici un exemplar nu s-au cerut din partea cuiva de acolo. Srie-mi de şti vreun prilegiu pentru că vreau a-ţi trimite o Biblie.

(A.B.M.S. — Ş — nr. 2645).

17 Al. Zub. **De la istoria critică la criticism,** Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1985, p. 34.

toată Biserica" şi „Istoria bisericească particulară" în care „descrierea întâmplărilor priveşte numai la o parte a Bisericii ecumenice a lui Hristos".

Şaguna mărturiseşte că „Istoria bisericească este de mare folos" pentru că „ea desluşeşte nu numai întâmplările bisericeşti privitoare la feţe (la membrii Bisericii văzute n.n.) ci şi cele privitoare la Dogme şi la învăţăturile lor". Din această cauză Şaguna, asemenea lui Aristotel, afirmă că istoria este „ştiinţa pentru suflet".[18]

Ierarhul sibian împarte istoria bisericească în „Istoria Legii cei vechi şi a cei noue". În acest mod îşi va structura, dealtfel, conţinutul **„Istoriei"** sale.

În capitolul I, intitulat **„Istoria bisericească a Legii cei vechi"** (p. 2—14), autorul face o scurtă prezentare „despre începutul Bisericii Legii cei vechi". Numind-o „Biserica lui Dumnezeu", el afirmă că „şi-a luat începutul pe pământ cu facerea omului celui dintâi, adecă cu Adam" (p. 2). Făcând o paralelă între Moise şi Mântuitorul Iisus Hristos, îl numeşte pe cel dintâi „închipuire înainte vestitoare a lui Hristos" (p. 5), explicând în douăsprezece puncte această afirmaţie a sa. Tot în acest capitol Şaguna tratează „despre sinagogă şi preoţii iudeilor", „despre Sfânta Scriptură a Legii celei vechi" (autori, timpul scrierii, numărul cărţilor, cuprins, limba în care au fost scrise şi traducerile mai însemnate ale Vechiului Testament) precum şi „despre proorocii şi prooroci". După ce enumeră proorocii mari şi mici, Şaguna dă numele femeilor proorociţe: „Mariam, sora lui Moisi; Debora, muierea lui Tebidot şi Olda femeea lui Selum. Elisabeta, maica lui Ioan Botezătorul; Anna fiica lui Fanuil din semniţia lui Asir, cele patru fiice ale lui Filipp Diaconul şi mai presus decât toate acestea Maria Maica Domnului nostru" (p. 14).

Capitolul al doilea (p. 14—48) deschide **„Istoria bisericească a Legii cei noue"**. În cuprinsul său Şaguna scrie „despre Naşterea Mântuitorului", „despre naşterea şi moartea Sfântului Ioan Botezătorul", „despre viaţa lui Hristos, de la Botezul Lui până la moarte" şi „despre feţele cele mai însemnate în Biserică pe timpul petrecerii lui Hristos pe pământ".

Trebuie să remarcăm faptul că toate celelalte capitole (III—XVI) au aceeaşi subîmpărţire pentru istoria Bisericii în secolele I—XIV, autorul tratând despre situaţia externă a Bisericii, evenimentele mai însemnate care au avut loc în cadrul său (persecuţii, sinoade ş.a.), despre viaţa spirituală, literară şi religioasă, cultul divin şi obiceiurile religioase, ierarhia bisericească şi ereziile cu care a fost confruntată Biserica.

În capitolul al treilea (p. 48—100), folosind o bogată argumentaţie scripturistică, Şaguna descrie evenimentele petrecute în sânul Bisericii creştine pe timpul Sfinţilor Apostoli, în veacul I. El înfăţişează înfiinţarea Bisericii creştine în forma sa văzută la Ierusalim, la sărbătoarea Cincizecimii, activitatea misionară a Sfinţilor Apostoli şi îndeosebi cea desfăşurată de Sfântul Apostol Pavel, persecuţiile suferite de Biserică din partea iudeilor şi a împăraţilor romani Nero şi Domiţian. Face, apoi,

---

18 Aristotel, **Pentru suflet**, cartea I, stihul I, (afirmaţie preluată de Şaguna din **„Bisericeasca istorie"** a lui Meletie, tomul I, partea 1, p. I.

o paralelă între „Legea cea Veche" şi „Legea cea Nouă", arătând superioritatea celei din urmă. Vorbeşte, după aceea, despre cărţile Noului Testament şi despre alcătuirea canonului acestora. Scrie despre „Simbolul Apostolic", pe care-l reproduce (p. 77), despre învăţământul în Biserica primară şi dascălii creştini din acea vreme (Sfinţii Apostoli şi ucenicii lor), despre „slujirea" (slujba) bisericească, Sfânta Liturghie şi Sfintele Taine (Cuminecătura, Botezul, Mirungerea, Pocăinţa, Preoţia, Cununia, Maslul), ceasurile, slujbele dumnezeieşti şi despre posturi. „Tăierea" a VII-a a acestui capitol se intitulează **„Despre aşezarea şi rânduirea Bisericii apostoleşti"** şi în cuprinsul său Şaguna istoriseşte despre ierarhia bisericească în veacul apostolic, despre „orânduirea în Biserica apostolească", despre „predaniile şi pravilele apostoleşti", despre Sinodul apostolic de la Ierusalim. În acest secol, conchide Şaguna, unitatea Bisericilor locale „s-au arătat în păzirea unimei întru legătura păcii şi a iubirei" (Efes. 4, 3; Col. 3, 14) (p. 95). Capitolul al treilea se încheie cu o relatare despre ereziile şi ereziarhii veacului apostolic: Simion Magul, Menandru, nicolaiţii, Cerint, ebioniţii, nazorenii şi filitianii.

În capitolul al patrulea (p. 100—134), autorul prezintă momentele favorabile răspândirii creştinismului în Britania, Germania, Galia şi India. Scrie, de asemenea, despre şcoala din Alexandria şi rolul său în răspândirea învăţăturii creştine, despre persecuţiile din timpul împăraţilor Traian şi Adrian, despre alcătuirea canonului cărţilor Sfintei Scripturi, despre dogmele scriitorilor bisericeşti care au trăit în secolul al II-lea, despre cinstirea sfinţilor şi starea celor răposaţi şi rugăciunile pentru ei. Un spaţiu destul de însemnat este acordat rânduielilor şi slujbelor bisericeşti, Sfintelor Taine şi locaşurilor de cult ridicate pe mormintele mucenicilor. Fără a menţiona data la care s-au desfăşurat, Şaguna scrie apoi despre Sinoadele locale de la Roma, Cezareea Palestinei, Pont, Ahaia, Ostroia (Oshrohene, în Mesopotamia), Galia şi Efes.

Între „feţele cele vrednice de amintire din veacul acesta" pomeneşte pe: Narcis, episcop al Ierusalimului; Papias, episcop de Hierapolis; Apolinarie, episcop de Hierapolis; Dimitriu, episcop al Alexandriei; Codrat, episcop al Atenei; Dionisie, episcop de Corint, episcopii Romei şi cei ai Bizanţului.

Ereticii din secolul al II-lea, consemnaţi de Şaguna, sunt: Saturnin, Vasilid, Carpocrat, Valentin, Marcu, Calarbazu (Colorvos, ucenic al lui Valentin), Florin şi Blastu, Kerdon, Marcion, Lucian, Apelles, Sever, Tatian, Bardesan, Praxeu, Ofita,[19] Noeţiu, Montan.

Din cel de al V-lea capitol (p. 135—188) aflăm că în secolul al III-lea Biserica creştină s-a răspândit în Arabia, Misia (Dobrogea de azi, printre goţi), Galia. În acest secol creştinii au fost prigoniţi de către împăraţii Maximian, Decius, Valerian, Aurelian şi Diocleţian. Între Părinţii şi scriitorii bisericeşti din acest veac, cei mai însemnaţi au fost: Origen, Ipolit,

19 Şaguna consemnează un nume ce pare a fi al unei persoane. În realitate, însă, este vorba de ereticii cunoscuţi sub numele de „ofiteni" (din grecescul „o is" = şarpe), care susţineau că şarpele s-a făcut înţelepciune şi de aceea i se închinau.

Grigorie de Neocezareea, Donisie Alexandrinul, Metodiu din Olimp, Iuliu Africanul, Minuciu Felix, Ceciliu de Cipru şi Arnobiu de Sica.

După ce vorbeşte despre „chemarea sfinţilor şi mijlocirea lor", Şaguna scrie despre rânduiala Sfintei Liturghii şi timpul în care se săvârşeşte şi despre Sfintele Taine (Botez, Mir, Pocăinţă). Un subcapitol este dedicat ierarhiei bisericeşti şi monahismului ortodox. În secolul al III-lea au avut loc sinoade locale la: Antiohia, Cartagina (254), Iconium, Cartagina (256) şi Antiohia (264).

Între luminătorii creştini ai veacului acestuia au strălucit: Alexandru, episcopul Ierusalimului, Teotect, episcop de Cezareea Palestinei, Eusebiu, episcop de Loadiceea, retorul şi filosoful Anatolie din Laodiceea, preotul Pamfil, episcopii de Roma (Zefirin, Calist, Urban, Pontian, Fabian, Corneliu, Sixt II) şi episcopii de Bizanţ (Policarp, Evzobiu, Laurenţie, Alipie, Olimpian, Marcu şi alţii).

Ereticii care au tulburat Biserica în acest secol au fost: Novaţian, Prodic, Sabelie, Pavel de Samosata, Vivila şi Hieras.

În secolul al IV-lea (capitolul VI, p. 188—258), religia creştină s-a răspândit foarte mult. Sfântul Atanasie şi Sfântul Vasile mărturisesc că „buna credinţă s-ar fi lăţit peste toată faţa pământului. Aşişderea Iuliu Mavriciu au înştiinţat pre imperatori că unde soarele răsare şi apune şi unde începe miezul nopţii şi se săvârşeşte miezul zilei, acolo pretutindenea toate s-au umplut de mărirea numelui lui Hristos" (p. 189).

După aceste mărturii, Şaguna descrie situaţia Bisericii în Etiopia, Armenia, Iberia, la marcomani (moravi), care au fost încreştinaţi de către Sf. Ambrozie al Mediolanului. Scrie, de asemenea, despre creştinismul goţilor, al căror episcop Ulfila „a tradus Biblia în limba populară gotică" (p. 191). Urmează, apoi, descrierea situaţiei Bisericii creştine în timpul domniei împăratului Constantin cel Mare. În acest timp ierarhii s-au îngrijit de înfiinţarea unor şcoli pe lângă biserici. Pe lângă aceste şcoli s-au întemeiat şi biblioteci (la Constantinopol şi la Cezareea, ultima întemeiată de către episcopul Pamfil).

În acest secol creştinii au fost persecutaţi de către împăratul Iulian „care vrea să silească pe creştini de a trece la idoloslujire" (p. 203). Creştinii au mai fost prigoniţi şi de către arieni, în vremea împăratului Valent, apoi în Persia au fost persecutaţi de către împăratul Sapor.

În sânul Bisericii au activat, în această perioadă, o seamă de scriitori. Între aceştia, Şaguna îi enumeră pe: Eusebiu, episcop al Cezareei Palestinei (citat în cuprinsul **„Istoriei"** şaguniene cu opera sa „Istoria bisericească", referitor la arătarea unei cruci luminoase pe cer, lui Constantin cel Mare, în ajunul bătăliei de la Pons Milvius, în anul 312), Atanasie, episcop al Alexandriei, Chiril al Ierusalimului, Epifanie, Efrem Sirul, Sf. Vasile cel Mare, Sf. Grigorie de Nissa, Sf. Grigorie de Nazianz, Macarie Egipteanul, Sf. Ioan Gură de Aur, Lactanţiu, Ilarie de Pictavium, Optat de Mileve, Ambrozie, Fericitul Ieronim, Fericitul Augustin, Eustaţiu, Osie al Cordobei, Rufin şi Victorin. Şaguna pomeneşte şi numele unei femei, care se chema Proba Facconia, „muerea romană din neam strălucit, pe care mult o laudă Ieronim şi Augustin şi Sf. Ioan Gură de Aur; ea a scris despre lucruri dumnezeieşti" (p. 218).

Şaguna scrie apoi despre „dogmele credinţei" şi „dogmele cele de căpetenie" (dogma Sfintei Treimi), despre sobornicitatea Bisericii, locaşurile de închinăciune şi sfinţirea lor, despre sfintele vase, odăjdii, istoricul Sfintei Liturghii, rânduiala tainelor Botezului şi Preoţiei. Posturile, sărbătorile şi alte obiceiuri creştineşti specifice acestui veac fac şi acestea obiectul expunerii mitropolitului Şaguna. Un subcapitol este dedicat ierarhiei bisericeşti: exarhi, arhiepiscopi, mitropoliţi, horepiscopi, arhidiaconi (treaptă a slujirii din care în Apus s-a format demnitatea de cardinal) şi cinul monahal. Scrie, de asemenea, despre Sinoadele I şi II ecumenice, precum şi despre Sinoadele locale care au avut loc la Neocezareea (331), Antiohia (341), Gangra (361), Sardica (347) şi Laodiceea (364 sau 368).

Între „feţele cele mai însemnate din acest veac", Şaguna aminteşte pe: Macarie al Ierusalimului, Spiridon al Trimitundei, Sfântul Nicolae al Mirei Lichiei, Alexandru, arhiepiscopul Constantinopolului, Amfilohie de Iconium, Iacob de Nisibe, episcopii Constantinopolului şi cei ai Romei, Maria Egipteanca şi Paulina.

Ereziile ce au frământat Biserica creştină în acest secol au avut ca promotori pe Arie, Fotin, Apolinarie, Macedonie, Avdie, Priscil şi Marcel al Ancirei.

În secolul al V-lea (cap. VII, p. 258—292) a avut loc încreştinarea popoarelor din Liban, Irlanda, Burgundia, precum şi a unei mari părţi din Galia, deoarece „împăraţii creştini dădeau mâna de ajutoriu ierarhiei spre stârpirea rămăşiţelor idoloslujirei şi a ereticilor". Nici în acest secol Biserica lui Hristos nu a fost apărată de persecuţii, creştinii fiind oprimaţi atât în Europa (de către popoarele migratoare) cât şi în Africa şi în Asia (de către evrei şi păgâni).

Şi în acest secol Biserica creştină a avut o seamă de slujitori luminaţi, între care: Marcu, Sinesie din Cipru, Isidor Pelusiotul, Chiril al Alexandriei, Teodoret, Nil Ascetul, Isaac Sirul, Diadoh al Foticeii, Socrate Scolasticul, Sozomen şi Filostorgiu, în Răsărit. În Apus au fost: Ioan Casian, Salvian, Tiron Prosperu, Virgiliu Africanul, papa Ghelasie al Romei, Sulpiciu Sever, Paul Orosiu, Claudian, Petru, Pavel cel Mare, papă al Romei, Ghenadia. Şaguna pomeneşte şi pe împărăteasa Eudoxia şi pe filosoafa Hipatia. Descrie, apoi, dogmele, rânduielile şi slujirea dumnezeiască, înfrumuseţarea bisericilor, ierarhia bisericească şi monahismul cu cei mai însemnaţi reprezentanţi. În acest secol au avut loc Sinoadele III şi IV ecumenice (Efes, 431 şi Calcedon, 451) şi sinodul local din Cartagina (418—424). Din rândul scriitorilor bisericeşti se remarcă Arcadie, Atic şi Sisinie, patriarhi ai Constantinopolului, Simion Stâlpnicul, Eftimie şi Alexie „omul lui Dumnezeu".

Sfânta Biserică a fost confruntată cu ereziile lui Nestorie şi Eutihie, din care s-au format altele şi anume: erezia acefaliţilor, cea a severienilor, pelagienilor şi semipelagienilor.

În secolul al VI-lea (cap. VIII, p. 292—315), creştinismul a continuat să se răspândească atât în Europa cât şi în Africa şi Asia, în pofida prigoanelor la care au fost supuşi creştinii. Cei mai de seamă scriitori bisericeşti au fost: Anastasie, patriarhul Antiohiei, Ioan Scolasticul, Ioan

„cel dintâi patriarh ecumenic al Constantinopolului", Evagrie, Teodor din Constantinopol, Ioan Maxenţiu, diaconul Agapet, prezbiterul Cosma, Leontie din Constantinopol, Leontie din Cipru. În Apus au fost: Fulgenţiu, Marc Aureliu, Casiodor, Gheorghie Florentie Grigorie, arhiepiscop de Turin, papa Grigorie I şi Dionisie Exiguul.

Rânduielile şi slujbele bisericeşti au continuat să se dezvolte, să îmbrace noi forme. A avut loc Sinodul V ecumenic (Constantinopol, 553). Din sânul Bisericii s-au ridicat o seamă scriitori, atât în Răsărit (Zosim, patriarhul Ioan al Ierusalimului, Timotei, Ioan Capadocianul, Epifanie, Eutihie, Chiril şi alţi patriarhi ai Constantinopolului) precum şi din Apus (Anastasie II, Simah, Ormisda, Ioan I, Felix IV, Bonifaciu II, Ioan, Agapet, Silveriu, toţi papi ai Romei). Biserica s-a confruntat cu ereziile: monofizitismul, agnosticismul şi triteismul.

Situaţia Bisericii în secolul al VII-lea este tratată mai rezumativ (cap. IX, p. 315—333). Şaguna scrie despre monahism, despre prigoanele ce s-au abătut asupra creştinilor din Ierusalm (au fost duşi în robie de către perşi), despre răspândirea mahomedanismului şi prigoanele la care aceştia au supus pe creştini, conflictele dintre Biserica apuseană şi cea răsăriteană, scriitori bisericeşti mai însemnaţi. Între scriitorii răsăriteni sunt amintiţi Teofilact, Sofronie al Ierusalimului, Andrei Criteanul, Maxim iar între apuseni Ildefons de Toledo, Iulian, Teodor de Tars (ajuns episcop în Anglia). Scrie, de asemenea, despre slujbele dumnezeieşti, dogme, ierarhia bisericească, sinoadele locale şi Sinodul VI ecumenic (Constantinopol, 681). Biserica a continuat să fie confruntată cu ereziile monoteliţilor, pelagienilor precum şi cu mahomedanismul.

În capitolul X (p. 333—349) Şaguna descrie „starea cea din afară a Bisericii" în secolul al VIII-lea, suferinţele la care au fost supuşi creştinii de către musulmani, scriitorii (Gherman, patriarh al Constantinopolului, Cosma al Ierusalimului, Ioan Damaschinul şi Teodor Studitul), obiceiurile, ierarhia bisericească, sinoadele locale şi Sinodul VII ecumenic de la Niceea, „feţele renumite din veacul al VIII-lea" (Ştefan, monah din Constantinopol, mucenicul Constantin, Petru mitropolit al Damascului, Petru al Maiumei, patriarhul Tarasie al Constantinopolului) şi ereziile care au bântuit în Biserică (arianismul, maniheismul şi nestorianismul).

În capitolul XI (p. 349—370) Şaguna descrie situaţia externă a Bisericii răsăritene în secolul al IX-lea, prigoanele dezlănţuite împotriva creştinilor, scriitorii (arhmandritul Gheorghie, Metodie, patriarhul Fotie, Teodor, Teofan, Mitrofan, Teodor Abucara), dogmele, evoluţia slujbelor şi a diferitelor rânduieli bisericeşti, ierarhia, sinoadele, „feţele renumite" (fraţii Chiril şi Metodie, patriarhul Nichifor al Constantinopolului, Metodie Mărturisitorul, Ignatie, patriarhul Fotie) şi ereziile (nestorianismul, monofizitismul, pavlicianismul ş.a.).

În capitolul al XII-lea (p. 371—381), Şaguna scrie despre Biserica din Polonia, încreştinarea ungurilor, a ruşilor, prigoanele abătute asupra creştinilor în veacul al X-lea, despre scriitorii bisericeşti (Simion, Eutihie, Constantin Porfirogenetul) şi dogmele credinţei.

În secolul al XI-lea (capitolul XIII, p. 381—393) Biserica creştină a continuat să se dezvolte dar a avut şi de pătimit „mai mult din partea

creştinilor, decât de la păgâni", în urma conflictelor iscate între ambiţioşii papi ai Romei şi patriarhii Constantinopolului. Şi în acest secol se remarcă un număr însemnat de scriitori bisericeşti (Suidas, Teofan al Siciliei, Nichita, Nil, Mihail Cerularie, Leon din Ohrida, Petru al Antiohiei, Mihail Psellos, Gheorghe Kedrenos, Teofilact al Ohridei şi cronicarul monah Nestor din Kiev şi alţii). Are loc marea schismă din anul 1054. Ereticii pavlicieni şi maniheii se retrag în Bulgaria şi Turcia, măsuri aspre împotriva acestora fiind luate de către împăratul bizantin Alexie Comnenul.

Şi în secolul al XII-lea (cap. XIV, p. 394—405) asupra Bisericii s-au abătut numeroase prigoane, s-a adâncit schisma între Biserica răsăriteană şi cea apuseană. Biserica s-a confruntat din nou cu maniheii, eutihienii şi cu „secta închinătorilor de Dumnezeu" (întemeiată de monahul Vasile, ars pe vremea împăratului Alexie Comnen). Cei mai renumiţi scriitori bisericeşti au fost: Eustratie, mitropolitul Niceei, Eftimie monahul, Teodor Balsamon, Teodor Sirianul, Ioan Zonara ş.a.).

În capitolul al XV-lea (p. 405—411) Şaguna prezintă situaţia externă a Bisericii creştine răsăritene în secolul al XIII-lea, frământările produse de cruciade şi prigoanele suferite din partea latinilor care s-au extins în răsărit în urma cruciadelor. Şi în acest secol se remarcă numeroşi scriitori bisericeşti, între care: împăratul Teodor Lascaris, Arsenie, Gherman, patriarhi ai Constantinopolului, episcopul Gheorghe al Ciprului şi Constantin Acropolites.

În ultimul capitol din volumul I (p. 412—420) Şaguna expune pe scurt situaţia externă a Bisericii, prigoanele la care au fost supuşi creştinii răsăriteni din partea celor apuseni şi a mahomedanilor, situaţia critică a imperiului bizantin în secolul al XIV-lea, învăţătorii şi scriitorii (Teodor Metohitul, Teodul, Nichifor Calist, Grigorie Palama, Nicolae Cabasila, Matei Vlastares, Ioan Cantacuzino), slujbele dumnezeieşti şi starea ierarhiei.

În capitolul I (p. 1—54) din volumul al doilea, Şaguna prezintă situaţia Bisericii în secolele XV—XIX.

La început scrie despre „starea Bisericii din părţile Răsăritului" în secolul al XV-lea, obligată din interese politice de Ioan al VIII-lea Paleologul (1425—1448), să participe la Sinodul unionist din Ferrara-Florenţa (1438—1439), la care împăratul „... a fost gata a jertvi Sfinţenia cea mare a Bisericii"... (p. 4).

Cei care în acele momente „au apărat ortodoxia răsăriteană cu râvnă şi cu scrieri" au fost arhiepiscopul Simeon al Tesalonicului, mitropolitul Marcu al Efesului şi arhidiaconul constantinopolitan Mihail Balsamon, canonist, marele hartofilax al Patriarhiei ecumenice.

După căderea Constantinopolului sub turci (1453), Patriarhia ecumenică a fost condusă de Ghenadie-Grigorie Scholarios, „bărbat evlavios şi învăţat" (retras din scaun după o păstorire de 5 ani), care la cererea sultanului Mohamed a scris o „Mărturisire de credinţă"), apoi de către Isidor („bărbat evlavios şi sfânt) şi Ioasaf.

În subcapitolele doi şi trei Şaguna tratează „folosindu-se şi de **Isto-**

ria bisericească a arhimandritului Inochentie al Moscovei,[20] despre Biserica din Rusia în secolele XVI—XVIII: misiunile de încreştinare în noile teritorii cucerite din Alaska, Cazan, Astrahan şi Cerghizia; ridicarea mitropoliei Moscovei (la insistenţele ţarului Teodor Ioanovici pe lângă patriarhii Ioachim al Ierusalimului şi Ieremia al II-lea al Constantinopolului, aflaţi în Rusia după milostenie) la rang de Patriarhie, în 1589; instituirea Sinodului permanent în 1721 şi desfiinţarea Patriarhiei Ruse de către ţarul Petru cel Mare, fapt aprobat în 1723 de către patriarhul Ieremia al Constantinopolului; mişcarea „rascolnicilor" sau a celor ce refuzau hotărârile sinoadelor din 1655 şi 1656 de a se îndrepta cărţile bisericeşti slavone după originalele greceşti.

Subcapitolul al patrulea este dedicat Bisericii Ortodoxe Rutene. Rutenii s-au încreştinat în ritul ortodox, în acelaşi timp cu ruşii, dar, după ce au fost cuceriţi de către polonezi, au fost siliţi — prin măsurile luate de regii Cazimir cel Mare, Alexandru şi Sigismund I, de-a lungul vremii — să îmbrăţişeze unirea cu Biserica Romei, la sinodul de la Brest-Litovsk, în 16—20 octombrie 1596, în timpul domniei lui Sigismund III.

Subcapitolul al cincilea este închinat Reformei din cadrul Bisericii Apusene, şi corifeilor acesteia — John Wyclif, Martin Luther, Jean Calvin, Ulrich Zwingli şi Filip Melanchton, anabaptiştilor, sacinienilor şi quakerilor, doctrinei şi modului de vieţuire al acestora. Paragrafele 35 şi 36 din acest subcapitol tratează despre patriarhul ecumenic Chiril Lucaris.

Capitolul I se încheie cu prezentarea situaţiei Bisericii Ortodoxe din Grecia în timpul mitropolitului Şaguna.

Capitolul al II-lea — cel mai însemnat din acest volum — se intitulează **„Despre creştinarea naţiei române"** (p. 55—268).[21] Şaguna prezintă

---

20 Acest fapt reiese din scrisoarea pe care, la 16 noiembrie 1858, Şaguna a trimis-o patriarhului Rajaćic cu menţiunea că, din cauza multor ocupaţii, nu poate să-i traducă lucrarea pe care a scris-o împotriva lui I. H. Rădulescu, intitulată **„La traducerea Bibliei de către Heliad"** (Sibiu, 1858, 44 p.).

„... totuş, din pricina multelor mele ocupaţii care nu îngăduie nici un răgaz, cum sunt, de pildă, nenumăratele mele treburi prezidiale, consistoriale, şcolare, pe urmă **traducerea istoriei bisericeşti de arhimandritul Inochentie al Moscovei** pe care Sanctitatea Voastră V-aţi îndurat a mi-o trimite..."

(A.B.M.S. — Ş — nr. 2623).

21 După cum remarcă reputatul istoric Keith Hitchins (în **op. cit.**, trad. rom. p. 294—295): „O mare parte a volumului doi a fost dedicată Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania şi cu excepţia **Istoriei Besericei Românilor** (Buda, 1813), a lui Petru Maior, a constituit singura prezentare ştiinţifică a temei până la începutul secolului al XX-lea. Din nou, scopul său principal a fost acela de a instrui. Nevoile studenţilor săi de la Institutul teologic erau precumpănitoare în concepţia sa şi el şi-a ales cu grijă materialul. Istoria se înfăţişează adesea ca o culegere de texte, căci Şaguna s-a străduit să prezinte lungi extrase din documente oficiale şi descrieri detaliate ale funcţionării administraţiei bisericeşti. Întrucât foarte rar a intervenit în relatare cu propriile sale păreri, lucrarea sa pare mai apropiată de cronicile secolului precedent decât de istoriile moderne. Totuşi, el a admis că scopul principal al Studiului istoric este cunoaşterea de sine şi era convins că „modestul său efort" va da românilor posibilitatea să ştie mai bine cine au fost şi ce pot deveni".

situația Bisericii românești, îndeosebi a celei din Transilvania (p. 74—216); încreștinarea strămoșilor noștri (prin coloniști și ostași romani) „din vremile cele dintâiu apostolești" (p. 59), traducerile românești ale cărților de slujbă, ierarhia românilor transilvăneni (mitropolia de Alba Iulia, episcopiile de Vad și Geoagiu), „uniația", episcopii sârbi din Transilvania, episcopul Vasile Moga și alegerea lui Șaguna în scaunul vlădicesc al Sibiului. Șaguna scrie, de asemenea, despre Biserica din Banat, Cumania, Biharia, Bucovina (și despre lipovenii din Bucovina) și încheie cu prezentarea Bisericii din Principatele Române (întemeierea mitropoliilor, episcopiilor, ierarhi de seamă, mânăstiri etc.).

După cum se poate constata, multe din afirmațiile lui Șaguna nu mai pot fi acceptate, exceptând doar pe cele privitoare la Biserica transilvăneană în timpul păstoririi sale.[22]

Volumul al doilea al „Istoriei" lui Șaguna se încheie cu capitolul III, intitulat **„Despre Biserică cu privire la nația sârbească"** (p. 268—316). El cuprinde informații istorice despre Sf. Sava, „întemeietorul independenței Bisercii sârbești", Patriarhia și patriarhii de Ipec, mitropolia de Carloviț, Biserica din Voivodina sârbească, Banatul timișorean, Ungaria, Slovenia, Croația, mânăstiri, școlile teologice, Biserica din Dalmația ș.a.

Comparând „Istoria" lui Șaguna cu cea alcătuită de Samuil Micu Clain, intitulată **„Cunoștință pe scurt a istoriei bisericești"**,[23] care are la bază **Istoria bisericească** a lui Fleury,[24] am constatat că ambii autori au folosit aceeași metodă de expunere, cronologică, pe secole, a evenimentelor istorice consemnate. Constatările făcute lasă loc ipotezei că Șaguna s-a putut folosi și de lucrarea lui Fleury, cea a lui Samuil Micu Clain, păstrându-se în manuscris la data tipăririi „Istoriei"... ierarhului sibian. Singura deosebire între cele două opere constă în faptul că Samuil Micu expune mai pe larg problemele tratate în lucrarea sa. De asemenea, Șaguna prezintă istoria Bisericii până în timpul său, pe când manuscrisul operei lui Samuil Micu se încheie cu prezentarea evenimentelor bisericești petrecute la anul 800. Ceea ce au, însă, în comun cei doi autori este dorința de a oferi argumente ce serveau la dobândirea autonomiei Bisericii românești transilvănene de sub jurisdicția Mitropoliei sârbe de la Carloviț, pentru Biserica Ortodoxă și „în cadrul unversalismului catolic", pentru cea „unită".[25]

---

22 Pr. Prof. dr. Mircea Păcurariu, **Istoriografia Bisericii românești din Transilvania**, în vol. **„Contribuții transilvănene..."**, p. 17.

23 A fost alcătuită la anul 1789 și s-a păstrat în manuscris. A fost publicată de către arhim. Veniamin Micle în rev. S.T. I — anul **1975**, nr. 5—6, p. 391—410; II — nr. 7—8, p. 521—535; III — nr. 9—10, p. 708—728; IV — anul **1976**, nr. 1—2, p. 94—119; V — nr. 7—10, p. 571—588; VI — anul **1977**, nr. 5—8, p. 477—496; VII — nr. 1—2, p. 61—74; VIII — anul **1978**, nr. 1—2, p. 46—62: IX — nr. 3—4, p. 271—315; X — nr. 5—8, p. 486—518; XI — nr. 9—10, p. 650—687. A fost republicată apoi sub titlul **„Istoria bisericească"** de Samuil Micu, Transliterare de pe manuscrisul original paleografic, studiu introductiv, note și glosar de arhim. Veniamin Micle, București, 1993, 296 p.

24 Vezi: Pompiliu Teodor, **Interferențe iluministe europene** (cap. **Traducerile și prelucrările lui Samuil Micu din opera lui Claude Fleury**), Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1984, p. 105—118.

25 **Idem**, p. 106.

Comparativ cu **„Bisericeasca istorie“** a mitropolitului Meletie al Atenei, **„Istoria“** lui Şaguna este diferită atât ca metodă de expunere cât şi — în mare parte — ca şi conţinut. Totuşi, în unele cazuri, Şaguna reproduce pasaje întregi din opera lui Meletie, fără însă a face cuvenita menţiune în notele bibliografice. Vom menţiona doar câteva din acestea: „Despre începutul Bisericei legei cei vechi“, Facerea omului, potopul, turnul Babel, primirea Legii pe muntele Sinai, Moise, „închipuire înaintevestitoare a lui Hristos“,[26] Sinagoga şi preoţii iudeilor,[27] Despre proorocii şi prooroci.[28] Pe când Meletie expune, în spaţii ample, istoria Bisericii creştine atât a celei din Răsărit cât şi din Apus, Şaguna se rezumă doar la a face numai unele referiri la istoria Bisericii apusene. **„Istoria“** lui Şaguna are în plus şi capitolele **„Despre creştinarea naţiei româneşti“**[29] şi **„Despre Biserică cu privire la naţia sârbească“**.

Şi alte câteva exemple din cuprinsul celor trei opere ne vor edifica atât asupra asemănărilor cât şi asupra deosebirilor existente între ele. Scriind despre ereticii şi ereziile ce au confruntat Biserica lui Hristos de-a lungul veacurilor, Şaguna o face succint, pomenindu-i nominal şi redându-le foarte pe scurt învăţătura. Meletie expune, însă, pe larg istoricul ereziilor, pomenindu-i şi pe Sfinţii Părinţi care au luat atitudine împotriva lor, combătându-le cu vehemenţă. Prin dimensiunile ce urma să i le confere operei sale, Samuil Micu se situează pe o linie de mijloc, mai moderată, în ce priveşte extensia expunerilor. Şi în alte expuneri cei trei autori procedează la fel. Meletie descrie cu lux de amănunte dezbaterile Sinoadelor ecumenice, pe când Şaguna redă doar ceea ce este demn de reţinut din desfăşurarea acestora ,adică cine le-a convocat, anul la care au avut loc, participanţi, dezbateri şi hotărârile însemnate care au fost luate. În multe din expunerile sale, Şaguna este tributar lui Meletie.

Scriind despre Sfinţii Părinţi şi scriitori bisericeşti, Andrei Şaguna şi Meletie al Atenei menţionează întâmplări din viaţa şi activitatea acestora precum şi operele pe care le-au lăsat. În plus, Samuil Micu menţionează operele acestora care au circulat în româneşte, precizând şi lucrările pe care le-a tradus personal. Este un amănunt important, pe care credem că l-au valorificat biografii corifeului Şcolii ardelene.

Aceste sumare aprecieri ne oferă posibilitatea să afirmăm că, prin dimensiunile la care a fost concepută, **„Istoria“** mitropolitului Andrei Şaguna poate fi socotită primul „compendiu“ sau o sinteză de Istorie Bisericească Universală — „menită de a cuprinde liniile cele de căpetenie

---

26 Andrei Şaguna, **Istoria...**, vol. I, p. 2—6; Meletie, **Bisericeasca istorie,** tomul I, partea I, p. 4—10.

27 Andrei Şaguna, **op. c't.**, vol. I, § 8, p. 6—7; Meletie, **op. cit.**, tomul I, partea I, § 2, 3, 4, p. 11—12.

28 Andrei Şaguna, **op. cit.**, vol. I, § 14, p. 13—14; Meletie, **op. cit.**, tomul I, partea I, Introducere, cap. VII, § 4—5, p. 22.

29 În **„Prefaţa“** alcătuită la **„Bisericeasca istorie“**, mitropolitul Veniamin Costachi face precizarea că Meletie al Atenei a întocmit „şi o pre curtare de Istoria Bes ricei Dacoromane întru un suplement, care este cu osebire interesantă pentru fieşi care Român“ (p. XV). Această „prescurtare“ nu este, însă, tipărită nici în ediţia din 1783 şi nici în cea de la Iaşi.

ale Istoriei Bisericii răsăritene"[30] — elaborată de un istoric român. De asemenea, trebuie să menţionăm că „Istoria" lui Şaguna — care, cu excepţiile semnalate, respectă rigorile ştiinţifice ale timpului — este prima lucrare de acest fel care a văzut lumina tiparului în Transilvania, împlinind importante rosturi atât în învăţământul teologic ortodox transilvănean cât şi în lupta pentru afirmarea autonomiei bisericeşti a românilor ardeleni.

Prin opera mitropolitului Andrei Şaguna, istoriografia bisericească românească s-a integrat în sfera de cercetare a istoriografiei europene, prin prezentarea ştiinţifică a unor mărturii autentice, prin utilizarea critică a izvoarelor, cărora autorul s-a străduit să le ofere şi explicaţiile de rigoare.

Prin opera sa, Şaguna se înscrie pe linia tradiţiei istoriografiei bisericeşti iniţiate de Mathias Flacyus Illyricus dar totodată se încadrează şi în exigenţele noului curent istoriografic european, ocupând un binemeritat loc în galeria istoricilor transilvăneni şi putând fi socotit drept **„părintele istoriografiei moderne bisericeşti"** la români.

Diacon lector Drd. Pavel Cherescu

30 Andrei Şaguna, **op. cit.**, vol. II, p. 4.

LOCUL EDUCAŢIEI ÎN CULTURA POPORULUI ROMÂN VIZIUNEA MITROPOLITULUI ANDREI ŞAGUNA

Astăzi când intelectualitatea românească se află în permanentă căutare de „modele europene" pentru integrarea în „marea cultură" a zilei, considerăm absolut necesară o privire, fie şi numai de suprafaţă, asupra conţinutului educaţiei în gândirea teoretică şi practică a Mitropolitului Andrei Şaguna. Şi aceasta cu atât mai mult cu cât, pentru ardeleni în primul rând, vrednicul vlădică ortodox conferă prima concepţie românească asupra educaţiei, bazată nu pe pedagogie ca „ştiinţă" — în primul rând — ci pe pedagogie ca rezultat al trăirii şi acţiunii în cadrul colectivităţii naţionale. Viziunea lui Şaguna nu este aceea a unei ştiinţe de dragul ştiinţei, nici a unei arte de dragul artei, ci a unei ştiinţe puse în slujba înnobilării, întăririi şi afirmării Neamului românesc din Transilvania, prea ades „netolerat" de intoleranţi şi neadmis în circuitul de valori „europene" din acei ani de fierbinte reformă socio-politică.

Că Andrei Şaguna a înţeles de la început misiunea sa în „dieceza" transilvană, ne-o relevă cuvântarea sa ce o ţine cu ocazia solemnităţii hirotoniei sale întru episcop, la Carloviţ, în 18 aprilie 1847, în faţa mitropolitului Rajacici şi a Episcopilor Eugen Ioanovici al Darlstatului şi Ştefan Popovici al Vârşeţului, care „conlucrează" şi ei la hirotonia sa: „Important şi foarte important e pentru mine evenimentul la care iau astăzi parte! căci se doreşte cu episcopia mea, a ajunge la introducerea şi statornicia cuviinciosului rând bun al unei numeroase, dar de multe şi felurite fatalităţi zguduite diecese; ori să spun cu alte cuvinte: se cere de la mine, ca prin ocârmuirea mea, să se pună în lucrare reînvierea diecesei noastre transilvane, şi ca reînvierea aceasta să corespundă trebuinţei bisericii, mântuirii poporului şi spiritului timpului (...). Tu Doamne ştii, că către scopul meu a alerga doresc: pre românii transilvăneni din adâncul lor somn să-i deştept, şi cu voie către tot ce e adevărat, plăcut şi bun să-i trag".[1]

Este întâia exprimare a unui program de păstorire pe care o face episcopul Andrei Şaguna. Şi fără îndoială că atunci când se referă la Biserică, neam şi contemporaneitate, arhiereul gândeşte fiecare acţiune a sa raportată la nivelul acestor trei direcţii. Identificat cu misiunea sa el o concepe în mod constructiv, şi chiar reformator, fără ca din aceasta să facă un titlu de glorie ci rămânând mereu în smerenia păstorului identificat cu toate nevoile spirituale, cu toate neajunsurile materiale, cu toate năzuinţele politico-naţionale ale turmei încredinţate grijei şi înţelepciunii sale întărite de harul Duhului Sfânt.

Pentru Şaguna, rolul social al Bisericii era cu precădere unul spiritual şi moral. Datoria ei este să ofere credincioşilor valori etice bazate pe adevăruri creştine universale pentru a-i călăuzi în existenţa lor de zi cu zi, atât ca persoane individuale cât şi ca membri ai unei

---

1 POPEA, Nicolau: „Arhiepiscopul şi Metropolitul Andreiu Baron de Şaguna", Sibiu, 1879, pg. 37—38, 40.

naţiuni.[2] El afirma: „Monumentele materiale ale unui period cult se pot nimici prin mâini barbare, şi o naţie liberă se poate lipsi de libertate prin nişte legi draconice; însă monumentele spirituale şi moravurile cele morale, precum şi valoarea lor rămân pentru toţi timpii nerăsturnabile, căci acestea sunt mai presus de orice putere silnică şi fizică; de ele nu se poate atinge mâna barbarului; furul nu le poate fura, moliile nu le pot mânca".[3] În planul acestui activism social se înscrie acţiunea de structurare formală a unui sistem şcolar, bazat pe „principiul confesional", dovedind că pricepe, mai bine decât oricare altul de până la el, că lucrarea de instruire trebuie dublată mereu de aceea de formare duhovnicească, menită să realizeze adevăratul om, omul doxologic, ancorat în cunoaşterea lui Dumnezeu, fără de care nu există altfel cunoaştere.

Anii de şcoală pe care-i însumase — absolvind Dreptul şi Filosofia la Pesta (1826—1829) şi teologia la Seminarul ortodox din Vârşeţ (din 1829) — experienţa predării la catedră — la Seminarul teologic de la Carloviţ şi din 1842, în secţia română a Seminarului teologic din Vârşeţ,[4] precum şi amplele sale preocupări cărturăreşti, îl recomandau pe Şaguna ca un bun teoretician al pedagogiei. „Dar nu cărturăria, prin ea însăşi, constituie nota specifică a personalităţii sale literare, cât mai ales concepţia pilduitoare după care a înţeles s-o pună în valoare. Şaguna n-a înţeles să-şi păstreze erudiţia pentru sine, nici s-o drămuiască în migăloase doze exegetice. El a înţeles să statueze o altă normă de interpretare a îndeletnicirii scriitoreşti, atunci când ea este o zestre a arhiereului (...). Episcopul, chiar atunci când este un om învăţat, preţuitor de singurătate şi de meditaţie, are datoria să rămână pe linia apostolatului. Să se pătrundă de toate problemele vremii şi de toate nevoile turmei sale. Să fie mai mult un PEDAGOG AL TUTURORA (s.n.), decât un creator pe seama câtorva iniţiaţi".[5]

Izvorul cel mai de seamă al analizării concepţiei sale asupra educaţiei îl constituie „Circularele şcolare", cele care pot concura oricând într-o posibilă colecţie „Monumenta Pedagogica Romaniae" cu oricare alt tratat de Pedagogie, Didactică sau Metodică. Ele „nu sunt simple strădanii de ordin oficial[6] ci sunt rod al frământărilor sale de zi cu zi, constituându-se astfel în parte constitutivă a istoriei revigorării virtuţii româneşti pe meleaguri transilvane. Ele sunt în aceeaşi vreme şi ordine de zi pe un front al luptei pentru restaurarea şi întărirea educaţiei şi culturii în familia românească creştin-ortodoxă din Ardeal... Pentru că în mare majoritate în destinatarii circularelor

2 HITCHINS, Keith: „Ortodoxie şi Naţionalitate" — Andrei Şaguna şi românii din Transilvania, 1846—1873; Ed. Univers Enciclopedic, Buc., 1995, pg. 285.
3 ACTELE privitoare la urzirea şi înfiinţarea asociaţiunei transilvane pentru literatura română şi cultura poporului român, Sibiu, 1862, pg. 47.
4 PĂCURARIU, Pr. Prof. Univ. Dr. Mircea, „Dicţionarul teologilor români", Ed. Univers Enciclopedic, Buc., 1996, pg. 431.
5 TULBURE, Gh. „Mitropolitul Şaguna", Sibiu, 1938, pg. V—VI.
6 Idem, Op. cit., pg. VII—VIII.

sunt cuprinse toate pârghiile necesare dinamizării educației unui neam: preot, familie, dascăl, copil. Pe fiecare Șaguna îi încadrează în acest amplu proces de organizare a școlilor și revigorare a învățământului. „Prin tot ceea ce a realizat — sporirea numărului de școli la sate, înzestrarea cu material didactic, mobilier, rechizite, cubajul sălilor de clasă, alcătuirea programei analitice și a orarului, problema frecvenței, problema controlului școlar, cursurile de adulți, conferințele învățătorești, pregătirea învățătorilor, colaborarea factorilor educației, fundamentarea acțiunii educative pe iubire și încredere, într-un cuvânt *culturalizarea poporului* — el devine *organizatorul școalei poporale, temelia ei și pedagogul tuturor.*[7] Prin puternicul accent pe care-l pune pe principiul confesional (amplu întărit prin circularele din 24 aprilie 1852 și 19 aprilie 1880,[8] precum și prin efortul susținut pe care Șaguna îl consacră problemei autonomiei școlare în raport cu Statul,[9] el situează din capul locului problema școlară în cadrul marilor revendicări naționale care constituiseră puncte forte ale programului votat în adunarea de pe Câmpul Libertății de la Blaj la 4/15 mai 1848, la care luase parte în mod activ.

Încă înainte de hotărârile Sinodului convocat de Șaguna în primăvara anului 1850, fără îndoială borna de hotar în viitoarea configurare a învățământului transilvan, arhiereul formulează ca primă măsură educativă îndemnul spre cunoaștere, spre căpătarea de învățătură, adresat poporului și clerului ortodox în 24 februarie 1848: „Dar știind eu ce lipsă mare are poporul nostru de a căpăta învățătură, de a se desăvârși și a se lumina, poftesc pe întreaga iubită preoțime să se nevoiască a întocmi și a spune cuvântări bisericești, adică a învăța și a lumina pe poporenii noștri, ca prin aceea din necovârșire la covârșire și din ruginită negură a neștiințelor, în care prin curgerea nenumăratelor veacuri spre paguba universală până în ziua de astăzi se află, la limanul cel liniștit al științelor și al luminării să se aducă și așa să se preschimbe în popor „cultivat", pe lângă celelalte popoare luminate."[10]

Privirea arhiereului a vizat două instituții școlare: seminarul teologic și școalele poporale. Seminarul funcționa sub forma unui „așa numit curs de preoție de 6 luni" pe baza rescriptului Împăratului Francisc I din 10 mai 1816, nr. 1281, care dispunea printre altele: „ca în locul reședinței episcopiei să se ridice un seminariu, spre acest scop să se cumpere o casă potrivită și să se întocmească o instrucțiune corespunzătoare". Scopul seminarului era „a cresce un număr de tineri, care la început se statorise de 24, pentru preoțime și pentru promovarea culturei poporului român (. . .)".[11] Șaguna face vie această hotărâre, sporind cursul de la 6 luni la un an, introducând ordine în frec-

---

7 GHERMAN, Septimia P., „Școala șaguniană școală a poporului", Sibiu, 1946, pg. 6.

8 Cf. Tulbure, Gh., Op. cit., pg. 92—93.

9 Idem, Op. cit., pg. 94—97.

10 POPEA, Nicolau, Op. cit., pg. 308—309, Gh. Tulbure, Op. cit., pg. 88. Este vorba de Circulara 119/24.II. 1848.

11 POPEA, Nicolau, Op. cit., p. 309.

ventarea cursurilor pe care le şi structurează în două semestre, urmate de examen. Aceste dispoziţii, extrem de bine puse la punct, le însoţeşte mai apoi şi cu îndrumări de ordin didactic-moral: „şi fiindcă scopul şcoalelor clericale nu se cuprinde numai în aceea că, clericii să înveţe studiile teologice, ci scopul acelora este încă şi aceea, ca să se vază, dacă au clericii chemare către treapta preoţească, care se descopere prin purtarea şi aplicarea lor către unele fapte, — pentru aceea, pe lângă predarea bună şi sârguitoare a studiilor, datori vor fi profesorii a avea ochiu privitor asupra purtării şi aplicării clericilor în şi afară de şcoală şi biserică, şi pe cei nebăgători de seamă la moralitate, întâi şi a doua oară să-i dojenească, iar a treia oară să-i arate mie. Încă vor păzi profesorii, ca tot insul dintre clerici să aibă studiile frumos scrise cu mâna sa. Pe clerici nu e iertat a-i taxa sub nici un chip, drept aceea cele trebuincioase pentru şcoală se vor împlini totdeauna din fondul clerical".[12] (17/29 oct. 1849). Tot acum Şaguna întăreşte colectivul profesoral cu Ioan Hania, Dr. Grigorie Pantazi, precum şi Sava Popovici Barcianu, aceste dispoziţii făcând începutul ridicării seminarului la un nivel intelectual însemnat. Şaguna ştia că un păstor sănătos moral şi intelectual putea păstori şi întări turma în moralitatea şi ştiinţa ei. El este mereu atent şi asupra aspectelor materiale ale seminarului şi seminariştilor, punând bazele — la 1853 — „Fundaţiei Francisc Iosefine", dar poartă şi grija atenţiei cu care seminariştii trebuie să privească viitoarea lor misiune. De altfel, citind îndrumările pe care el le dă profesorilor şi învăţăceilor seminarişti, se poate remarca tăria cu care Şaguna afirmă parcă în fiece cuvânt spusa anticului Aristotel: „cine se pregăteşte este deja" ...

Şcolile poporale — al doilea obiectiv instituţional major al politicii şcolare a Mitropolitului Şaguna — ajunseseră de la 1837, în urma unei „ordonaţiuni" a guvernului ardelean sub inspecţia supremă a episcopului romano-catolic de Alba Iulia.[13] Această situaţie nu se putea împăca cu idealurile de autonomie şcolară şi bisericească a vrednicului arhiereu român. De aceea la 1 septembrie 1849 „deputaţii naţiunei române" exprimă într-o petiţie — referindu-se mai întâi la bunăstarea şcolilor celorlalte naţionalităţi — cererea, ca şi pe seama naţiunii române, până la o ulterioară organizare a şcolilor să se înfiinţeze o facultate juridică la Blaj, „cuprinzând şi o catedră pentru învăţarea religiei neunite".[14] De aceea, hotărârea Sinodului eparhial din primăvara anului 1850 vine ca o consecinţă firească, atât a dorinţei de autonomie a şcolilor româneşti, cât şi a „mărimei şi ponderesităţii creşterii tinerimei şi a preoţirii învăţătorilor celor de lipsă". Apoi în 3 puncte se

---

12 „MITROPOLITUL ANDREIU BARON DE ŞAGUNA" — Scriere comemorativă la serbarea centenară a naşterii lui, Sibiu, 1909, pg. 145—146. („Viaţa şi faptele Mitropolitului Andreiu Şaguna", art. semnat de Ioan Lupaş).

13 Idem, nota 3, pg. 151, citând: „Actele Sinodului bisericii gr. răsăritene în Ardeal din anul 1864", pg. 65.

14 POPEA, Nicolau: „Memorialul Archiepiscopului şi Mitropolitului Andreiu baron de Şaguna sau, luptele naţionale politice ale Românilor, 1846—1873, vol. I, Sibiu, 1889, pg. 360—363.

rânduieşte ca fiecare protopop („tot insul dintre protopopi") să acopere şi funcţia de inspector şcolar, şcoala clericală a diecezei să se prefacă într-un institut teologic pedagogic şi prescrie manualele pentru şcoala sătească. Tot aici, în actele soborului Bisericii ortodoxe din Ardeal din anul 1850[15] se face referire şi la necesitatea înfiinţării pentru Români a şcoalelor reale, gimnaziale, academice şi a unei universităţi. Însuşi Şaguna preia pe sine sarcina, nu uşoară, a purtării de grijă şi a stăruirii în realizarea acestui program de şcolarizare.[16]

Se vădeşte din nou grija deosebită pe care Şaguna o acordă viitorilor dascăli de şcoală şi viitorilor preoţi. El a înţeles, mai bine ca mulţi alţii de până la el şi de după el, că niciodată nu se va putea ridica naţia şi nici menţine Biserica, dacă în cadrul slujirii pedagogice nu vor fi implicaţi oameni cu ştiinţă de carte şi frică de Dumnezeu. Pe lângă aceste hotărâri de organizare instituţională, o circulară din 23 martie 1850 (Nr. 193/1850) vine să întărească pe deplin convingerea că Şaguna începuse „ofensiva" luminării neamului românesc din Transilvania cu toate mijloacele pe care slujirea sa de arhiereu (uneori chiar de etnarh al naţiei române subjugate în propria-i ţară) i le putea conferi. El îndeamnă pe păstorii ce-i are sub oblăduire ca, potrivit poruncii lui Hristos, să păstorească şi să iubească turma, arătând aceasta în trei chipuri: *„cu gândul, cu cuvântul şi cu fapta*; cu gândul, ca neîncetat să se roage lui Dumnezeu pentru turmă; cu cuvântul, ca să o înveţe pe aceea; cu fapta ca să nu cruţe osteneală pentru susţinerea întregimei ei".[17] El înştiinţează mai apoi „că Soborul eparhial în încheerea sa a 16-a au hotărât că — dacă catehizarea în zile de duminici şi sărbători s-ar reînnoi, şi cu prilejul acela Preoţimea ar aduce aminte poporului, pe lângă învăţăturile bisericeşti, adeseori şi ordonările Înaltului Guvern şi învăţăturile arhiereşti, auzindu-le de multe ori poporul, s-ar folosi prea mult cu ele, — să demând Preoţimei, în numele Soborului, ca să ţină în zile de Dumineci şi Sărbători CATEHISAŢIE, ca apoi cu atât mai mult să se întărească moralitatea, adică purtarea cea bună şi prin aceasta ascultarea şi împlinirea poruncilor celor mai înalte ale Guvernului. (...) vă poftesc şi vă demând tuturora, ca Catehizarea aceasta în chipul cel de la Sobor hotărât să o introduceţi şi sfânt să o păziţi; la care veţi fi dator a păzi blândeţe şi răbdare, având râvnă şi nizuinţă precum şi iubire. (...)".[18] După această poruncă de ansamblu, Şaguna adresează câteva cuvinte în mod expres preoţilor, scoţând astfel circulara, din ceea ce am numi „limbaj oficial". Ei pare foarte aproape de ei, un fel de frate mai mare. Rugămintea lui poartă în sine şi blândeţea, dar şi autoritatea care l-au şi impus de altfel pe Şaguna în conştiinţele noastre: „Să nu vă scârbească rogu-vă însărcinarea aceasta. Ştiu eu prea bine că voi toată săptă-

---

15 Pg. 44—46 în Actele Sinodului din 1850.

16 Cf. Ioan Lupaş: „Mitropolitul Andreiu Baron de Şaguna", Ed. citată, pg. 152—153.

17 TULBURE, Gh.: Op. cit., pg. 243.

18 Idem, Op. cit., pg. 245.

mâna lucraţi cu mâinile voastre, ca să aveţi pâinea cea de toate zilele; ştiu eu şi aceea preabine, că şase zile usturându-vă căldura văzduhului la moşiile voastre, abia aşteptaţi a şaptea zi, ca să vă odihniţi şi în care vă câştigaţi nouă puteri pentru lucrurile săptămânii viitoare; toate acestea şi acestora asemenea le ştiu eu; însă, Iubiţilor, tocma pentru aceea, ca să se mire tot insul de bunătatea Românului şi a Preoţimei româneşti, vă rog ca să împliniţi sarcina aceasta pentru Prea Mărirea Tatălui ceresc, pentru bucuria Prea'naltului Împărat, pentru binele poporenilor noştri, şi pentru a noastră mângâiere şi cinste."[19] Cere însă, în aceeaşi măsură, iubitei sale turme să fie şi ea factor activ în realizarea catehizaţiei, făcând din ea partener viabil în propovăduire: „alergaţi cu toţii mici şi mari la Sfânta Biserică în zilele de Duminică şi Sărbătoare, daţi pildă bună tinerimei voastre şi o opriţi ca nişte părinţi zdraveni, de orice lucru slab, şi de anume jocuri, care dânsa pe vremea Sfintei Liturghii sau a Catehizaţiei ar vrea să le facă, daţi fiilor şi fiicelor voastre încă de acasă învăţătură, ca cu frica lui Dumnezeu şi cu băgare de seamă să asculte învăţăturile catehetice şi cu evlavie să se poarte în Biserică. Arătaţi-vă, cu fapta că sunteţi oameni copţi şi primitori de sfatul meu Arhipăstoresc (...)".[20] Pentru că am amintit deja că fiecare circulară are şi o parte metodică — pe lângă cea didactico-pedagogică, — vom arăta că şi în această Circulară, Şaguna propune: „Catehizaţia aceasta să se facă totdeauna după prânz la două ceasuri şi să fie un ceas, apoi să se săvârşească după tipic Rugăciunea de seară", înşirând şi materialul necesar realizării unui plan catehetic: „Învăţătura creştinească" (tipărită în catehismul de la Sibiu şi Braşov), „Tâlcuirea celor zece porunci" ale lui Dumnezeu, „Tâlcuirea celor nouă porunci bisericeşti"; „Şapte Taine", „Învăţăturile sale Arhiereşti". Stipulează chiar că, în timpul Liturghiei, să nu se cânte Priceasna ci mai degrabă cele ce el rânduieşte „pentru ca tot poporul să se covârşească în rugăciuni".[21] Pedagogia lui Şaguna nu se reduce numai la vorbe. Luăm numai două exemple: Ştie Şaguna — conform circularei citate mai sus — de greutăţile clerului său, îl mângâie, dar obţine şi posibilitatea scutirii sau, „cel puţin într-un mod cuviincios", uşurării de greutăţile publice şi comunale.[22] Îndeamnă Şaguna la catehizaţie şi studiu. Dar pentru ca îndemnul să aibă efect înfiinţează şi „Tipografia eparhială", „de unde vom putea căpăta cărţile noastre bisericeşti şi şcolare".[23] Motivul pentru care întăreşte seminarul precum şi pentru care accentuează atât de des necesitatea pregătirii preoţilor, este prezentat într-o altă circulară, din 8 ianuarie 1852 (76/1852) arătând: „Dacă cugetăm mai departe că datoriile şi sarcinile unui preot din zi în zi tot mai tare se înmulţesc şi se fac mai grele, lesne se convinge orişicine despre *neapărata trebuinţă pentru o*

19 Idem, ibid., pg. 245—246.
20 Idem, ibid. pg. 247.
21 Idem, ibidem, pg. 246.
22 Circulara 540/1850, Tulbure, Op. cit., pg. 248.
23 Circulara 775/1850, 27 August, Tulbure, op. cit., pg. 249—250.

creştere a preoţimii mai potrivită duhului timpului şi împrejurărilor de astăzi ale bisericii şi ale poporului".[24]

În 24 aprilie 1852 (cf. Circ. 530/1852) spunând că dorinţa lui este numai a promova „binele bisericesc şi naţional, pacea noastră din lăuntrul şi cea din afară", Şaguna statorniceşte principiul confesional ca bază a organizării şcoalelor poporale şi dă îndrumări către obştea bisericească, dascăli (atestaţi de episcop), protopopi şi administratori protopopeşti, acestora din urmă comunicându-le care este în afacerile şcolare cercul de competenţă al dregătorilor politici în sensul ordinaţiunii Guvernului din 5 aprilie 1853.[25] Tot acestora, în acelaşi an 1853, la 7 septembrie, Şaguna le laudă zelul în plinirea misiunii primite în această direcţie a ridicării învăţământului. Aceeaşi circulară însă (c. 858/1853) poartă cu sine şi gustul amar al nerealizărilor datorate fie neglijenţei conducătorilor, fie sărăciei poporului, prea sărac pentru a-şi rupe din sărăcia sa. Tonul lui Şaguna este delicat de astă dată şi totuşi la fel de dârz. „Însă pe lângă toată sărăcia, totuşi va aduce oricine jertfă pentru şcoală, numai dacă P.P. protopopi şi preoţi se vor nevoi a capacita pe creştini despre lipsa cea mare a şcoalelor, precum şi despre foloasele cele mari, care le aduc şcoalele, atât pentru singuratecele persoane, cât şi pentru întreaga naţiune — dacă le vor pune înainte, cum alte popoare conlocuitoare aduc însemnate jertfe pentru şcoală, pătrunse fiind despre aceea, că numai şcoalelor au să mulţumească bunăstarea lor, de care se bucură. Şi aşa, jertfind fiecare din sărăcia sa puţin, se poate aduna cât se cere pentru înfiinţarea şi susţinerea unor şcoale".[26]

Fără îndoială că piatra cea din capul unghiului în concepţia sa asupra educaţiei ne-o conferă studiului Mitropolitul Şaguna, în „Ordinăciunea arhierească pentru rândul cel bun în şcoalele noastre poporale", consemnată ca Circulara nr. 581/1854 şi datând din 10 august 1854. În primul rând Şaguna arată ţelurile învăţământului în raport cu tinerii care trebuie să devină „buni creştini, credincioşi şi studiţi, sârguitori şi buni cetăţeni". Andrei Şaguna arată mai apoi necesitatea învăţământului diferenţial, pe ani de studiu. Dispoziţiunea vizează 7 puncte, notate cu majuscule, care privesc materiile de învăţământ pentru clasele normale I, II, III cu „despărţiturile" lor de rigoare (literele A—C), manualele care trebuiesc utilizate (tipărite în tipografia arhidiecezană şi având binecuvântarea lui Şaguna pentru introducerea în curs) (D), absolută necesitate a inspectării de către protopop a şcolii şi necesitatea raportării asupra situaţiei descoperite (E), despre modul de instalare a dascălului în şcoală şi despre procesul de pregătire a lui prin citirea „ordonăciunilor" şaguniene cu privire la şcoală (F) şi recomandarea ca circulara aceasta să constituie „sistema de rând" atât de necesară realizării unei educaţii îngrijite (G).[27] Această împărţire

24 Tulbure, Op. cit., pg. 251.
25 Cf. Ioan Lupaş cu „MITROPOLITUL Andreiu Baron de Şaguna..." — scriere comemorativă — pg. 154—155, Circulara, la Tulbure, Op. cit., pg. 253.
26 TULBURE, Op. cit., pg. 264—265.
27 TULBURE, op. cit., pg. 277—280.

în 3 clase cu 6 despărţăminte a rămas baza şcoalei populare din Ungaria până târziu, şcoala însă transformându-se în şcoală cu 6 clase, fiecărui despărţământ revenindu-i o clasă (aceasta era situaţia până la 1909). Ce ne spune despre Şaguna „programa" pe care, „ordinăciunea arhierească" ne-o prezintă? Că era extrem de atent în dozarea cunoştinţelor. Pentru clasa normală I, I despărţire cuprindea: „Abecedarul, Bucoavna, scrierea, cântarea", marcându-se astfel extrem de atent primii paşi ai începătorilor. Remarcăm că nu se află aici nici o referire la forme de ştiinţă reală (Aritmetica apare în clasa normală II, în I Despărţire la punctul 3). A doua despărţire a clasei I (pentru „cetitori") aducea copilului şi primele noţiuni de istoria biblică, deşi ne-ar fi greu să credem că materia acumulată cu titlul de „cântarea" se referea la altceva decât cântarea bisericească. Forma de învăţare era memorarea, mereu apărând fie în dreptul istoriei, biblice, fie a catehismului mic, artimeticei, termenul „pe rost", dovedindu-se prin aceasta şi faptul că încă manualele nu erau suficiente — dincolo de aplicarea generală a acestei metode în învăţământul vremii. Remarcăm de asemenea că învăţarea se baza mult pe „repetiţie" mai ales în a doua Despărţire a celei de-a II-a şi a III-a clase normale. Remarcăm ca noutate aproape absolută larga utilizare a manualelor, neînţelegând că de-acum fiecare elev avea manualul său, precum şi variata cultură de care se bucura copilul român după trei clase normale. Două materii au continuitate în toţi cei 3 ani de studiu: cântarea şi scrierea. Trecerea de la simplu la complex se remarcă şi din aceea că în clasa a I-a nu se foloseşte de loc altă limbă în predare, precum şi din faptul că „Şaguna vede locul gramaticii române în clasa a II-a, iar în a treia vede locul „gramaticii române cu conţepturi", îngreunând-o oarecum. Pe lângă larga cultură teologică şi chiar ştiinţifică (aritmetica, geografia, istoria, gramatica nemţească) remarcăm şi formarea unei culturi civice prin materia „datorinţele supuşilor" şi am spune chiar prin învăţarea Abecedarului nemţesc (cls. a II-a) şi a gramaticii nemţeşti (cls. a III-a).[28] De altfel după introducerea erei absolutismului, Şaguna dispune să se predea în şcolile poporale şi istoria şi geografia Austriei, iar într-un circulariu din 1862 recomandă învăţătorilor spre întrebuinţare *Abecedariul* compus de Zaharia Boiu şi *Manuducerea* aceluia pe seama învăţătorilor, amândouă alcătuite la îndemnul său. Abecedarul acesta introducea o nouă metodă la instruirea cititului şi a scrisului, aşa numita „Metodă sunătoare" (Lautirmethode) şi cuprindea numai alfabetul latinesc.[29] De altfel manualele alcătuite de Şaguna sau la îndemnul său, de bărbaţi aleşi, vor rămâne pentru toate timpurile ca începutul adevărat al literaturii noastre didactice, mai cu seamă în Ardeal, şi ca un semn al harului demiurgic pe care Şaguna cărturarul îl sensibiliza şi în ceilalţi cărturari din jurul său. Remarcăm şi politica de uniformizare a studiului prin utilizarea aceloraşi ma-

---

28 Cf. Ioan Lupaş, „Mitropolitul Andrei Baron de Şaguna — (Viaţa şi faptele Mitropolitului Andrei Şaguna"), pg. 157.

29 TULBURE, Gheorghe: „Activitatea literară a Mitropolitului Andreiu Şaguna", Sibiu, 1909, pg. 104.

nuale la Sibiu, Caransebeş şi Arad, lucru hotărât şi poruncit tot de Şaguna pentru întărirea învăţământului.[30] La acelaşi capitol al largii vederi asupra înzestrării şcolii cu material didactic putem consemna cuvintele circularei 351/din 27 martie 1869 care amintea la punctul 15: „şcolile să fie prevăzute cu table, încât e cu putinţă cu globul pământului, cu mape, cu icoane pentru istoria naturală şi peste tot cu cele mai necesare aparate pentru învăţământ".[31] De altfel în aceeaşi circulară se recomandau şi ca „edificiile şcolare să se aşeze în locuri sănătoase, uscate, odăile să fie spaţioase, amesurate numerului şcolarilor (...) să fie luminate şi să se poată uşor zvânta".[32] Şi la punctul 4 al circularei fixează o programă minimală a predării în şcolile poporale, desamăgit că în unele locuri, din obiectele de învăţământ prevăzute de lege „se învaţă prea puţin şi peste tot afară de învăţătura religiunii şi de comput nu se învaţă de regulă nimic altceva"...[33] Pentru întâia oară acest Comenius al pedagogiei ardelene pune şi problema învăţământului separat pentru fete şi băieţi în aceeaşi circulară: „băieţii să fie deosebit de băete, şi încât e cu putinţă să se instrueze în odăi separate, un învăţător de regulă să nu aibă mai mult de 80 elevi, iar în cazuri extraordinari prin învoirea autorităţilor şcolastice se pot face abateri de la această regulă".[34]

Un alt aspect deosebit de important al lucrării în această direcţie a vieţii sociale, îl constituie stabilirea şi menţinerea disciplinei. Ea vizează trei factori: părinţii, copiii şi dascălii (nu de puţine ori preoţii). Pentru copii se căuta în primul rând disciplinarea în cadru eclesial: „Un şcolar, în al cărui atestat de religiune, nu stă apriat că a împlinit poruncile bisericii sale în privinţa învăţăturei religiunei, a slujbei dumnezeeşti şi a îndeletnicirilor religioase în decursul semestrului sau al anului, nu poate fi primit la examene, necum să poată înainta în vreo clasă mai înaltă".[35] Măsurile luate împotriva celui care se leneveşte la carte sau la plinirea poruncilor bisericeşti şi modul de înştiinţare a părinţilor acestuia[36] îşi găseşte la 1858 ecoul într-o „Publicaţiune" a guvernământului c.r. pentru Ardeal din 7 martie 1858, cuprinzătoare de dispoziţiunile care privesc la modalitatea pedepselor ce se vor dispune pentru lenevirea de a cerceta şcoalele populare" (mai cu seamă § 2).[37] Acelaşi regulament al guvernământului îşi avusese însă premergere în alte două circulare şaguniene. Prin circulara 384/18 aprilie 1856, Şaguna îndeamnă „în deobşte să dea tot insul copilul său la şcoală spre creştere şi învăţătură"[38]. În Circulara nr. 95/1870 Şaguna cere Protopopilor, inspectori şcolari: „Aşişderea să ţineţi

---

30 GHERMAN, Septimia, P., Op. cit., pg. 9.
30 GHERMAN, Septimia, P., Op. cit., pg. 9.
31 TULBURE, Gh., „Mitropolitul Şaguna", ed. cit., pg. 364.
32 TULBURE, Gh., Op. cit., pg. 362—363.
33 Idem, pg. 361.
34 Idem, pg. 363.
35 TULBURE, Gh., Op. cit., Circulara 564/1854, pg. 274.
36 Cf. Tulbure, Op. cit., pg. 276.
37 Tulbure, Op. c t., pg. 309.
38 Tulbure, Op. cit., pg. 296.

sub disciplină serioasă pre cât pe dascălii pe atât şi pe părinţii, cari au copii şi copile, ca să-i trimită regulat la şcoală şi să dee ascultare acestui sfat al stăpânirei sale bisericeşti şi şcolare, căci neascultarea le va aduce lor ruşine şi pedeapsă. Sfatul acesta preoţimea şi dascălii, să-l reînnoiască cu tot prilejul bun poporului nostru credincios".[39] De remarcat faptul că Şaguna nu rămâne străin nici de modul în care familia şi anturajul pot dăuna modului de creştere a elevului. În circulara 1032/1855 opreşte incartiruirea elevilor la birturi sau alte locuri nepotrivite pentru nişte tineri, care sunt foarte stricăcioase, scoaterea lor de către părinţi în zilele de târg şi ducerea lor la târg, prin birturi şi alte locuri famate. El conclude: „În sfârşit să vestiţi atât tinerimei cât şi părinţilor, că precum până acuma am fost cu priveghere asupra tinerimei umblătoare la şcoală, ca adică aceea să se poarte după cuviinţă, aşa şi pe viitor voiu avea cea mai straşnică priveghere şi chiar la cea mai mică întâmplare nu voi întârzia a dojeni şi de la toţi aceia cari nu mă vor asculta a-mi retrage dragostea şi părinteasca mea îngrijire — ba mai mult — nu voiu lipsi a face arătare chiar şi diregătorilor ei şcolare, spre a se lua şi din partele măsurile cele de lipsă în privinţa aceasta. Mai încolo să spuneţi tinerimei, dacă se află în alte oraşe mai îndepărtate să nu se amăgească cu aceea că dânsa se află în îndepărtare din care pricină poate face ce vrea, pentru că eu am pus oamenii mei pretutindenea, cari priveghează asupra tinerimei orişiunde se află la şcoală."[40]

Tot lui Şaguna îi revine meritul de a fi luat cele dintâi măsuri serioase pentru sporirea frecvenţei şcolare şi reglementarea amenzilor, pentru absenţe. Existau în acest sens trei formulare: A) Protocolu despre pedepsele dictate de către antistiele comunale din... pentru lenevirea de a cerceta şcoala populară în cele trei luni... (cuprinzând numele şcolarului ce a lenevit, numărul lenevirilor, pentru ce s-a pedepsit, observaţii); B) Conspecte anuale despre pedepsele ce s-au dispus în anul administraţional (1854) pentru lenevirea de a cerceta şcoala populară. C) Conspecţii despre pedepsele băneşti ce s-au subministrat la... (protopopiatul, consistoriul ş.a.m.d.) pentru lenevirea de a cerceta şcoala populară"[41] Este important de urmărit că acest mod organizat de realizare a disciplinării nu a vizat doar elevii ci şi pe învăţătorii şi îndrumătorii lor spirituali. „Cercetarea şcoalelor pe sate să ţină cel puţin opt luni şi în oraşe cel puţin nouă luni. Pentru a efectua o cercetare cât mai regulată a şcoalelor, se recomandă inspectoratelor districtuale de a obliga strâns, în scris, pe fiecare învăţător, ca să arate din când în când cazurile de absentare şi pre indivizii neglijenţi întru cercetarea şcoalei, iar apoi inspectoratele districtuale şcolastice, în urma acelor arătări să întrebuinţeze toate mijloacele morale, spre vindecarea răului, şi în caz că nu se va putea vindeca răul prin mijloace morale, să se adreseze pentru lecuirea lui la auto-

39 Tulbure, Op. cit., pg. 374.
40 Tulbure, Op. cit., pg. 289—290.
41 Tulbure, Op. cit., pg. 108—110.

rităţile civile".[42] De excelentă sinteză în analizarea propăşirii şcolii populare şi a şcolii româneşti din Ardeal ne-a părut lunga circulară cu nr. 337 din 1865[43] trimisă ca răspuns de către Consistoriul de la Sibiu, Guvernului care semnalase Mitropolitului imaginea şcoalelor româneşti zugrăvită în culorile cele mai negre, în raportul inspectorului Vasici, consilierul de şcoale pe lângă Guvernul de la Pesta, la anul 1865. Se descoperă şi aici, în câteva puncte, excelenta capacitate de sinteză a vlădicului şi, mai cu seamă, efortul şi realizările din domeniul şcolar în teritoriul diecesei sale.

Trebuie remarcat de asemenea că Şaguna nu vedea şcolarizarea ca o simplă treabă de „mântuială" ci îi dădea trei alte posibile finalităţi. Şcoala secundară (gimnaziu şi şcoala normală), şcoale pentru tinerii adulţi precum şi şcoli de „repetiţiune" menite să conluceze prin catehizare la sporirea duhovnicească şi intelectuală a adulţilor. Direcţiile care vizează dezvoltarea şi organizarea gimnaziilor, către care îndeamnă mereu pe părinţi să-şi trimită copiii (cf. Circularei 564/28. VII. 1854, „Cu prilejul acesta vă fac cunoscut că avem la Braşov un gimnaziu mic bun şi bine întocmit; apoi avem tot la Braşov, la Săcele şi la Răşinari şcoale bune, normale cu 3 clase. Bine vor face părinţii care vor da copiii săi şi în şcoalele acestea şi să ştie de la mine, că şcoalele acestea aşa sunt de bune şi de regulate ca şi alte şcoli din ţară. Apoi la Braşov, la Săcele şi la Răşinari cu îndeletnicire se pot căpăta lăcaşuri pentru copii şi prăţul acestor locuri este mai ieftin decât alte prăţuri", (deosebită metodă de captatio benevolentiae),[44] sunt clar îndreptate spre creşterea atât ştiinţifică, intelectuală cât şi duhovnicească; de cele mai multe ori acestea nefiind altceva decât prelungiri spre cotidian ale bisericilor locale (cum e cazul gimnaziului de la Braşov, indisolubil legat spiritual şi chiar material de Biserica Sf. Nicolae din Şcheii Braşovului). Spiritul practic al lui Şaguna se vădeşte în recomandările care le face comunelor de a înfiinţa şcoli de pomărit şi de gimnastică (c. 104/1.IX. 1870) „cercuri"; cum le-am numi noi astăzi, de cultivarea mătasei (C. 49/24.I. 1857) precum şi de grădinărit (cu practica în grădina şcolară" a cărei înfiinţare o recomandă).[45]

Dacă de catehizaţie şi necesitatea ei absolută ne-am ocupat pe larg în începutul activităţii lui Şaguna în plan învăţătoresc, căci cu ea a început deştelenirea cugetelor unui popor dornic de lumină dar prea ades aplecat cu faţa spre pământ spre a se izbăvi de dajdii şi biruri grele, remarcăm grija cu care Şaguna revine asupra ideii catehizaţiei pe care însă — în cazul „tinerimei" înaintate în vârstă (de sexul bărbătesc şi femeiesc) care n-au învăţat din pricina lor" — se leagă cu cetirea, scrierea şi conceptul.[46] De data aceasta însă învăţătorul este preotul, cel chemat să dăruiască lumină minţii şi căldură inimii în Duminecі şi sărbători sau/şi „în toate serile de iarnă". Remarcabil este

42 GHERMAN, Septimia P., Op. cit., pg. 11.
43 Tulbure, Op. cit., pg. 344—356.
44 Tulbure, Op. cit., 276—277.
45 GHERMAN, Septimia P., Op. cit., pg. 12.
46 Tulbure, Op. cit., pg. 376—377.

că şi în astfel de cazuri Şaguna se bazează pe conlucrarea dintre preoţi, învăţători şi „inteligenţa" din fiecare comună şi oferă şi soluţia practică a remunerării în bani a celor care s-ar osteni într-o astfel de şcoală. Dar, pe de altă parte, îi place a crede „că fiecare învăţătoriu, preot sau altcareva, care s-ar osteni în afacerea aceasta, îşi va afla cea mai mare remuneraţie în mulţumirea aceea sufletească ce o va simţi văzând pe coreligionarii şi conaţionalii săi cetind şi scriind". Conferă inspectorilor drept de inspecţie şi asupra acestor şcoli, dar îi şi obligă să raporteze asupra frecvenţei la astfel de cursuri.

O altă finalitate a învăţământului primar, Şaguna o vede în înscrierea cât mai multor tineri în activităţi meşteşugăreşti sau de negoţ. Îndemnul său este de o rezonanţă deosebită şi în această direcţie: „Drept aceea ridic glasul şi zic: la meşteşuguri, turmă iubită la meşteşuguri! pentru că fiind tu numeroasă, poţi forma din fii tăi oameni învăţaţi, care să-şi apere interesele; meşteşugari, care să-şi înmulţească şi susţină economia naţională; soldaţi buni, adevăraţi, care să-şi verse sângele pentru patrie şi Împărat — şi totuşi să rămână destui şi pentru lucrarea pământului — şi că numai aşa făcând vei putea nădăjdui şi aştepta revărsarea unor zile mai plăcute, mai vesele şi mai senine — în care va străluci asupra-ţi mult ascunsul soare al fericirei şi încălzindu-te cu binefăcătoarele sale raze îţi va desgheţa inima cea de mult amorţită şi îngheţată şi numai chiar lucrând aşa îţi vei putea croi şi asigura atât viitorul tău, cât şi a următorilor tăi".[47]

Convins că piatra turnantă a procesului educativ este învăţătorul, Şaguna încearcă să-şi creeze un corp didactic diecesal deosebit. Am arătat deja cum la Sinodul de la 1850, viza transformarea Seminarului Teologic în unul Teologic-pedagogic. Lucrul e realizat în 1852-3 când ia fiinţă o secţie pedagogică. El ridică standardul la care învăţătorul trebuie să se prezinte în faţa obştii şcolăreşti: „Învăţătorii pot fi de aci înainte numai indivizi cari au absolvit cursul pedagogic întreg şi care după depunerea examenului prescris au primit decret, — sau dacă n-au terminat cursul pedagogic într-un institut public, au depus în un asemenea institut atât ezamenul teoretic cât şi cel practic cu succes bun, — iară învăţătorii cari la publicarea legii acesteia au fost în oficiu, să lasă în oficiul lor, dar sunt îndatoraţi a-şi dovedi înaintea autorităţilor, ce inspecţionează şcoalele, experienţa şi desteritatea de a instrui, iar cei ce nu pot dovedi aceasta, se pot deobliga a face un curs supletor în vacanţele de vară, la institutul pedagogic";[48] (Circulara 351/27 martie 1869).

Acestei delicate probleme, a realizării unui corp didactic de elită, Şaguna îi dedică şi alte preocupări. El reglementează prin circulara 858 din 7 septembrie 1853 problema inspecţiilor şcolare, fixând acolo şi o adevărată ierarhie a exercitării controlului: Introduce protocoalele şcolare (circulara 628/8 august 1857); unul de „vizitaţii" (control) şi unul de „normalii" (cu ordine ce priveau şcoala) adevărate

47 Tulbure, Op. cit., pg. 287.
48 Tulbure, Op. cit., pg. 363.

oglinzi ale activităţii şcolare în spaţiul românesc al Ardealului. De asemenea printr-o amplă activitate de traducător, Şaguna pune la îndemâna învăţătorilor legislaţia civilă de bază în domeniul reglementării raportului şcoală-stat („Hotărâri despre îndatorirea de a cerceta şcoalele poporale şi despre împedecarea şi pedepsirea lenevirei în această privinţă", împărtăşită preoţilor în iunie 1857). Străduinţele lui Şaguna pentru promovarea creşterii şi cultivării poporului său prin intermediul şcoalelor se vădesc şi prin redactarea de către el însuşi a patru instrucţiuni, care reglementează diferite relaţii ale personalului şcolar şi vizează şi orientarea în materialul de învăţământ a acestuia. Ele sunt în număr de patru şi în *ordine cronologică*, sunt acestea: 1) *Instrucţiune* pentru directorul şi profesorii şi duhovnicul institutului pedagogic-teologic de religea gr. or., Sibiu, 1865 (reeditând Circulara 37/1865).

2) *Instrucţiune* pentru directorii şcoalelor poporale şi pentru directori şi inspectorii şcoalelor capitale, precum şi pentru inspectorii districtuali de şcoală din Arhidieceza gr. răsăriteană în Ardeal, Sibiu, 1865 (cu 34 de norme, alineate şi un cuvânt de încheere.).

3) *Instrucţiune* pentru învăţătorii din şcoalele normale şi capitale din mitropolia românilor de rel. gr. or. din Ungaria şi Transilvania, Sibiu, 1869/47 de alineate asupra cărora vom reveni).

4) *Drepturile şi datorinţele civile* pentru învăţăceii şcoalelor poporale confesionale, Sibiu, 1870. (privitoare mai cu seamă către adulţi, cuprinzând noţiuni de drept prea abstracte pentru tinerii învăţăcei.)[49]

Ce-a de-a treia Instrucţiune, asupra căreia revenim, se adresează în mod sigur fragedului corp didactic care acum se forma în şcolile diecesei vrednicului vlădică. Ea are un conţinut cu deosebire metodic, atât în ceea ce priveşte cuprinsul învăţământului cât şi raporturile dascăl-elevi sub aspect disciplinar. Lucrarea cuprinde: 1) O introducere, 2) Didactica generală, 3) Despre şcoalele elementare, 4) Didactica specială, cuprinzând o expunere pe scurt a materialului de învăţământ" (pe despărţăminte, clase şi semestre), precum şi „prospectele tabelarice" ale orelor de curs, constituind primul plan defalcat pe ore pentru fiecare clasă. „Instrucţiunea aceasta, dacă şi nu va fi compusă în întregime de Şaguna, spiritul şi influenţa sa se resimte însă şi dintr-însa. Aceasta se observă mai evident, dacă dispoziţiunile ei le comparăm cu cuprinsul circularelor sale în afacerile şcolare. Şi aici, ca şi în circulare, Şaguna dă o deosebită importanţă studiului religiunei, temelia creşterii celei sănătoase şi garanţia caracterului confesional al şcoalelor".[50] Astfel de circulare care cuprind dispoziţii didactice generale, noi am consemnat deja, două însă fiind mai importante: 351/27 martie 1869 şi 104/1 septembrie 1870.

În larga viziune a pregătirii dascălilor pentru dăscălie, Şaguna nu uită nici aspectul formativ al acestora. El nu consideră încheiată

---

49 Tulbure, Gheorghe, „Activitatea literară a Mitropolitului Andreiu Şaguna", ed. cit., pg. 104—107.
50 Tulbure, Op. cit., pg. 106.

niciodată „luminarea" celor chemaţi să „lăţească luminarea" între poporeni. El vede absoluta necesitate — în acest context al reciclării continue a cunoştinţelor pedagogice a învăţătorilor — a realizării de „conferinţe" şi „prelegeri de repetire". Conduceau lucrările unor astfel de „cercuri metodice", cum le-am numi noi astăzi, „învăţători care s-au distins prin purtarea lor morală şi diliginţă, cât şi prin cunoştinţele lor teoretice şi practice în studiile pedagogice; pe care îi numeşte mai apoi „comisari". Numirea este nominală pentru fiecare zonă numindu-se câte un învăţător pentru mai multe protopopiate. De remarcat exigenţa alegerii lor şi faptul că în general ei nu fac o astfel de lucrare în zona unde sunt învăţători. Aşa apare Dimitrie Cunţanu, învăţător la Sibiu, comisar pentru zona Braşov—Făgăraş—Trei Scaune, sau un învăţător din Braşov (George Belissom), comisar în zona Chioarei—Solnac—Bârgiu—Turda. Se fixau totodată şi locurile conferinţelor. Nu erau excluşi — în mod direct — de la participarea la aceste conferinţe nici catehetii (în majoritate preoţi!). Lor li se lăsa „voie liberă, a lua sau a nu lua parte la aceste conferinţe"; făcându-lise recomandarea ca totuşi „să intervină acolo". Timpul fixat era acela din „recreaţiunile anului şcolar".[51] În acest scop el şi redacta o cărticică „intitulată simplu şi modest Instrucţiune pentru învăţători care cuprinde în 64 de alineate (care vor rămâne la ediţia din 1869 numai 48). O expunere sumară a principiilor de didactică generală şi specială şi nu este, cum s-ar crede o simplă înşirare de păreri individuale şi sfaturi părinteşti, ci pe alocurea dă dovezi de oarecare orientare ştiinţifică asupra diferitelor păreri pedagogice, privitoare la unul sau altul dintre singuratecele obiecte de învăţământ".[52]

De remarcat că, eforturile sale nu erau singuratice. Visarion Roman, învăţător din Răşinari, publica o deosebită „provocare": „O provocare prietenească către toţi învăţătorii şcoalelor noastre poporale";[53] Dintre rapoartele „comisarilor" distingem în mod deosebit aceea a lui I. Petraşcu: „Sublimitatea conferinţelor învăţătoreşti".[54] Conferinţele erau întocmite în sistemul Bell-Lancaster, numit şi metoda instrucţiunii reciproce sau sistem monitorial.[55] Monitorii erau „comisarii" amintiţi, lui Şaguna revenindu-i misiunea coordonării şi urmăririi activităţii lor. În cele mai multe cazuri probabil se făcea „carte" pe seama Instrucţiunilor şcolare ale lui Şaguna ca şi pe seama manualelor care veneau ca noutăţi deosebite. Chiar când acestea erau simple traduceri din germană, purtau în ele amprenta de viaţă a traducătorului care realiza aceste traduceri de cele mai multe ori mânat de interesul imediat al ieşirii din „impasuri" pedagogice sau didacticometodologice. Se creea, astfel, din mers, o pedagogie românească, nicidecum aservită metodei germane, pentru că îndată ce ea era pre-

---

51 Tulbure, Gh., „Mitropolitul Andrei Şaguna", ed. cit., pg. 335—338.
52 „Mitropolitul Andrei Baron de Şaguna", scriere com., ed. cit., pg. 374—375.
53 Telegraful Român nr. 6—19/1857.
54 Telegraful Român nr. 34—38/1869.
55 „Mitropolitul Andrei Baron de Şaguna", ed. cit., Scriere comemorativă, pg. 376.

luată teoretic de învăţătorii noştri era adaptată necesităţilor imediate ale vieţii cotidiene din şcoala românească din Ardeal.

Nu în ultimul rând trebuie amintit efortul pe care Şaguna îl face pentru stabilirea unui trai decent al învăţătorilor. Toate încercările sale de ridicare, inclusiv materială a învăţătorilor, nu vădesc grija unei îmbogăţiri: „gazdă mare nu se va face învăţătorul în modul acesta (prin creşterea „fiitorilor"), dar problema lui, ca şi a preotului, nici că este a strânge mammona, ci a creşte oameni".[56] La 1856 înfiinţează un fond de ajutorare pentru învăţătorii lipsiţi, ce se va numi „fundaţia dascălilor săraci", iar la 1863 hotăreşte ca diurnele ce i s-ar fi cuvenit de la Dieta ardeleană să le lase pe seama şcoalei din Sălişte. Pentru fondul şcolar din Făgăraş donează la 10 mai 1870, 600 de florini, iar gimnaziul din Braşov (care şi astăzi îi poartă numele) s-a bucurat de un real ajutor moral şi material din partea Mitropolitului Şaguna. În cazul şcolii braşovene, ajutorul se acorda atât instituţiei (în general) cât şi profesorilor şi elevilor merituoşi în parte. La 1872 soarta materială a învăţătorilor îl preocupa încă (cf. Circularei 890/12 sept. 1872).

Panoplia activităţii didactice a lui Şaguna ar fi incompletă dacă nu am prezenta — prin simplă înşirare — manualele didactice retipărite: Catehismul mic, 1851; Teologia dogmatică, Tâlcul Evangheliilor şi Catehismul bogat, la 1854; Mărturisirea ortodoxă la 1855; Teologia pastorală la 1857. Ele se adăugau la lucrările de drept canonic şi istorie universală în care Şaguna îşi expusese înaltele cunoştinţe din domeniu. Fără îndoială de o valoare excepţională sunt şi prefeţele cărţilor editate în vremea lui Şaguna. Ele pot constitui oricând temei al unui nou articol dedicat viziunii şaguniene asupra problematicii educaţiei.

O concluzie absolut necesară se cuvine a trage în final. Ştim doar cum arată şcoala românească cu Şaguna. Nu ne-o putem închipui fără el şi fără uriaşele lui eforturi. Cum, în general, nu ne putem închipui Ardealul fără chipul lui Andrei Şaguna priveghind de pe pământ şi din ceruri asupra lui. De acolo, cuvintele lui, peste veacuri: „Ceea ce ne lipseşte nouă Românilor mai mult decât pâinea de toate zilele, este şcoala şi iarăş şcoala".[57] Şi nu de puţine ori privind la căutarea bezmetică a modelului şcolii româneşti moderne, aplecat mereu spre „afară", ne îngăduim să spunem — cu glas prea slab din păcate — „înapoi la şcoala lui Şaguna". Acolo unde Iisus Hristos se afla Domn şi Dumnezeu. La şcoala şi viziunea lui Şaguna, acest Mitropolit ce-şi are mormântul cât tot Ardealul.

Pr. prep. NECULA CONSTANTIN

56 Telegraful Român, articolul: La dotarea învăţătorilor, nr. 32/1865.
57 Telegraful Român, nr. 50/1863.

MITROPOLITUL ANDREI ŞAGUNA CA PREDICATOR

S-au împlinit, în anul acesta, un secol şi jumătate de la venirea la Sibiu ca vicar a vrednicului de pomenire mitropolit Andrei Şaguna, prin meritele căruia a fost reînviată, la anul 1864, Mitropolia Ortodoxă a Transilvaniei. Omagiul nostru pios de recunoştinţă al celor de astăzi adus memoriei lui nu poate fi exprimat altfel mai cuviincios şi mai profund decât printr-o strădanie susţinută de-a cerceta, pătrunde, înţelege şi evalua măreaţa sa operă şi de-a o înfăţişa în adevăratele ei dimensiuni credincioşilor noştri de azi ca pildă vrednică de cinstire şi de urmat.

Mitropolitul Şaguna, macedo-român de origine, a fost un cărturar de seamă al epocii lui. El a văzut în cultură şi în culturalizarea oamenilor cheia de aur a emancipării naţionale şi sociale a unui popor. Iar în Transilvania, în acest sens, îl aştepta o muncă uriaşă pentru că poporul român de aici era împilat, ţinut în negura neştiinţei şi socotit tolerat în propria lui ţară de către stăpânirea habsburgică. Dar, încă de la venirea sa la Sibiu, la 2 septembrie 1846, în calitate de vicar al Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania, Şaguna nu disperă când vede situaţia deplorabilă în care se găsea Biserica noastră Ortodoxă — fără reşedinţă episcopală, numai cu o casă numită a clerului, dar şi aceea în stare slabă — ci vede limpede ce are de făcut şi de unde trebuie să înceapă.

În primul rând el vrea să aibă o preoţime temeinic pregătită, care să fie capabilă a răspunde măreţului său ideal de emancipare, pe toate planurile, a Bisericii şi poporului român din Transilvania. În acest scop, încă din toamna anului 1846, ridică durata cursului pentru pregătirea candidaţilor la preoţie, înfiinţat de episcopul Vasile Moga în anul 1811, de la 6 luni la un an şi dispune, printr-o circulară, ca de acum înainte „cine va voi a se primi la cursul candidaţilor la preoţie să înveţe toate şcoalele până la filozofie" [1].

Dar Şaguna nu se îngrijeşte numai de soarta candidaţilor la preoţie ci şi de preoţii în funcţiune, împărtăşindu-le prin circulare, sfaturi de primă necesitate privind nu numai aspectul înfăţişării lor exterioare demne de un slujitor al lui Dumnezeu, ci mai ales sfaturi privind cultivarea lor intelectuală şi spirituală spre a fi luminători ai poporului şi exemple demne de urmat. În sensul acesta sunt compuse şi emise circularele din toamna anului 1846, care cuprind un adevărat program de educare religioasă şi socială a credincioşilor. Şaguna doreşte ca prin activitatea preoţimii credincioşii să primească nu numai educaţie religioasă, ci şi educaţie socială şi să se înarmeze cu cunoştinţele cele mai folositoare. De asemenea, Şaguna doreşte ca preoţimea să contribuie la ridicarea stării materiale şi morale a ţărănimii, la stârpirea obiceiurilor păgubitoare şi la promovarea celor bune şi potrivite cu preceptele învăţăturii creştine. Acest ideal îl vedea Şaguna realizându-se atât prin exemplul personal al preotului, cât şi mai ales prin activitatea lui predicato-

1 I. Lupaş, **Mitropolitul Andrei Şaguna. Monografie istorică**, Sibiu, 1909, p. 49.

rială. De aceea, prin circulara din 20 octombrie 1846, îi îndeamnă pe protopopi să depună toată osteneala și silința, ca „fiecare preot după cuviință, să-și poată îndeplini dorințele sale, tot insul să se îndeletnicească cu cetirea Sf. Scripturi și a Sf. Părinți, să citească și să învețe Catechisul de rost și câștigându-și folositoare cunoștințe să fie în stare a cuvânta din timp în timp către popor cu spor și cu folos, și a-i putea arăta calea către fapte bune, spre care sfârșit să aibă o viață neprihănită, purtare bună în toate și în tot locul ca, cu trâmbițe bine răsunătoare să deștepte pe toți spre cucernicia cea adevărat creștină și spre frica lui Dumnezeu".[2] Iar în „Epistolie de învățătură către parohialnica preoțime" din 1 decembrie, același an, spune preoților: „Sfințenia slujbei voastre preoțești... și starea poporenilor cu drept cer de la noi ca datoria și diregătoria noastră știind în ce se cuprinde aceea, cu nevoită și osârdie să împlinim, care atunci o vom face de vom propovedui cuvântul lui Dumnezeu... Drept aceea, datoria și diregătoria mea o împlinesc când doresc prin trimiterea acestei epistolii a mele către voi, a vă ruga cu toată răbdarea ca să aveți de-a pururea, înaintea ochilor, înțelegerea, știință, iscusința cuvântului, bune năravuri și viață fără prihană și pașnică".[3]

Pentru a încredința preoțimea de justețea îndemnurilor lui, Șaguna face apel la temeiuri din Sf. Scriptură și din canoanele Bisericii. În acest sens citează textul din Iezechil 3, 17 unde se spune: „de nu vei desluși și nu vei grăi, va muri cel fărădelege în fărădelegea lui: sângele lui din mâna ta îl voi cere", precum și canonul 58 apostolic în care se poruncește: „preotul nepurtând grijă de popor și neînvățându-l, să se afurisească".

După confirmarea sa ca episcop, la 5 februarie 1848, în circulara prin care face cunoscut evenimentul, Șaguna ține să dea următoarele sfaturi preoțimii: „... bine știind ce lipsă mare are poporul nostru de a căpăta învățătură, de a se desăvârși și a se lumina, poftesc pe întreaga mie iubită preoțime ca **să se nevoiască a întocmi și a spune cuvântări bisericești,** adică a învăța și a lumina pe poporenii noștri. Poate că se vor afla unii dintre preoți care întâi vor zice aici cum că pentru întocmirea și învățarea cuvântărilor bisericești n-au vreme, siliți fiind a-și agonisi pâinea cea de toate zilele cu sudoarea feții lor. Însă nu așa, iubiților mei împreună-slujitori! Nu așa! Pentru că Sf. Apostol Pavel a lucrat cu mâinile sale și totuși a binevestit precum ne adeverează cap. 20, 34 din Faptele Apostolilor cum că mâinile lui nu numai lui ci și celor ce erau cu dânsul, la toate lipsele, întru bunăvestirea cea cu zi și cu noapte a slujit. Această datorie a noastră și pentru aceea trebuie să o împlinim cu strădanie și râvnă, ca poporenii să vază cum că ne îngrijim pentru ei, care au o neapărată lipsă de o creștere și o povățuire bună ca prin aceea... din ruginita negură a neștiințelor, în care prin curgerea nenumăratelor veacuri, spre paguba sa cea universală încă până în ziua de

---

2 Ibidem, p. 50.
3 N. Popea, **Arhiepiscopul și Mitropolitul Andrei baron de Șaguna,** Sibiu, 1879, p. 162—163.

astăzi se află, la limanul cel liniştit al ştiinţelor şi al luminării să se aducă şi aşa să se prefacă într-un popor cultivat pe lângă celelalte popoare luminate...".

„Şi ca sfatul acesta al meu să nu răsune în zadar, ca glasul celui din pustie, poftesc pe întreaga preoţime ca întocmitele sale cuvântări bisericeşti din vreme în vreme să ni le trimită încoace, pe care eu după aceea le voi aduna într-una şi le voi da la lumină sub numele acesta: **Adunarea cuvântărilor bisericeşti, întocmite prin preoţimea eparhiei greco-răsăritene neunite din Ardeal**".

Îndemnul ca preoţimea să se preocupe de predică îl reînnoieşte episcopul Şaguna şi prin circulara din 10 februarie 1850 prin care anunţa ţinerea sinodului diecezan, pe ziua de 24 martie. Unii preoţi, după cum atestă documentele de la arhivă, au răspuns la îndemnul păstorului lor, trimiţând cuvântările lor, însă ele n-au ajuns să vadă lumina tiparului, probabil pentru că nu corespundeau nivelului cerut, deşi Şaguna a felicitat pe unii preoţi pentru predicile trimise.

Dar Şaguna nu s-a mărginit numai la sfătuirea preoţimii de-a întocmi şi rosti cuvântări bisericeşti în faţa credincioşilor, ci s-a gândit să pună la îndemâna acesteia şi o carte folositoare după care să se inspire în această activitate. În acest sens a ţinut să continue firul cazaniilor,[4] pe care le-a socotit îndreptarul cel mai potrivit pentru realizarea idealului propus. Dintre aceste cazanii s-a oprit asupra Chiriacodromionului lui Nichifor Teotoche, pe care nu-l tipăreşte în întregime ci, din cele 110 predici, Şaguna alege numai 58, la evangheliile duminicilor, pe care le însoţeşte de un **Adaos** de 26 Cuvântări pentru Sărbătorile domneşti de peste an, întocmite de el însuşi. Prin aceasta episcopul Şaguna a dat îndemnului său teoretic un caracter practic, de orientare mai precisă pentru preoţime.

Această carte s-a bucurat de o caldă primire în rândul preoţilor şi credincioşilor pentru că în cele mai multe parohii lipsea o asemenea carte. Vom reda în cele ce urmează una din multele aprecieri, publicată în coloanele Telegrafului Român ,nr. 74 din 17 sept. 1855 în care se exprimă valoarea şi importanţa acestei cărţi:

„Dacă Cazaniile de demult şi alte cărţi de felul acesta pentru întinderea şi lăţirea învăţăturilor mântuitoare s-au învechit ori au ajuns a fi rari în biserici şi în casele creştinilor, apoi lipsa aceasta simţită adânc nu se putea împlini mai bine decât cu tipărirea Chiriacodromionului... Tâlcuirea cea înţeleasă a Evangheliei, moralul cel curat şi stilul cel frumos, uşor şi dulce..., sunt meritele acestei cărţi... Cuvântările ce se cuprind întrînsa nu sunt lungi ca să ostenească luarea aminte a cititorilor sau ascultătorilor, şi cu toate aceste, fiecare cuvântare este un tot, un întreg potrivit cu tema despre care vorbeşte... Dar cu toate acestea meritul acestei cărţi n-ar fi deplin dacă Excelenţa sa D. Episcop Baronul de Şaguna n-ar fi îmbogăţit-o cu alăturatul Adaos care face, aşa-zicând,

---

4 O listă cuprinzând cazaniile şi cărţile de predici tipărite pentru folosul ortodocşilor din Transilvania se află în lucrarea lui Fl. Mureşanu, **Mitropolitul Andreiu Şaguna — Predici**, Cluj, 1945, p. X—XXVIII.

a doua parte a cărţii . . . Excelenţa Sa . . ., al cărui talent oratoric de-a cuvânta la popor pentru învăţătura şi mântuirea lui este cunoscut de obşte, a îndeplinit Chiriacodromionul şi cu cuvântări bisericeşti pentru praznicele şi sărbătorile domneşti de peste tot anul. În aceste cuvântări, pline de elocvenţă bisericească, alcătuite într-un stil uşor şi potrivit cu înţelesul poporului, arată pretutindenea marea însemnătate a praznicelor, descrie vieţile sfinţilor, şi în tot locul dezvoltă duhul cel adevărat al Bisericii creştine. Ceea ce înalţă preţul acestor cuvântări este, că ele pretutindenea cuprind moral creştinesc practic aplicat la trebuinţele vieţii sociale. Pe lângă datoriile strânse creştineşti ce le cere Biserica de la fiecare creştin ,cuvântările acestea se întind pe larg la ocupaţiile cu care se deprind oamenii spre a trăi şi îi povăţuiesc la economie, la buna creştere a copiilor, la îmbrăţişarea meseriilor şi la toate intreprinderile prin care creştinii să-şi îmbunătăţească şi starea lor materială . . .".

O caracteristică importantă a predicilor şaguniene este faptul că ele sunt îmbrăcate într-un limbaj accesibil tuturor ascultătorilor, au un stil viu, nu se complac în frazeologie stearpă, ci sunt de învăţătură creştină pe care o aplică cu înţelepciune la realităţile vieţii de toate zilele ale ascultătorilor. De asemenea, ele nu trec cu vederea faptele nedemne de un creştin şi le biciuieşte cu toată asprimea, cu voce de profet, punând în antiteză câştigul sufletesc şi material al faptelor bune. Întrebările şi răspunsurile ce străbat predicile lui Şaguna fac ca atenţia ascultătorilor să fie mereu concentrată şi ei să participe sufleteşte la răspunsurile date şi să se simtă îndemnaţi la faptele corespunzătoare. Acest fapt scoate în evidenţă adevărul că autorul lor a fost un adânc cunoscător al sufletului păstoriţilor săi, un bun cunoscător al realităţilor sociale în care aceştia trăiau şi un adevărat părinte sfătuitor, având mereu în faţa conştiinţei sale cuvintele Mântuitorului: „Cuvintele mele sunt viaţa".

O predică şaguniană se înfăţişează în linii generale astfel:

În introducere, pentru a capta atenţia ascultătorilor, autorul porneşte fie arătând importanţa praznicului pentru sufletul creştinesc (Predica la Naşterea Domnului, la Botezul Domnului), fie de la anumite realităţi sociale pe care le pune în legătură cu însemnătatea duhovnicească a sărbătorii (Predica la Sărbătoarea întâiului Mucenic şi Arhidiacon Ştefan, predica la Adormirea Maicii Domnului), fie direct de la conţinutul pericopei evnaghelice pe care o explică în chip ingenios (Predică la praznicul Schimbării la Faţă).

În tratare, ele redau amănunţit şi cu argumentaţie bogată (biblică, istorică, din Sf. Părinţi) evenimentul rânduit şi comemorat de Biserică, şi importanţa lui pentru viaţa fiecărui creştin. În încheiere se dau sfaturi părinteşti şi practice de felul cum să trăiască fiecare creştin evenimentul sărbătorit ,ca să culeagă cât mai multe roade spre folosul lui sufletesc şi al societăţii în care trăieşte.

Ca izvoare omiletice, Şaguna a întrebuinţat în primul rând **Sf. Scriptură** pentru că toate predicile lui sunt brodate pe fond biblic. Toate sfaturile şi îndemnurile pe care le dă ascultătorilor, Şaguna le însoţeşte de bogate temeiuri scripturistice din Vechiul şi Noul Testament. De aceea predicile lui pot fi considerate pe drept cuvânt **predici biblice.**

Al doilea izvor important al predicilor şaguniene îl constituie **Cărţile de ritual.** Dulceaţa imnelor noastre bisericeşti şi adâncul lor conţinut religios exprimat în limbaj simplu l-au cucerit pe Şaguna, încât nu numai că le utilizează în predici ci adaptează chiar haina cuvântărilor lui acestui limbaj. De pildă pentru a arăta importanţa sărbătoririi Sf. Vasile cel Mare, la 1 ianuarie, Şaguna apelează la Sedealna Polieleului din acea zi în care se spune: „Cu darul dumnezeieştilor lui cuvinte ni s-a făcut nouă scară dumnezeieştii înălţări, căci duhovnicească trâmbiţă agonisindu-şi sieşi, Sf. Vasile, cu aceea a propovăduit dumnezeieştile învăţături".

Predica la Bunavestire o începe chiar cu cuvintele irmosului: „Binevesteşte, pământule, bucurie mare, lăudaţi, ceruri, mărirea lui Dumnezeu"; iar pentru a reliefa importanţa sărbătoririi, citează troparul zilei: „Astăzi este începătura mântuirii noastre". De asemenea, în cuprinsul predicii la Adormirea Maicii Domnului întâlnim texte din Icoasele Acatistului.

În afară de acestea, Şaguna se mai foloseşte, dar în mai mică măsură de cărţi de predici, de istoria bisericească şi de scrierile Sf. Părinţi, din care nu uită niciodată să indice şi numele celui a cărui cuvinte le citează.

Cât priveşte fondul predicilor şaguniene, în „Înainte Cuvântare" care însoţeşte Adaosul Chiriacodromionului, însuşi autorul îl rezuma astfel: „... Eu cuvântările acestea le-am compus nu numai după duhul cel adevărat al Bisericii noastre ortodoxe răsăritene... ci totodată am adus în ele nişte poveţe folositoare despre aceea, cum să se poarte creştinul în lucrurile sale lumeşti, ca petrecerea sa în lumea aceasta să fie desfătătoare, cum să fie strădalnic în agoniseala celor de lipsă şi cum să cruţe cele agonisite. Am mai adaus înainte şi lipsa şi trebuinţa creşterii celei bune, de la care prea mult atârnă viitorul credincioşilor noştri, şi toate acestea le-am dovedit din Sf. Scriptură, ca din izvorul cel mai sigur al tuturor învăţăturilor şi poveţelor bune şi nestrămutate".

Din cuvintele de mai sus reiese deci că Şaguna a legat conţinutul **doctrinar** al predicilor, care introduc şi instruiesc în adevărurile Evangheliei lui Hristos, de unele poveţe folositoare. Înfăţişăm câteva dintre acestea, pe care le socotim mai semnificative.

— În predica de la Sărbătoarea Naşterii Sf. Ioan Botezătorul, după ce încredinţează pe ascultători că toţi oamenii sunt creaţi după chipul lui Dumnezeu şi toţi au primit un anumit talent şi au chemare, Şaguna dă următorul sfat: „Să cinstim pe tot omul, căci fiecare este unealta lui Dumnezeu şi nu putem şti înainte spre ce lucru şi spre ce sfârşit a hotărât Dumnezeu pe unul sau pe altul dintre noi".

— În predica de la Sărbătoarea Sf. Apostoli Petru şi Pavel, cea mai lungă dintre predicile lui Şaguna tratează pe larg problema economiei agricole, dovedind un admirabil simţ gospodăresc. El îndeamnă pe ascultători să se ocupe intensiv de cultivarea raţională a pământului şi de creşterea vitelor de rasă, şi-i sfătuieşte să se orienteze în activitatea lor după „cărţi de economie", pe care le recomandă cu cel mai mare interes. „Fiţi strădalnici, dar fiţi şi cu cruţare în privinţa roadelor ostene-

lilor voastre ca să nu le risipiți..." pentru că „tot cel ce poartă grijă are de prisos, iar cel desmierdat și nepurtător de grijă în sărăcie va fi".

Și povețele din predica de la Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul se îndreaptă tot spre buna chivernisire a pământului și a roadelor culese, combătând păcatul beției care duce la risipirea agonisitei și la lipsuri de tot felul.

— În legătură cu felul cum trebuie să fie privite distracțiile, tot în predica amintită Șaguna sfătuiește: „Desfătările cele cinstite, care nu strică sănătatea, starea omului și odihna casei, care nu dau sminteală și se fac în vreme potrivită, sunt iertate (permise) creștinilor".

— O grijă deosebită acordă episcopul Șaguna familiei. Ea este pentru el icoana și trăinicia unui popor. De aceea în predica de la Praznicul Întâmpinării Domnului se ocupă mai ales cu datoriile ce revin părinților în cadrul familiei. Despre tată spune că deși „el se află în niște împrejurări care îi pricinuiesc greutăți și griji, totuși el le suferă pe acestea, căci știe că el este acela care întemeiază norocirea seminției sale, care urmează după el; din care pricină mai mult se îngrijește pentru nevasta sa și copiii săi decât pentru sine... Însă cu cât un tată cinstit este mai vrednic de cinstire, cu atât mai mare defăimare și osândă cade asupra aceluia, care este tată necinstitor și neîngrijitor... însă carele treaba casei sale o duce rău și nu îngrijește de nevasta și de copiii săi, și din vina lui atât el cât și toată casa sa se nenorocește, pe un tată ca acela îl osândește tot insul și-l socotește de o lepădătură și de o rușine pentru neamul omenesc; mai marii lui nu au încredere în el, copiii și alți casnici ai lui nu au nici o dragoste, nici o atragere către el; cetățenii sau sătenii nu au nici o cinstire către el... Icoana tatălui bun așa o descrie Sf. Apostol Pavel către Tit, cap 2, 2 „Să fie treaz, cu cinste, întreg la minte, sănătos în credință, în dragoste, în răbdare".

Cuvintele despre mamă din această predică sunt de-o frumusețe și de-o duioșie rară, ceea ce ne îndeamnă să credem că atunci când le-a scris avea în fața ochilor săi icoana mamei sale.

Sfatul din încheiere răsună astfel: „Deci voi toți dintre ascultători, care sunteți părinți și mame, aveți înaintea ochilor mărimea și sfințenia chemării voastre, fiți pildă vie de toată fapta bună; creșteți pe copiii voștri după legea lui Dumnezeu..., fiți pătrunși în toată vremea de chemarea voastră, fiindcă de la aceea atârnă nu numai fericirea caselor voastre, ci și bunăstarea Patriei, ai cărei fii sunteți...".

— Sfaturi pentru buna educație a copiilor întâlnim și în predica de la sărbătoarea Intrării în Biserică a Preasfintei Fecioare Maria, care pornește de la versetul acesta: „Învață pe fiul tău și te va odihni și va da podoabă sufletului tău" (Solomon 29, 17). Trebuie să menționăm faptul că buna creștere a copiilor și educația sănătoasă a tineretului au fost marile preocupări ale lui Șaguna, pentru că el voia să aibă un tineret luminat și instruit, convins fiind că numai așa va putea contribui la ridicarea poporului român și a Bisericii pe care o păstorea.

Pentru a arăta marea deosebire dintre un om învățat și unul neînvățat, Șaguna compară pe cel învățat cu soarele de vară care prin căldura sa dă viață, și face să înflorească și să rodească totul în natură, iar

pe cel neînvăţat îl aseamănă cu soarele de iarnă, care şi el străluceşte dar nu are putere să dea viaţă, „căci învăţătura dă omului hărnicie pentru gândire şi judecare, cu a căror ajutorinţă se încumetă omul a întreprinde şi un lucru nou, de unde gândeşte că-i va veni folos... cel învăţat se bucură de roadele bunei creşteri şi ale luminării, iar cel neînvăţat este lipsit de aceste bunătăţi. Să-mi credeţi, iubiţilor ascultători, că neamul omenesc niciodată n-a avut mai mare lipsă de creştere şi de luminare, adecă de şcoli ca în vremile noastre şi în viitor, nu pentru altceva, ci pentru ca întâi să-şi împlinească datoria creştinească cu ascultarea şi păzirea învăţăturii lui Hristos, care a poruncit apostolilor, ca mai întâi să înveţe şi apoi să boteze; iar în al doilea rând să nu ajungă în lipsa pâinii şi a hranei de toate zilele".

În încheiere îi povăţuieşte: „Deci, iubiţilor ascultători, cuvintele ce vi le-am spus vouă aici băgaţi-le în inima voastră şi în sufletul vostru şi să fie veşnic înaintea ochilor voştri. Străduiţi-vă din toate puterile ca să întemeiaţi şcoli pentru creşterea şi luminarea copiilor voştri... Trebuie să fiţi toţi pătrunşi de adevărul acela că părinţii nu sunt datori a se îngriji numai de hrana trupească a copiilor lor ci şi de hrana minţii şi a sufletului acestora... În sfârşit, încă odată vă mai sfătuiesc şi vă jur pe voi, iubiţilor ascultători, în numele Unuia Născut Fiul lui Dumnezeu... ca să luaţi aminte cu inima voastră la cuvintele ce vi le-am spus vouă astăzi despre creşterea fiilor şi fiicelor voastre şi să le păziţi şi să vă purtaţi după ele, căci cuvintele acestea nu sunt cuvinte deşarte ci sunt cuvinte bine socotite, spre folosul vostru şi spre folosul fiilor şi al tuturor urmaşilor voştri".

Cele douăzeci şi şase de predici şaguniene, începând cu cea de la Naşterea Domnului, se încheie cu predica de la sărbătoarea Sf. Ierarh Nicolae, în care predicatorul scoate în evidenţă mai ales virtutea care îl caracterizează cel mai potrivit pe acest Sf. Părinte — milostenia.

Şaguna se foloseşte de acest moment pentru a-i sfătui pe credincioşi să facă milostenie nu numai cu săracii, ci prin obolul lor să ajute Biserica şi şcoala pentru ca acestea să-şi poată împlini misiunea spre folosul neamului românesc.

Predicatorul şi creştinul vor găsi în predicile Mitropolitului Şaguna şi alte poveţe folositoare pentru viaţă şi activitatea lor de fiecare zi.

Fie ca noi toţi să învăţăm de la Mitropolitul Şaguna că predica e Evanghelia în actualitate, că ea trebuie să răspundă la năzuinţele şi cerinţele credincioşilor din vremea noastră.

Ierodiacon Visarion Bălţat

5 Toate citatele de predici sunt luate din lucrarea „Chiriacodromion... cu un adaus de cuvântări pentru sărbătorile domneşti", Sibiu 1855.

CRONICA FACULTĂŢII

DARE DE SEAMĂ

cu privire la situaţia Facultăţii de Teologie „Andrei Şaguna" din Sibiu în anul universitar 1995/1996

I. Cadrele didactice şi procesul de învăţământ

La 1 februarie 1996 s-au făcut alegeri pentru funcţiile de conducere în cadrul Facultăţii. Au fost aleşi şi apoi recunoscuţi de Senatul Universităţii „Lucian Blaga" din Sibiu şi de Sf. Sinod:

Decan: Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu
Secretar ştiinţific: Pr. Prof. Dr. Liviu Streza
Şef catedră: Pr. Prof. Dr. Vasile Mihoc

Au funcţionat 9 profesori titulari şi un profesor asociat (toţi atestaţi şi pentru conducerea lucrărilor de doctorat), 5 lectori, 2 asistenţi şi 5 preparatori:

Pr. Prof. Dr. Dumitru Abrudan — Studiul Vechiului Testament şi Limba ebraică
Pr. Prof. Dr. Vasile Mihoc — Studiul Noului Testament
Pr. Prof. Dr. Aurel Jivi — Istoria Bisericească Universală
Diac. Prof. Dr. Constantin Voicu — Patrologie şi Literatură postpatristică
Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu — Istoria Bisericii Române
Pr. Prof. Dr. Ion Bria (Geneva) — Teologie Dogmatică şi Ecumenică
Pr. Prof. Dr. Ilie Moldovan — Morală creştină şi Spiritualitate ortodoxă
Pr. Prof. Dr. Liviu Streza — Teologie Liturgică
Diac. Prof. Dr. Ioan Floca — Drept bisericesc
Pr. Prof. Dr. Sebastian Şebu — Omiletică şi Catehetică
Diac. Lector Dr. Dorin Oancea — Limbi moderne (Engleză şi Germană)
Pr. Lect. Drd. Vasile Grăjdian — Muzică bisericească şi Ritual
Pr. Lect. Drd. Mircea Ielciu — Istoric şi spiritualitate bizantină
Pr. Lect. Mihai Iosu — Formare duhovnicească şi misionară (cu atribuţii de duhovnic)
Asist. Drd. Sebastian Moldovan — la catedra de Morală creştină

Pr. Asist. Drd. Nicolae Moşoiu	— la catedra de Teologie dogmatică
Preparator Drd. Ciprian Streza	— la catedra de Teologie liturgică
Preparator Drd. Daniel Mihoc	— la Studiile biblice
Pr. Preparator Constantin Necula	— la catedra de Omiletică şi Catehetică
Preparator Sorin Dobre	— pentru Muzica bisericească
Pr. Prep. Drd. Marian Răduleţ	— pentru Formare duhovnicească

Au suplinit: Pr. Prof. Liviu Streza (Pastorala), Pr. Lector Dorin Oancea (Istoria şi Filosofia religiilor), Pr. Lector Mircea Ielciu (Greaca şi Latina) şi Pr. Lector Drd. Irimie Marga de la Facultatea de Teologie din Oradea (Îndrumări misionare).

Pentru disciplinele de specialitate din cadrul secţiei „Teologie-Litere" am avut cadre didactice de la Facultatea de Litere, iar pentru secţia de „Teologie Asistenţă Socială" cadre de la catedra de Psihopedagogie din cadrul Facultăţii de Ştiinţe.

Studenţii de la „Teologie pastorală" au făcut cursuri speciale de Pedagogie Didactică şi Metodică, cu prof. Eugenia Stroia, cu practică pedagogică pentru Religie la diferite şcoli din Sibiu.

Examenul de admitere la doctorat s-a ţinut numai în iunie 1996, fiind declaraţi admişi 14 candidaţi, repartizaţi la cei 10 profesori titulari cu drept de a conduce lucrări de doctorat.

Şi în cursul acestui an universitar am organizat cursul postuniversitar de „studii aprofundate" (master), la care au fost înscrişi 30 de candidaţi, pentru disciplinele: teologie biblică, teologie istorică şi teologie practică.

Numărul studenţilor a fost de 561 şi s-a prezentat astfel:

Teologie Pastorală:	319
Teologie Română:	105
Teologie Engleză	33
Teologie-Franceză:	31
Teologie-Germană:	4
Teologie Asistenţă socială	69

Dintre aceştia, 270 sunt fete. Am avut şi un student şi 3 studente din Basarabia.

Activitatea de instruire a studenţilor s-a desfăşurat în bune condiţiuni, prin cursuri, seminarii, slujba la capelă în fiecare zi, de multe ori cu meditaţii ale profesorilor şi a celorlalte cadre.

Examenele şi colocviile s-au desfăşurat la datele stabilite, în sesiunea ianuarie-februarie şi iunie. Exigenţa profesorilor a făcut ca 15 studenţi să fie declaraţi nepromovaţi. Dintre aceştia, 10 au părăsit Facultatea noastră, cerându-şi transferul la alte Facultăţi.

În februarie şi iunie am avut sesiuni de examene de licenţă; s-au prezentat la noi şi absolvenţi ai Facultăţii de Teologie din Arad.

Consiliul profesoral s-a întrunit lunar, în ultima zi de vineri, luând o serie de măsuri, privitoare mai ales la procesul de învăţământ.

II. Activitatea științifică a profesorilor

Facultatea noastră are o frumoasă tradiție de ordin cultural.

Toate cadrele didactice ale Facultății au publicat studii și articole în presa bisericească, au rostit conferințe publice în Sibiu și în alte localități, au dat interviuri în presă, la radio și Tv. „Revista Teologică" de la Sibiu (întemeiată de profesorul de teologie Nicolae Bălan, viitorul mitropolit), este condusă de un comitet de redacție, format din șase cadre didactice, sub patronajul direct al **Î. P. S. Mitropolit Antonie.** S-au publicat studii, predici, recenzii și cronici. Principalele lucrări ale profesorilor sunt următoarele:

Mircea Păcurariu: **Dicționarul teologilor români (București, 1996, 510 p.)** și **Revoluția din 1848/49 în Transilvania și Banat** (Sibiu, 1996, 130 p.).

Ilie Moldovan: **Iubirea, taina căsătoriei** (Alba Iulia, 1996, 254 p.) și **Adevărul și frumusețea căsătoriei** (Alba Iulia, 1996, 256 p.).

Dumitru Abrudan: **Limba ebraică biblică** — manual pentru Facultățile de Teologie (București, 1996, 292 p., în colaborare cu Pr. Prof. Emilian Cornițescu).

Vasile Mihoc: **Procesul Mântuitorului** (Sibiu, 1995, 60 p.) și **Nașterea de sus și trezirea la ea** (Sibiu, 1996, 96 p.).

Pr. Prof. Aurel Jivi și Asist. Sebastian Moldovan sunt redactorii „Revistei Teologice"; Pr. Prof. Dumitru Abrudan este redactorul ziarului „Telegraful Român", iar Pr. Prof. Vasile Mihoc al ziarului „Iisus Biruitorul".

*

III. Alte activități ale profesorilor

Câțiva dintre ei au participat la întruniri științifice peste hotare. De pildă, pr. prof. Liviu Streza la un Congres liturgic în Marea Britanie (oct. 1995); Pr. prof. Vasile Mihoc a participat la două întruniri pe teme biblice, la Atena (oct. 1995), Strasbourg (aug. 1996); Pr. prof. Aurel Jivi a participat la a cincea întrunire a Comisiei mixte de dialog teologic între Bisericile ortodoxe și Bisericile Reformate în Scoția (iunie 1996); lectorul Dorin Oancea la un dialog teologic cu Biserica evanghelică din Germania, la Selbitz (noiembrie 1995); lectorul Vasile Grăjdian a avut o bursă de studii la Viena, iar preparatorul Daniel Mihoc o altă bursă la Facultatea de Teologie din Tesalonic. Câțiva teologi străini au vizitat Facultatea (arhiepiscopul Antonio de Padova, câțiva teologi din Marea Britanie, Germania etc.).

Aproape toți profesorii au rostit conferințe publice în Sibiu și alte localități. S-au distins în această privință Părinții Profesori Ilie Moldovan, Vasile Mihoc, Mircea Păcurariu, preparatorul Constantin Necula.

Majoritatea profesorilor au rostit predici în catedrala mitropolitană sau alte biserici din Sibiu. S-au distins, sub acest aspect, profesorii: Vasile Mihoc (la capela Spitalului de Psihiatrie), Liviu Streza (la o biserică din Sibiu), Dumitru Abrudan (la Oradea), Ilie Moldovan, Mircea Păcurariu, lector Irimie Marga, preparatorul Constantin Necula.

Menționăm și faptul că în cursul anului univ. 1995/1996, Facultatea noastră a încheiat „parteneriate“ cu trei Facultăți de Teologie de peste hotare, prin profesori trimiși în acest scop la Facultățile respective: ortodoxă din Tesalonic, romano-catolică din Graz și vechi-catolică din Berna. O serie de profesori activează și la alte Facultăți de Teologie (Oradea, Cluj-Napoca, Timișoara, Alba Iulia). Pr. Prof. Vasile Mihoc este delegat de Sf. Sinod să îndrume publicațiile asociației misionare „Oastea Domnului“; în același timp, face parte din conducerea Asociației medical-creștine „Cristiana“, cu sediul în București; pr. prof. Ilie Moldovan îndrumă activitatea Asociației „Provita“ din Sibiu și mișcarea ecoteologică din Sibiu.

Câțiva profesori au fost președinți de comisie de bacalaureat la Seminarii teologice, alții au făcut parte din comisii de definitivat pentru învățământul religios sau în comisii de concurs pentru ocuparea unor posturi de preoți în parohii urbane. În iulie 1996 s-au ținut la Sibiu cursuri de îndrumare misionară și socială a preoților din cuprinsul Arhiepiscopiei Sibiului (seria 81).

În cursul verii, la 4 iulie 1996 ,profesorul dr. Liviu Streza, a fost ales episcop al eparhiei vacante a Caransebeșului; la 20 iulie 1996 a fost călugărit la mânăstirea Sâmbăta, sub numele Laurențiu, iar la 11 august 1996, hirotonit și înscăunat ca episcop în catedrala din Caransebeș. Este o mândrie pentru Facultatea noastră că la ora actuală 12 dintre membrii Sf. Sinod și-au făcut studiile teologice la Sibiu.

Biblioteca mitropolitană (utilizată însă de Facultatea de Teologie) are un număr de 147.261 titluri de cărți (cu peste 200 000 volume), la care se adaugă „fondul de patrimoniu“, cu 1800 cărți vechi și rare, 562 manuscrise și o arhivă cu 97.000 piese. În anul univ. 1995/1996 s-au procurat peste 250 de cărți, majoritatea plătite de Arhiepiscopia Sibiului și aproape 2000 de cărți provenite din donația profesorilor Teodor Bodogae (+) și Mircea Păcurariu. Se mai primesc donații și din partea Patriarhiei, a unor Facultăți de Teologie și instituții bisericești de peste hotare.

IV. **Activitatea studenților**

O bună parte din ei activează în cadrul Asociației Studenților Creștini Ortodocși Români (ASCOR), filiala Sibiu constituindu-se în octombrie 1995. În prima săptămână din Postul Crăciunului și al Paștilor, ASCOR-ul a organizat „Sărbătorile Ortodoxiei“, cu câte un ciclu de conferințe, în aula Facultății, la care au fost invitați **Î. P. S. Mitroplit Antonie,** alți ierarhi, profesori de teologie.

Există în Facultatea noastră și o Asociație de ajutor social, formată din studenți și studente, care se ocupă cu strângerea de ajutoare pe seama unor oameni săraci, mai ales înainte de sărbătorile de Crăciun și de Paști.

În cursul lunii decembrie 1995, grupuri de studenți au colindat pe **Î. P. S. Mitropolit Antonie,** la Universitate (cu o conferință a decanului Facultății), pe părinții profesori și diferite persoane din oraș. În zilele de sărbători de peste săptămână, corul studenților a dat răspunsurile la

Liturghia săvârşită în catedrala mitropolitană. Mici excursii s-au organizat la mânăstirile din Valea Oltului, la Sâmbăta de Sus, la Sibiel şi în alte părţi, mai ales sub îndrumarea preparatorului Constantin Necula.

Dintre absolvenţii Facultăţii câţiva au beneficiat de burse peste hotare: 3 în Elveţia, 1 în Marea Britanie, 1 în Franţa, 1 în Austria şi 1 în Germania; un număr de şase studente de la secţia „Teologie-Engleză" au fost invitate pentru două săptămâni în Marea Britanie, iar doi studenţi de la secţia „Pastorală" au fost invitaţi, pentru două luni, de câteva parohii tot în Marea Britanie.

Formarea spirituală a studenţilor s-a realizat mai cu seamă prin duhovnicul-lector Mihai Iosu, ajutat şi de preparatorul Marian Răduleţ, dar mai ales de preparatorul Constantin Necula. În capela Facultăţii s-au oficiat zilnic slujbe: Utrenie cu Sf. Liturghie, Vecernia, rugăciune de seară şi chiar slujba privegherii. În fiecare zi de duminică se săvârşeşte Sf. Liturghie pentru practica liturgică, omiletică şi catehetică a studenţilor din anul IV; slujesc mai cu seamă profesori.

Toţi studenţii şi studentele s-au spovedit şi împărtăşit cel puţin de două ori pe an, în Postul Crăciunului şi Postul Paştilor. Spovedania s-a făcut de duhovnicul-lector Mihai Iosu, de preoţi în vârstă din Sibiu, de călugări-duhovnici de renume din mânăstirile Sâmbăta şi Frăsinei.

În internatul Facultăţii au fost cazaţi 130 de studenţi, iar într-un mic internat de pe str. Centumvirilor, proprietatea Mitropoliei, au fost cazate 20 de studente. Restul locuiesc la părinţi, în „gazdă" sau în internatul Liceului Alimentar (fete). Cantina Facultăţii a funcţionat în bune condiţiuni.

IV. Activitatea administrativ-economică

În cursul anului universitar încheiat şi în măsura posibilităţilor financiare, s-au făcut reparaţii curente în clădirea Facultăţii şi a internatului, urmând ca ele să se continue în lunile august-septembrie 1996. Ne-am confruntat şi în acest an cu lipsa de spaţiu corespunzător pentru săli de cursuri şi seminarii, dar mai ales cu un internat impropriu sub toate aspectele. Greutăţile materiale prin care trece întreaga ţară ne-au împiedicat să începem acţiuni constructive de amploare. Sperăm ca acest lucru să-l realizăm cât mai curând.

Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu